

Ured za međunarodni razvoj Vlade Velike Britanije (DfID)

BOSNA I HERCEGOVINA

**RADNE I SOCIJALNE POLITIKE U BOSNI I HERCEGOVINI:
RAZVOJ POLITIKA DJELOVANJA I UBLAŽAVANJA NEGATIVNIH POSLJEDICA
PRIVATIZACIJE**

Broj ugovora CNTR 00 1368A

Živjeti u BiH

Završni izvještaj o Panel anketi

**NACRT
ZAVRŠNOG IZVJEŠTAJA
za
KOMENTARE ČLANOVA GKP
i
DISKUSIJU GLAVNIH UČESNIKA PROJEKTA
OSNOVA ZA RAZVOJ POLITIKA**

8. novembar 2004.

Birks Sinclair & Associates Ltd.
Gatehouse Suite
Palatine House
Belmont Business Park
Durham
DH1 1TW
United Kingdom

Nezavisni biro za humanitarna pitanja
Šaćira Sikirića 12
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina

Telefon: 00-44-191-386-4484

Telefon/Faks: 00 387 33 219 780 /1/

00 387 33 268 750

Faks: 00-44-191-384-8013

E-mail: bosna1@ibhibih.org

E-mail: Office@Birks-Sinclair.com

Institute for Social and Economic Research
(Institut za društvena i ekonomska istraživanja)
University of Essex (Univerzitet u Essexu)
Wivenhoe Park
Colchester CO4 3SQ
United Kingdom

Telefon: 00 44 1206 872 957

Faks: 00 44 1206 873 151

E-mail: iser@essex.ac.uk

Ovaj dokument je rezultat projekta koji finansira Ured za međunarodni razvoj Vlade Velike Britanije (DfID). Stavovi izneseni u dokumentu nisu nužno stavovi DfID-a.

Priznanja i odgovornosti

Ovaj izvještaj je rezultat partnerstva zajedničkog međunarodnog i bosansko-hercegovačkog (BiH) tima.

Vođe zajedničkog tima su bili dr. Žarko Papić, dr. Stace Birks i Lewis Cornelius, uz pomoć Rachel Smith, koja je vršila obuku za terenske aktivnosti ankete i upravljala njima, i dr. Heather Laurie, Frances Williams, Randy Banks, prof. Peter Lynn i Jon Burton, koji su pružali tehničke savjete i smjernice, obuku i kontrolu kvaliteta ankete.

Autori samog Izvještaja su dr. Heather Laurie i dr. Jon Burton iz Instituta za društvena i ekonomska istraživanja sa Univerziteta iz Essex.

Dvije Grupe korisnika podataka (GKP) za FBiH i RS su vršile ukupno nadgledanje i usmjeravanje. GKP su pratile proces rada i usmjeravale fokus ovog izvještaja. Sastav članstva GKP po ustanovama i pojedincima je priložen u Dodatku B.

Tim iz BiH je obuhvatao sljedeće osobe: Slavka Popović i dr. Hasan Zolić iz Agencije za statistiku za Bosnu i Hercegovinu (BHAS), prof. Derviš Đuđević i Munira Zahiragić iz Federalnog zavoda za statistiku (FZS) i Slavko Šobot i Jelena Đokić iz Republičkog zavoda za statistiku Republike Srpske (RZS RS), koji su obezbjeđivali strateške savjete za upravljanje anketom; Edin Šabanović i Jelena Miović iz BHAS, Zdenko Milinović i Fehrija Mehić iz FZS i Bogdana Radić i Vesna Grubiša iz RZS RS, koji su organizirali komponentu terenskog rada u anketi, i Fahrudin Memić i Ahmet Fazlić iz FZS i Donald Prohaska i Vladan Sibinović iz RZS RS, koji su bili odgovorni za komponentu obrade podataka.

Željeli bismo posebno naglasiti da je Panel anketa provedena kao zajednički pokušaj i "projekat" BHAS, FZS i RZS RS, što je doprinijelo razvoju njihovih vlastitih kapaciteta.

Timu je pomagala Ana Abdelbasit, pomoćnica na Projektu.

Tim također želi izraziti svoju zahvalnost supervizorima i anketarima, koji su učinili da prikupljanje podataka na terenu bude uspješno, i operaterima odgovornim za unos podataka.

Treba posebno pomenuti same ispitanike iz Panel ankete. Vrijeme koje su oni odvojili za istraživanje odražava njihovo razumijevanje potrebe da kreatorima politike omoguće detaljniju sliku trendova u BiH, u nadi da će to poboljšati sredstva na koja se oslanja razvoj politika i povećati želju samih

ispitanika da učestvuju u tom procesu. Članovi Tima su zahvalni ispitanicima na vremenu koje su posvetili istraživanju, bez čega ovaj izvještaj ne bi postojao.

Kinnon Scott, Milan Vodopivec, Ruslan Yemtsov i Kendra Gregson iz Svjetske banke su dali svoje komentare na upitnik i korisne doprinose.

Treba zahvaliti DfID-u na podršci, a posebno na komentarima i podršci koje su pružili Robin Milton, Laurie Joshua, Kim Bradford-Smith, Malcolm Worboys, Russell Watson, Anamaria Golemac Powell i Alan Holmes.

Vođe tima su odgovorne za stavove iznijete u izvještaju i njegove zaključke.

Spisak skraćenica

BHAS	Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine
BiH	Bosna i Hercegovina
DfID	Ured za međunarodni razvoj Vlade Velike Britanije
GKP	Grupa korisnika podataka
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FZS	Federalni zavod za statistiku
SPAD	Serijski panel anketa o domaćinstvima
IBHI	Nezavisni biro za humanitarna pitanja
ILO	Međunarodna organizacija rada
ISCO	Međunarodna standardizirana klasifikacija zvanja
ISER	Institut za društvena i ekonomska istraživanja
KM	Konvertibilna marka
LSMS	Anketa o mjerenju životnog standarda
NACE	Nomenclature générale des Activités économiques dans les Communautés Européennes (Generalna industrijska klasifikacija ekonomskih aktivnosti u okviru Europskih zajednica)
NoČU	Novi član uzorka
IČU	Izvorni član uzorka
RS	Republika Srpska
RZS RS	Republički zavod za statistiku Republike Srpske
SB	Svjetska banka

Sadržaj

1.	Uvod	2
2.	Demografska i socijalna situacija u BiH	7
3.	Stambena pitanja, migracija i geografska pokretljivost	14
4.	Zaposlenost i nezaposlenost	28
5.	Prihod	42
6.	Dinamika siromaštva	52
7.	Zdravlje	59
8.	Vrijednosti, mišljenja i kvalitet života	69

Dodaci

Dodatak A	Terenski rad i stručni izvještaj	77
Dodatak B	Institucionalni sastav i Opis aktivnosti Grupa korisnika podataka (GKP)	93
Dodatak C	Kratki opis projekta	108

Izvršni sažetak

U sklopu Serije panel anketa o domaćinstvima (poznata kao anketa “Živjeti u BiH”) anketirano je oko 3000 domaćinstava u BiH tokom posljednje tri godine, 2001 – 2003.

Skup podataka koji je rezultat panel ankete predstavlja prve longitudinalne podatke za BiH i jedinstveni izvor podataka za praćenje promjene tokom vremena u nizu oblasti važnih za razvoj politike, a posebno u odnosu na Srednjoročnu razvojnu strategiju BiH.

Tokom tri godine ankete, glavni nalazi sugeriraju da postoji opšte poboljšanje u životnim uslovima i situaciji na tržištu rada u BiH:

- nezaposlenost je opala tokom tog perioda;
- stope zaposlenosti za radno sposobnu populaciju su povećane;
- nivoi srednje vrijednosti prihoda domaćinstava za BiH su povećani, uglavnom uslijed povećanja prihoda iz izvora zaposlenja.

Također se čini da stambena situacija ljudi pokazuje znakove poboljšanja, sa manje ljudi koji žive u privremenom smještaju i prelaskom u trajnije situacije. Pristup novim tehnologijama, kao što su internet i mobilni telefoni, ubrzano se razvija tokom posljednjih nekoliko godina, što omogućuje prilike za lični i poslovni razvoj.

Uprkos ovim poboljšanjima, sljedeća područja i dalje predstavljaju brigu za socijalnu politiku:

- značajan broj domaćinstava još uvijek nema pristup osnovnim uslovima koji su suštinski značajni za javno zdravlje, kao što su tekuća voda i kanalizacija u zatvorenom prostoru;
- nivoi obrazovanja su i dalje niski za većinu stanovništva, dok su osobe s višim kvalifikacijama znatno uspješnije u smislu zapošljavanja, prihoda i životnog standarda od osoba s nižim nivoima kvalifikacija.
- značajan broj domaćinstava je u siromaštvu tokom ovog trogodišnjeg perioda uz relativno mali broj koji je uspio izaći iz siromaštva.

Ostvarivanje i praćenje napretka u tim područjima će biti ključ za provedbu Razvojne strategije BiH.

Mada su opšti životni standardi i situacija na tržištu rada poboljšani u BiH, postoje određeni dokazi da je FBiH, uglavnom, bila u boljem položaju tokom posljednjih nekoliko godina od RS. Nivoi prihoda su ostali prilično statični u RS, dok su poboljšani u FBiH, uprkos činjenici da je u oba entiteta viđeno povećanje zaposlenosti i smanjenje nezaposlenosti. To ukazuje na određene dokaze povećavanja razlike u životnim standardima i prilikama između entiteta. Bez nastavka prikupljanja panel podataka u narednim godinama, ne može se reći da li će to kretanje biti nastavljeno ili ne. Uprkos tome, to izaziva niz stvarnih političkih implikacija, koje će biti potrebno razmotriti tokom sljedećih godina.

Živjeti u BiH

Završni izvještaj o panel anketi

NACRT ZA DISKUSIJU GLAVNIH UČESNIKA PROJEKTA I RAZVOJ POLITIKE

1. Uvod

Ova akciono orijentirana studija bavi se osnovnim pitanjem olakšavanja prikladnog razvoja socijalne politike u BiH. Kreatori politike u oba entiteta u okviru BiH suočavaju se s nizom problematičnih izbora u oblasti socijalne politike. Kvantitativni i kvalitativni podaci i analize koje su suštinske za socijalnu politiku su prilično slabi. Ipak, okolnosti su složene, a pritisci da se formuliра djelotvorna i održiva politika su sve veći, posebno nakon usvajanja Razvojne strategije BiH. Iz tog razloga, ovaj izvještaj daje doprinos jednom okviru koji:

- informira i podržava ukupni proces kreiranja politike i jača funkciju kreiranja socijalne politike na nivou entiteta;
- obezbjeđuje dokazanu metodologiju praćenja napredovanja ka socijalnim i ekonomskim ciljevima koji su sadržani u PRSP; i
- podržava statističke ustanove, odgovorne za statističke analize i izvještavanje, radi osposobljavanja razvoja politika na osnovu podataka.

Ovaj izvještaj to radi putem predstavljanja podataka iz panel ankete o domaćinstvima u BiH. Podaci potiču iz godišnjeg anketiranja uzorka domaćinstava, koji su dio serije anketa o domaćinstvima. Serija je započeta sa LSMS-om, i bit će nastavljena kroz:

- Anketu o prihodima domaćinstava (APD),
- Anketu o radnoj snazi (ARS), i
- potencijalno, dalje krugove ove Panel ankete, Živjeti u BiH (ŽuBiH).

BiH doživljava brzu promjenu, nakon oporavka od rata, u ubrzanju tranziciji na tržišnu ekonomiju i usvajanju osnove za srednjoročno planiranje koja je fokusirana na siromaštvo. Implikacije ovakvog razvoja za socijalnu politiku mogu biti pravilno shvaćene jedino kroz praćenje uticaja makroekonomskih promjena na pojedince, porodice i domaćinstva tokom vremena. To zahtijeva analizu *dinamike* dešavanja, kao što su: promjene radnih mjesta, geografska pokretljivost, mijenjanje sastava domaćinstva, promjene u iznosu prihoda, promjene zdravstvenog stanja, i njihovo međusobno učešće.

To se radi praćenjem promjena u ponašanju i bogatstvu domaćinstava, porodica i njihovih članova tokom vremena. Prikladna metodologija za to je panel anketa o domaćinstvima “Živjeti u BiH”, na kojoj se zasniva ovaj izvještaj.

Serijski panel anketa o domaćinstvima (SPAD – “Živjeti u BiH”) omogućuje godišnje mjerenje promjene i dozvolice ujedinjavanje podataka za pojedince tokom vremena, radi dobijanja procjena uticaja promjene na način koji ne mogu omogućiti podaci iz poprečnog presjeka.

U kontekstu BiH, sposobnost praćenja takvih tranzicija tokom vremena, dok se:

- nastavlja privatizacija i reorganizacija ekonomije,
- vrši reorganizacija tržišta rada, i
- počinje provedba PRSP,

biće kritična za formuliranje socijalne politike sveukupno i dopunskih mjera za ublažavanje mogućih štetnih uticaja privatizacije i reorganizacije na sigurnost pojedinaca i porodica.

Time panel anketa, u podršci razvoju politike, nadopunjuje jednokratne ankete domaćinstava.

Ovaj izvještaj daje široku sliku tema obuhvaćenih istraživanjem “Živjeti u BiH” i potencijal za analizu politike kroz korištenje panel podataka.

Izvještaj namjerno ne pokazuje sve mjere obuhvaćene panel anketom već mu je, umjesto toga, namjera da čitatelju pruži razumijevanje obuhvaćenih tema i potencijala tih podataka za analizu. Također je pretežno opisnog karaktera i zanimljiv je za kreatore politike, istraživače, kao i širi auditorij i međunarodnu zajednicu.

Panel anketa u BiH je prva anketa takve vrste u svim zemljama na Balkanu. Ona predstavlja jedinstveni izvor podataka za dalju analizu, kao i platformu za praćenje politike, pogotovo u kontekstu Razvojne strategije BiH i potrebe za jačanjem inicijativa usmjerenih na siromaštvo radi unapređivanja aktivnosti na priključenju EZ i, uopštenije, u kontekstu razvoja politike koja se zasniva na podacima.

Ovaj izvještaj obrađuje sedam glavnih tema:

- demografska i socijalna situacija u BiH,
- stambena pitanja, migracija i geografska pokretljivost,
- zaposlenost i nezaposlenost,
- prihod,
- dinamika siromaštva,

- zdravlje i
- vrijednosti, mišljenja i kvalitet života.

Analiza ovih tema pokazuje razliku između podataka iz jednokratnih i panel anketa. Podaci o kretanjima iz jednokratnih anketa uopšteno pokazuju male promjene u ukupnim procentima iz godine u godinu. Stiče se utisak da postoji opšta stabilnost ili postepena promjena. Panel podaci, kod kojih se isti pojedinci prate tokom vremena, obično otkrivaju da se dešava mnogo više promjena tokom promjena stanja pojedinaca u okviru ukupne distribucije. Na primjer:

- pojedinci dobijaju i prekidaju posao,
- pojedinci i porodice postaju siromašni i prestaju biti siromašni,
- zdravstveno stanje pojedinca i porodice se mijenja u skladu s promjenama stanja zaposlenosti i prihoda.

Ovaj izvještaj time predstavlja konkretne rezultate od političkog značaja, ali je isto tako i sredstvo za pokazivanje raznih vrsta analiza koje su moguće s longitudinalnim podacima. I ovdje je slučaj da pruža pokazatelje u specifičnom kontekstu socijalne politike u BiH:

- za dalje istraživanje, koje se može nadograditi na platformu koju predstavlja ovaj izvještaj, i
- jake pokazatelje za razvoj politike koja se zasniva na iskustvu i dokazima.

Naglasak analiza i tabelarnog prikazivanja podataka stavljen je na nivo entiteta u ovoj fazi, zbog ustavnog delegiranja odgovornosti za kreiranje socijalne politike na nivo entiteta. Podaci, koji su dostupni javnosti, su također podložni analizi na nivou države.

Panel anketu i prateći projekt finansira Ured za međunarodni razvoj Vlade Velike Britanije (DfID). Terenski rad i obradu podataka provode statističke instiucije (Agencija za statistiku BiH – BHAS, Federalni zavod za statistiku – FZS i Republički zavod za statistiku Republike Srpske – RZS RS) u BiH, u partnerstvu s Birks Sinclairom, Nezavisnim birooom za humanitarna pitanja (IBHI) i Institutom za društvena i ekonomska istraživanja (ISER). Partnerstva koja razvija projekt su proširena na ministarstva i korisnike podataka iz oba entiteta i Vijeće ministara BiH, u smislu razvoja politike.

Priprema i provedba ovog rada su pod vodstvom dvije Grupe korisnika podataka (GKP – vidi Dodatak B) na nivou entiteta i, u novije vrijeme, GKP za BiH na nivou države.

Ovaj nacrt izvještaja će biti dat na komentare i doprinose svih članova sve tri GKP, nakon čega će biti objavljena verzija koja će biti dostupna široj javnosti.

Ovaj izvještaj je zasnovan na panel podacima iz godišnjih Talasa 1, 2 i 3 panel ankete “Živjeti u BiH”. Uzorak panel ankete se sastoji od preko 3000 domaćinstava izvučenih iz Ankete o mjerenju životnog standarda (LSMS), koju je 2001. provela Svjetska banka u saradnji sa statističkim institucijama. Odabrano je oko pola domaćinstava anketiranih u okviru LSMS i preneseno u panel anketu. Ta domaćinstva su po drugi put anketirana 2002. i ponovo u septembru 2003. Sada imamo panel od tri godine, pri čemu se anketiraju isti pojedinci u vremenskim tačkama u nizu (vidi Dodatak A, radi cjelovitog opisa nacrtu panela, odabira uzorka i terenskih procedura).

Stope učešća u Talasu 3

Panel anketa uživa visoke stope učešća tokom tri godine prikupljanja podataka, uz stope učešća za talas 3 koje su neznatno više od stopa ostvarenih u talasu 2. U talasu 3 je za anketiranje izdano 1650 domaćinstava u FBiH i 1300 domaćinstava u RS. Pošto je moguće da su osobe koje su odselile iz domaćinstava formirale nova domaćinstva, moguće je da broj domaćinstava bude povećan tokom terenskog rada. U oba entiteta je formiran sličan broj novih domaćinstava; 62 u FBiH i 63 u RS. To znači da je identificirano 3073 domaćinstava tokom terenskog rada. Od tog broja je 3003 bilo prihvatljivo za anketiranje, 70 domaćinstava je ili odselilo van BiH, smješteno u ustanove ili preminulo (34 u RS i 36 u FBiH).

Kao što Tabela 1.1 pokazuje, anketirano je 96% adekvatnih domaćinstava, što je izuzetno visoka stopa odgovaranja po međunarodnim mjerilima za anketu ove vrste.

Tabela 1.1 Talas 3 – rezultati odgovaranja za adekvatna domaćinstva po entitetima

	Entitet		
	% za RS	% za FBiH	Ukupni % za BiH
Anketirano domaćinstvo	98,3 (1305)	93,9 (1573)	95,8 (2878)
Domaćinstvo odselilo i nije pronađeno	0,8 (11)	1,0 (16)	0,9 (27)
Nije anketirano	0,8 (11)	5,2 (87)	3,3 (98)
Ukupno N	1327	1676	3003

Ukupno, 8712 pojedinaca (uključujući djecu) je popisano u okviru uzorka domaćinstava (4796 u FBiH i 3916 u RS). U okviru 3003 prihvatljiva domaćinstva, 7781 pojedinac starosti od 15 godina ili više je bio adekvatan za anketiranje sa 7346 (94,4%) uspješno anketiranih. U okviru domaćinstava koja su saradivala (u kojima je obavljen najmanje jedan anketni razgovor) je stopa odgovaranja bila viša (98,8%).

Tabela 1.2 Talas 3 – rezultati odgovaranja za adekvatne pojedince po entitetima

	Entitet		
	% za RS	% za FBiH	Ukupni % za BiH
Anketirani	97,6 (3388)	90,2 (3958)	93,5 (7346)
Nisu anketirani	2,4 (82)	9,8 (429)	6,5 (511)
Ukupni broj slučajeva	3470	4387	7857

Veoma važna mjera u longitudinalnim anketama je godišnja stopa ponovnog anketiranja pojedinca. To je zbog toga što visoka stopa smanjivanja uzorka, pri čemu veliki broj ispitanika ispada iz ankete tokom vremena, može dovesti u pitanje kvalitet prikupljenih podataka. U BiH su stope ponovnog anketiranja pojedinca bile visoke za ovu anketu. Stopa ponovnog anketiranja pojedinca je broj ljudi koji je učestvovao u anketnom razgovoru u vremenu t-1, a koji je također učestvovao u anketnom razgovoru u t. Od osoba koje su učestvovala u cjelovitim anketnim razgovorima u talasu 2, 6653 je također učestvovalo u cjelovitim anketnim razgovorima u talasu 3. To predstavlja stopu ponovnog anketiranja od 97,9%, što je izuzetno visoka stopa po međunarodnim mjerilima. Kad razmotrimo ispitanike koji su anketirani u sve tri godine ankete, postoji 6409 slučajeva koji su raspoloživi za longitudinalnu analizu, 2881 u RS i 3528 u FBiH. To predstavlja 82,8% uzorka koji je odgovarao u talasu 1, što je stopa zadržavanja koja je ponovo visoka u poređenju s mnogim drugim panelima širom svijeta¹.

Ovaj izvještaj, za komentare i diskusiju, pruža analizu podataka talasa 3 ŽuBiH panel ankete putem longitudinalnih pondera, proizvedenih u talasu 2 panel ankete, da bi se uzela u obzir stopa neodgovora i prirodnog gubitka domaćinstava iz uzorka. Zbog visoke stope ponovnog anketiranja u talasu 3 panel ankete (od nekih 96%), nije bilo uticaja na interpretaciju nalaza i rezultata talasa 3. Nekoliko slučajeva u tabelama se mogu za nijansu razlikovati nakon primjene pondera talasa 3, ali su razlike veoma male.

Baze podataka talasa 3 ŽuBiH ankete za nivo BiH i dva entiteta, uključujući i pondere za diferencijalnu stopu odgovaranja i smanjenje uzorka između talasa 2 i 3, su dostupne i mogu se preuzeti na web stranicama statističkih institucija.

¹ Obratite pažnju da su svi rezultati prikazani u ovom izvještaju ponderirani da bi uzeli u obzir vjerovatnoću izbora uzorka u talasu 2. Brojevi prijavljeni u tabelama koje slijede su stoga brojevi ponderiranog uzorka. Ove tabele prijavljuju samo slučajeve sa validnim odgovorima.

2. Demografska i socijalna situacija u BiH

Glavni nalazi

- *U sve tri godine ankete, 2001 – 2003., raspodjele prema starosti, spolu i bračnom statusu su slične.*
- *Postoji veća vjerovatnoća kod osoba koje žive u RS nego kod osoba koje žive u FBiH da su poduzetnici, da obavljaju sezonski rad, da imaju ugovore na određeno vrijeme ili da rade u porodičnom poslu.*
- *Ukupni nivoi nezaposlenosti u BiH su smanjeni tokom ove tri godine za neka tri procenta, što je promjena koja je, čini se, uzrokovana povećanjem broja poduzetnika i neznatnim smanjenjem procenta koji se opisuje kao 'domaćica'. To može ukazivati na to da više žena s porodicama počinje ulaziti u radnu snagu.*
- *Okolo 25% ljudi u BiH nema obrazovne kvalifikacije, a samo 3% ima fakultetski nivo kvalifikacija.*
- *5% ispitanika u RS i 7% ispitanika u FBiH je steklo kvalifikaciju između 2002. i 2003. To su bili prvenstveno mlađi ljudi i studenti.*
- *Kretanje tokom ove tri godine ukazuje na povećanje u broju osoba koje posjeduju dom i, u manjoj mjeri, u broju osoba koje iznajmljuju smještaj. Procent ljudi u privremenom smještaju je smanjen, a vlasnici stanarskog prava su praktički nestali tokom ovog perioda.*
- *Postoji veća vjerovatnoća kod domaćinstava u RS nego kod domaćinstava u FBiH da imaju dvije ili više zaposlenih osoba u domaćinstvu.*
- *30% domaćinstava u BiH nije imalo nijednu osobu s plaćenim zaposlenjem u vrijeme anketiranja u 2003.*
- *Domaćinstva u FBiH su generalno bogatija u smislu srednje vrijednosti prihoda domaćinstva iz svih izvora. Čini se da je to uglavnom uzrokovano visokim nivoima prihoda iz zaposlenosti u FBiH.*

Ovo poglavlje sadrži neke tabele po raznovrsnim glavnim demografskim i socijalnim varijablama za tri godine ankete. Detaljniji pregled specifičnih područja je sadržan u poglavljima koja slijede.

Tabela 2.1 pokazuje distribuciju po određenom broju glavnih demografskih varijabli za anketirani uzorak. Kretanja iz godine u godinu u okviru pojedinačnih entiteta su prilično stabilna s tim da oba entiteta imaju slične distribucije starosti, spola i trenutnog bračnog stanja u svim talasima.

Tabela 2.1 Glavne demografske varijable – Talasi 1 do 3 (sve anketirane odrasle osobe uključujući nove kandidate u Talasima 2 i 3)

		Entitet								
		% za RS			% za FBiH			Ukupni % za BiH		
		T1	T2	T3	T1	T2	T3	T1	T2	T3
Spol	Muški	49,9	50,3	49,2	47,2	47,2	47,0	48,4	48,6	48,0
	Ženski	50,1	49,7	50,8	52,8	52,8	53,0	51,6	51,4	52,0
Starost	15 - 24	18,2	18,3	17,6	19,8	19,7	19,7	19,1	19,1	18,7
	25 - 34	15,4	15,4	15,8	16,4	16,1	16,0	16,0	15,8	15,9
	35 - 44	16,6	15,8	15,3	18,8	17,8	17,8	17,8	16,9	16,6
	45 - 54	18,5	18,3	18,9	16,3	16,5	16,5	17,3	17,3	17,6
	55 - 64	14,1	14,2	13,7	13,4	13,2	13,4	13,7	13,7	13,5
	65 i više	17,1	18,1	18,7	15,5	16,6	16,7	16,2	17,3	17,6
Bračno stanje	Neoženjen/neudata	30,2	28,2	27,8	30,1	27,8	27,3	30,1	28,0	27,5
	Oženjen/udata	57,4	58,4	57,9	57,3	58,7	58,6	57,4	58,5	58,3
	Udovac/udovica	10,6	11,4	12,3	11,2	11,6	11,6	10,9	11,5	11,9
	Razvedeni/razdvojeni	1,8	2,0	1,9	1,4	1,9	2,3	1,6	1,9	2,1
Stanje zaposlenosti*	Zaposlenik	26,5	25,1	25,9	22,9	23,9	24,6	24,5	24,4	25,2
	Poduzetnici (samo-zaposleni)	4,7	7,1	7,0	2,4	3,6	4,3	3,4	5,2	5,6
	Na određeno vrijeme/sezonski radnik	1,8	2,1	1,8	1,3	1,5	1,6	1,5	1,8	1,7
	U porodičnom poslu	2,5	3,4	2,4	0,8	1,6	1,6	1,6	2,4	2,0
	Domaćica	18,4	18,2	17,5	23,7	20,9	20,6	21,4	19,7	19,2
	Student	8,2	8,4	8,3	10,1	9,7	10,8	9,3	9,1	9,7
	Penzioner	14,6	13,0	15,8	17,0	17,4	17,3	15,9	15,4	17,3
	Nezaposlen	19,8	18,2	17,6	19,4	17,3	16,6	19,6	17,7	16,6
	Služenje vojnog roka	0,2	0,1	0,2	0,3	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2
	Nesposobni za rad	3,3	4,3	3,5	2,1	3,4	2,5	2,7	3,8	2,5

Obratite pažnju na to da je stanje zaposlenosti subjektivni izvještaj pojedinca, tj. ono što 'najbolje' opisuje njihovo trenutno stanje. Obuhvata sve članove uzorka.

Kad pogledamo trenutno stanje zaposlenosti, ispitanici u RS izvještavaju dosljedno više nivoe poduzetništva, ugovora na određeno vrijeme ili sezonski rad, a također i rad u porodičnom poslu u sve tri godine (2001. do 2003.) od ispitanika koji žive u FBiH. Ipak, kretanje ukazuje na to da se nivoi poduzetništva povećavaju u Federaciji BiH, 4,3% poduzetnika u talasu 3 u poređenju sa 2,4% u talasu 1. Čini se da se to ne dešava uslijed nekog smanjenja u procentu zaposlenika, već zbog kretanja u poduzetništvo drugih kategorija ispitanika koji nisu u zaposlenosti. Oba entiteta imaju opadajući broj ispitanika koji su se prijavili kao 'domaćica', a kretanje ukazuje na to da je nivo nezaposlenosti smanjen tokom tri godine za otprilike 3%. To ne obuhvata one koji 'nisu sposobni za rad', jer to

ostaje prilično isto ove tri godine. Oba entiteta održavaju slične procente studenata i penzionera u sve tri godine.

Tabela 2.2 daje nivo kvalifikacija koje posjeduju anketirani u sva tri talasa. U cjelini, najviši nivo kvalifikacije ostaje prilično stabilan tokom ovog perioda. U FBiH kretanje ukazuje na to da postoji neznatno smanjenje broja ispitanika bez ikakvih kvalifikacija ili samo sa osnovnim nivoom i neznatno povećanje u procentu sa nivoom kvalifikacija iz srednje škole, više škole ili fakulteta. U talasu 1, 48,5% ispitanika u FBiH je imalo srednji nivo ili višu kvalifikaciju, a u talasu 3 nešto malo preko polovine (51,2%) je imalo srednji nivo ili višu kvalifikaciju, što je povećanje od 2,7%. Čini se da je veći dio ovog kretanja uzrokovan povećanjem u procentu sa srednjim nivoom kvalifikacije, umjesto nivoa kvalifikacija iz više škole ili fakulteta. U RS, 4,9% ispitanika je steklo kvalifikaciju neke vrste tokom prošle godine, a u FBiH je tako uradilo 6,7%. Većina ispitanika koji su stekli kvalifikaciju su bili studenti i ispitanici u dobi od 15 do 24 godine, najvjerovatnije kroz završavanje ili djelomično završavanje obrazovnih tečajeva koje su pohađali tokom ovog perioda.

Tabela 2.2 Najviše obrazovne kvalifikacije (svi anketirani)

	Entitet								
	% za RS			% za FBiH			Ukupni % za BiH		
	T1	T2	T3	T1	T2	T3	T1	T2	T3
Bez kvalifikacija	23,8	22,9	26,1	26,1	25,3	23,0	25,1	24,3	24,4
Diploma iz osnovne škole	27,7	27,8	26,0	25,4	25,1	25,8	26,4	26,3	25,9
Diploma iz srednje škole	43,0	43,5	42,2	42,3	43,2	44,6	42,6	43,3	43,5
Viša škola	3,0	3,1	2,9	2,9	2,9	3,0	2,9	3,0	2,9
Fakultetska diploma/viši stepen	2,6	2,7	2,8	3,3	3,5	3,6	3,0	3,1	3,3
Ukupni broj slučajeva	3501	3501	3069	4635	4637	3722	8136	8138	6791

Tabela 2.3 pokazuje zakonsko stanje boravišta u sve tri godine ankete. Cjelovito kretanje ukazuje na to da postoji dosta istaknuto povećanje u vlasništvu ili zajedničkom vlasništvu nad imovinom tokom ovog perioda. U talasu 1, 70,1% domaćinstava je posjedovalo njihovo boravište, ali do talasa 3, 81,1% su bili vlasnici, što je povećanje od preko 10%. Nivoi vlasništva nad domovima u RS su dosljedno niži tokom ove tri godine nego u FBiH, ali je povećanje u vlasništvu veće u RS nego u FBiH tokom ove tri godine. U RS, vlasništvo nad domovima je povećano za 15,3%, u poređenju sa FBiH koja je imala povećanje od 7,7%.

Privremeni smještaj je bio druga najveća vrsta zakupničkog aranžmana u oba entiteta u talasima 1 i 2, ali je tokom ove tri godine to kretanje u opadanju. U talasu 3 je procent u privremenom smještaju za BiH u cjelini opao na 4,9% sa 13,8% u talasu 1 i 8,1% u talasu 2. Ovo kretanje se može vidjeti u oba entiteta sa 7,2% domaćinstava koja se nalaze u privremenom smještaju u talasu 3 u RS i 3,1% u FBiH. RS ima veći procent pada u privremenom smještaju, za 8,9% tokom ove tri godine, uz pad u FBiH za 6,5%. Za razliku od toga, čini se da se primjećuje povećanje u kretanju u sektoru iznajmljivanja tokom ove tri godine sa 4,4% u iznajmljenom smještaju u talasu 3 u poređenju sa samo 1,9% u talasu 1.

Povećanja u vlasništvu nad domovima i u iznajmljenom smještaju možda signaliziraju postepeno kretanje prema tome da domaćinstva imaju trajnije stambene aranžmane pošto se nivo privremenog smještaja smanjuje. Do talasa 3 je samo 1,5% domaćinstava bilo u nezakonitom zauzeću imovine ili u kriznom smještaju neke vrste. Broj vlasnika stanarskog prava je skoro sasvim nestao tokom ovog trogodišnjeg perioda, jer je pravo na kupovinu stanarskog prava ohrabrilu ta domaćinstva da kupe stan.

Tabela 2.3 Zakonsko stanje boravišta, Talasi 1 do 3

	Entitet								
	% za RS			% za FBiH			Ukupni % za BiH		
	T1	T2	T3	T1	T2	T3	T1	T2	T3
Puno vlasništvo/zajedničko vlasništvo	62,1	69,6	77,4	76,4	79,9	84,1	70,1	75,2	81,1
Pod privatizacijom	2,4	2,5	1,9	4,0	1,8	1,0	3,3	2,2	1,4
Vlasnici stanarskog prava	7,8	1,8	0,7	1,2	1,1	0,5	4,1	1,5	0,6
Iznajmljeno	2,5	6,1	5,9	1,5	2,6	3,1	1,9	4,2	4,4
Privremeni smještaj	19,1	11,6	7,2	9,6	5,2	3,1	13,8	8,1	4,9
Besplatno of rodbine/prijatelja	3,4	5,0	4,9	5,2	7,4	6,2	4,4	6,3	5,6
Nezakonito zauzeće	0,9	1,6	0,6	1,0	1,3	0,6	1,0	1,4	0,6
Krizni smještaj/izbjeglički centar	1,1	0,8	0,9	0,6	0,4	0,9	0,8	0,6	0,9
Ostalo	0,7	0,8	0,6	0,4	0,3	0,4	0,9	0,5	0,5
Ukupni broj slučajeva	1318	1299	1153	1681	1580	1439	2999	2879	2592

Za BiH u cjelini, srednja vrijednost broja ljudi, uključujući djecu mlađu od 16 godina, koji žive u domaćinstvu u talasu 3 je bila 3,29, samo nešto manje od srednje vrijednosti u talasu 2 od 3,33 čovjeka. Srednja vrijednost veličine domaćinstva je slična u oba entiteta, a distribucija veličine domaćinstva se ne razlikuje značajno. Tabela 2.4 daje broj ljudi, odraslih i djece po domaćinstvu u talasima 2 i 3.

Tabela 2.4 Veličina domaćinstva – Broj ljudi, odraslih i djece uzrasta mlađeg od 15 godina u popisanim domaćinstvima, Talasi 2 i 3

<i>Broj ljudi</i>	Entitet					
	% za RS		% za FBiH		Ukupni % za BiH	
	T2	T3	T2	T3	T2	T3
Jedan	15,1	16,7	14,2	14,0	14,6	15,1
Dva	20,4	19,9	22,3	23,4	21,5	21,9
Tri	19,9	20,9	17,6	17,1	18,6	18,8
Četiri	22,8	21,3	24,4	24,2	23,7	22,9
Pet	12,7	12,4	11,4	11,3	11,9	11,7
Šest ili više	8,9	8,9	10,1	10,0	9,7	9,6
Srednja vrijednost (standardna devijacija)	3,31 (1,678)	3,24 (1,667)	3,34 (1,693)	3,33 (1,712)	3,33 (1,686)	3,29 (1,693)
Ukupni broj slučajeva	1335	1109	1715	1439	3050	2548

Broj ljudi uzrasta od 15 godina ili više							
Jedan	15,8	17,5	15,5	15,3	15,6	16,3	
Dva	29,9	29,7	36,9	37,0	33,8	33,8	
Tri	24,8	24,3	20,9	20,7	22,6	22,3	
Četiri	19,3	18,8	17,7	18,2	18,4	18,5	
Pet	7,8	7,7	5,9	6,0	6,7	6,7	
Šest ili više	2,3	2,0	3,0	2,7	2,8	2,5	
Srednja vrijednost (standardna devijacija)	2,82 (1,314)	2,76 (1,285)	2,73 (1,340)	2,73 (1,329)	2,77 (1,329)	2,74 (1,310)	
Ukupni broj slučajeva	1334	1109	1715	1439	3049	2547	
Broj ljudi uzrasta mlađeg od 15 godina							
Nijedan	70,0	70,5	63,2	63,7	66,2	66,7	
Jedan	15,0	14,7	17,5	17,2	16,4	16,1	
Dva	11,2	11,3	15,2	14,9	13,4	13,3	
Tri ili više	3,7	3,6	4,2	4,2	3,9	4,0	
Srednja vrijednost (standardna devijacija)	0,49 (0,853)	0,48 (0,853)	0,61 (0,916)	0,60 (0,905)	0,58 (0,891)	0,55 (0,884)	
Ukupni broj slučajeva	1335	1109	1715	1439	3050	2548	

Tabela 2.5 pokazuje broj zaposlenih osoba u domaćinstvima u talasu 3 po entitetima. U smislu broja osoba u okviru pojedinačnih domaćinstava koje su bile sa plaćenim zaposlenjem u talasu 3 za BiH u cjelini, postoji mala razlika u odnosu na talas 2 u broju domaćinstava u kojima nije bilo nikoga sa zaposlenjem. Ovaj obrazac ipak nije isti u oba entiteta, jer RS pokazuje neznatno povećanje u broju domaćinstava bez osoba sa zaposlenjem, a FBiH smanjenje. Kao u talasu 2, postojala je veća vjerovatnoća kod domaćinstava u RS nego u FBiH da imaju dvije ili više osoba sa zaposlenjem u domaćinstvu; 23,1% u RS u poređenju sa 17,8% u FBiH.

U slučajevima gdje je 'glava' domaćinstva mlađa od 65 godina, manje od trećine domaćinstava (30,8%) nije imalo nikoga sa plaćenim zaposlenjem, što je smanjenje u odnosu na talas 2 u kojem 33,6% domaćinstava nije imalo nikoga sa plaćenim zaposlenjem. Smanjenje broja domaćinstava bez ikoga sa zaposlenjem tokom ove dvije godine je manje u RS nego u FBiH; 1,5% u RS u poređenju sa 4,8% u FBiH. I ovdje je slučaj da postoji veća vjerovatnoća kod domaćinstava radnog uzrasta u RS da imaju dvoje ili više radnih ljudi u domaćinstvu nego kod domaćinstava radnog uzrasta u Federaciji BiH; 28,6% u RS i 13,2% u FBiH.

Tabela 2.5: Brojevi zaposlenih u domaćinstvu

	Entitet					
	% za RS		% za FBiH		Total % za BiH	
	T2	T3	T2	T3	T2	T3
Broj zaposlenih ljudi						
Nijedan	40,5	42,2	47,5	45,6	44,5	44,1
Jedan	37,1	34,7	35,5	36,5	36,2	35,7
Dva	18,3	18,7	14,4	15,3	16,1	16,8
Tri ili više	4,1	4,4	2,6	2,5	3,2	3,4
Srednja vrijednost (standardna devijacija)	0,87 (0,882)	0,86 (0,894)	0,72 (0,813)	0,75 (0,818)	0,79 (0,847)	0,80 (0,854)
Ukupni broj slučajeva	1335	1166	1714	1440	3049	2606

Broj zaposlenih ljudi ('glava' domaćinstva mlada od 65)						
Nijedan	28,8	27,0	37,3	33,5	33,6	30,8
Jedan	42,8	41,7	42,0	43,3	42,3	42,7
Dva	23,1	25,1	17,3	19,7	19,8	22,0
Tri ili više	5,3	6,1	3,4	3,5	4,2	4,6
Srednja vrijednost (standardna devijacija)	1,06 (0,887)	1,11 (0,900)	0,87 (0,828)	0,93 (0,829)	0,95 (0,859)	1,01 (0,864)
Ukupni broj slučajeva	969	733	1286	1015	2256	1748

Srednja vrijednost prihoda domaćinstva iz izvora sa zaposlenjem i bez zaposlenja je data u Tabeli 2.6. U prosjeku, prihod domaćinstva iz izvora sa zaposlenjem i bez zaposlenja je viši u FBiH nego u RS, s tim da je srednja vrijednost prihoda domaćinstva iz svih izvora za BiH 525 KM mjesečno. Domaćinstva s prihodom iz zaposlenja su bogatija od domaćinstava bez prihoda iz zaposlenja u oba entiteta. U oba entiteta možemo vidjeti povećanje srednje vrijednosti prihoda iz zaposlenja i smanjenje prihoda iz izvora bez zaposlenja. Međutim, opšti uticaj na srednju vrijednost ukupnog prihoda iz svih izvora nije velik, jer je povećanje u prihodu iz zaposlenja izjednačeno padom u prihodu iz izvora bez zaposlenja.

Tabela 2.6 Srednja vrijednost uobičajenog mjesečnog prihoda domaćinstva iz izvora sa zaposlenjem i bez zaposlenja – Talasi 2 i 3

Izvor prihoda	Entitet					
	RS (KM)		FBiH (KM)		Ukupno BiH (KM)	
	T2	T3	T2	T3	T2	T3
Zaposlenje*	479,72 (449,20) 691	513,61 (419,04) 546	660,96 (528,37) 886	744,39 (637,98) 787	581,50 (503,18) 1577	649,89 (570,04) 1332
Bez zaposlenja**	219,53 (321,75) 670	173,17 (178,23) 569	326,19 (307,73) 929	249,29 (175,24) 796	281,52 (319,09) 1599	217,55 (180,38) 1365
Pokloni, usluge u naturi iz BiH	45,75 (68,51) 198	48,98 (64,84) 176	101,28 (183,44) 290	61,86 (91,95) 267	78,76 (150,38) 487	56,74 (82,41) 442
Novčane pošiljke iz inostranstva	74,59 (102,94) 256	78,61 (103,44) 190	89,00 (144,60) 279	121,44 (200,32) 245	82,11 (126,50) 535	102,75 (166,38) 435
Pokloni, usluge u naturi iz dobrotvornih društava, humanitarnih organizacija	19,37 (38,65) 33	15,48 (15,95) 9	33,18 (54,82) 37	55,33 (178,22) 20	26,73 (48,12) 70	42,52 (147,05) 29
Ukupno zaposlenje i bez zaposlenja	435,58 (467,89) 1060	416,27 (398,38) 910	591,82 (538,36) 1497	596,18 (578,99) 1315	527,04 (516,00) 2557	522,60 (520,34) 2225
Ukupno svi izvori	423,84 (452,04) 1211	409,73 (394,75) 982	590,86 (549,56) 1601	608,97 (583,70) 1365	518,94 (516,44) 2813	525,60 (522,41) 2347

Brojevi u (zagradama) su standardne devijacije, a N je dat u *kurzivu*.

* Prihod iz zaposlenja obuhvata prihod iz glavnog posla + prihod iz svih ostalih poslova.

** Prihod iz izvora bez zaposlenja obuhvata isplate koje se primaju putem boračko-invalidske penzije, porodične penzije, starosne penzije, invalidske penzije, program pomoći civilnim žrtvama rata, stalne pomoći, povremene pomoći, pomoći za njegu i dječijeg dodatka.

Domaćinstva u oba entiteta primaju prihod ili prihod u naturi od pomoći u obliku poklona, usluga u naturi, novčanih pošiljki iz inostranstva, dobrotvornih društava i humanitarnih organizacija, ali je broj domćinstava koja primaju prihod iz tih izvora prilično mali. Samim time, prihodi iz izvora sa zaposlenjem i bez zaposlenja ostaju glavni izvori prihoda za većinu domaćinstava. Novčane pošiljke koje dolaze od članova porodice iz inostranstva, mada bez sumnje značajne za neka domaćinstva, prima otprilike petina domaćinstava u uzorku. Distribucija prihoda je detaljno razmotrena u poglavljima 5 i 6.

3. Stambena pitanja, migracija i geografska pokretljivost

Glavni nalazi

- *65% domaćinstava u BiH je prijavilo da ima jedan ili više problema sa trenutnim uslovima stanovanja.*
- *14% domaćinstava u BiH nema tekuću vodu u svom smještaju, a 18% nema kanalizaciju.*
- *Procent domaćinstava s pristupom internetu je udvostručen između 2002. i 2003., a također je udvostručeno i posjedovanje mobilnog telefona tokom ovog perioda.*
- *Srednja vrijednost mjesečnih stambenih troškova je povećana u FBiH između 2002. i 2003., ali je ostala ista u RS.*
- *Postoje naznake da se sa povećanjem srednje vrijednosti prihoda u FBiH također povećavaju troškovi života, sa povećanjem troškova za hranu i osnovne stavke u FBiH između 2001. – 2003.*
- *Skala ne-novčanih teškoća ukazuje na to da su domaćinstva u RS generalno siromašnija od domaćinstava u FBiH.*
- *Jedna trećina domaćinstava, koja su imala četiri ili više problema sa uslovima njihovog smještaja, ima najniže srednje vrijednosti prihoda i lošiji rezultat na skali teškoća, tako da pate od višestrukih izvora siromaštva.*
- *8% ljudi u BiH je promijenilo mjesto stanovanja između 2002. i 2003. Od ispitanika koji su rekli u 2002. da očekuju preseljenje sljedeće godine, samo polovina je tako i uradila do vremena anketiranja u 2003.*
- *Promjene u stambenom posjedu između 2001. i 2003. ukazuju na to da se domaćinstva u BiH kreću prema trajnijim vrstama stanja posjeda sa opadanjem nivoa privremenog i nezakonitog zauzeća stambenih jedinica.*

Ovo poglavlje razmatra uslove stanovanja, pristup dodatnim priključcima, neke pokazatelje ne-novčanih teškoća, promjene u stambenom posjedu i geografsku pokretljivost tokom godina ankete.

Tabela 3.1 daje detalje uslova stanovanja i pristup dodatnim priključcima u RS i FBiH u talasima 2 i 3. Ukupno gledajući, uslovi stanovanja, pristup vodi i kanalizaciji se čini istim u obje godine. Oko 15% domaćinstava je prijavilo život u neprikladnim uslovima ili razrušenim stambenim jedinicama u obje godine, sa većim procentom domaćinstava u RS koji su prijavili neprikladne uslove nego u FBiH. U cjelini, 85% domaćinstava u BiH je imalo tekuću vodu, ali 16,1% domaćinstava u RS i 13% domaćinstava u FBiH se oslanjalo na dobijanje vode iz javne česme ili bunara. Nešto manje od tri četvrtine domaćinstava u RS je imalo kanalizaciju iz javnog sistema ili je koristilo septičke jame (u talasu 3), dok ostatak nije imao kanalizaciju ili je imao samo javni toalet. U FBiH 12% domaćinstava nije imalo kanalizaciju u svim godinama.

Pristup telefonu je bio viši za domaćinstva u FBiH (78,3%) nego za RS (58,4%). Posjedovanje mobilnog telefona je značajno povećano tokom jednogodišnjeg perioda u oba entiteta, mada je povećanje bilo veće u FBiH nego u RS. U talasu 2 je samo 16% domaćinstava u FBiH prijavilo posjedovanje mobilnog telefona, u poređenju sa 42,1% u talasu 3, što je dvostruko veći broj domaćinstava s mobilnim telefonima. Na sličan način, u RS je 34,4% imalo mobilne telefone u talasu 3 u poređenju sa 18,3% u talasu 2.

Korištenje interneta je također povećano tokom ovog perioda sa 7,5% domaćinstava s pristupom internetu iz vlastitog doma (u talasu 3) u poređenju sa 3,3% u talasu 2. Ovo kretanje se može vidjeti u oba entiteta, mada više domaćinstava ima pristup internetu u FBiH (9,3%) nego u RS (5,3%).

Stopa rasta u tim prilično novim tehnologijama je brza, sa udvostručavanjem broja domaćinstava s pristupom internetu tokom jednogodišnjeg perioda. Iako bi se očekivalo da se ovo povećanje nastavi tokom sljedećih nekoliko godina, možda će doći do trenutka u kojem će moguće tržište za ove nove tehnologije biti zasićeno. Na primjer, u Velikoj Britaniji je prodiranje pristupa internetu iz doma doseglo oko 40% domaćinstava sa osnove od samo 4% sredinom 1990-tih. Stoga slijedi da podaci ukazuju na to da je BiH počela proces izjednačavanja s drugim zemljama u Evropi u tom smislu.

Nivoi posjedovanja automobila su ostali prilično stabilni, iako je procent domaćinstava u FBiH koja imaju mogućnost korištenja automobila ili kombija povećan na nešto manje od 40% tokom perioda 2002 – 2003.

Tabela 3.1 Uslovi stanovanja i pristup dodatnim priključcima – Talasi 2 i 3 po entitetima

	% za RS		% za FBiH		Ukupni % za BiH	
	T2	T3	T2	T3	T2	T3
Stambeni uslovi						
Veoma dobri	20,9	20,6	29,8	28,2	25,9	24,8
Prikladni za život	54,9	54,3	54,6	57,5	54,7	56,1
Neprikladni za život	15,0	15,8	8,7	7,4	11,5	11,1
Djelomično devastirana stambena jedinica	2,6	2,5	3,2	3,0	2,9	2,8
Veoma devastirana stambena jedinica	1,6	1,8	1,0	1,1	1,2	1,4
U izgradnji	5,0	4,9	2,6	2,8	3,7	3,7
Izvor vode						
Tekuća voda u stambenoj jedinici	82,6	83,9	91,0	87,0	87,3	85,6
Javna česma ili bunar	17,4	16,1	9,0	13,0	12,7	14,4
Kanalizacija						
Javni sistem/septička jama	75,8	73,5	87,9	88,0	82,6	81,7
Bez kanalizacije/javni toalet	24,2	26,6	12,1	12,0	17,4	18,3
Pristup telefonu						
Vlastiti telefon	58,7	55,0	72,5	72,7	66,4	64,8
Zajednički telefon	3,8	3,4	6,1	5,6	5,1	4,6
Javni telefon	0,1	n/a	0,3	n/a	0,2	n/a
Nema telefon	37,4	41,6	21,0	21,7	28,2	30,6
Ima mobilni telefon						
Da	18,3	34,4	16,0	42,1	17,0	38,7
Ne	81,7	65,6	84,0	57,9	83,0	61,3
Ima pristup internetu						
Da	2,3	5,3	4,1	9,3	3,3	7,5
Ne	97,7	94,7	95,9	90,7	96,7	92,5
Ima auto ili kombi						
Da	38,2	37,6	34,9	39,2	36,4	38,5
Ne	61,8	62,4	65,1	60,8	63,6	61,5
Ukupni broj članova uzorka	1348	1153	1707	1439	3055	2592

Objašnjenje: Ako ispitanik živi u istoj stambenoj jedinici kao u prethodnoj godini, ova pitanja nisu postavljena. Ako je ispitanik u istoj stambenoj jedinici, prijavljen je odgovor iz prethodnog talasa.

Stambeni troškovi su ostali stabilni tokom ova dva talasa, mada je trend do talasa 2, u kojem su stanarine bile više u RS nego u FBiH, obrnut u talasu 3. U prosjeku, čini se da su stanarine povećane u FBiH, dok to nije bio slučaj u RS (Tabela 3.2). Za BiH u cjelini, prosječna mjesečna stanarina je bila 161 KM, ali je u RS bila 156 KM mjesečno, u poređenju sa 168 KM u FBiH.

Srednja vrijednost sedmičnih putnih troškova za domaćinstva je neznatno opala u oba entiteta.

Prijavljeni sedmični troškovi za hranu su ostali nešto viši u FBiH nego u RS, a srednja vrijednost troškova je neznatno opala u RS, ali je malo porasla u FBiH. Mogući uzrok tome su više srednje vrijednosti nivoa prihoda za domaćinstva u FBiH, što omogućuje više nivoe troškova za hranu, ali isto tako može biti izazvano razlikama u životnim troškovima i osnovnim prehrambenim proizvodima između dva entiteta. U prosjeku, domaćinstva u RS su trošila 41 KM sedmično na hranu, u poređenju sa 61 KM sedmično u FBiH.

Cjelovita slika je da su stambeni, putni i prehrambeni troškovi prilično slični za domaćinstva u oba entiteta, mada postoje određeni pokazatelji koji ukazuju na to da se životni troškovi za osnovne

stavke, kao što su hrana i stanarina, brže povećavaju u FBiH nego u RS. Biće potrebni dodatni podaci iz sljedećih godina da bi se vidjelo da li se ovo kretanje nastavlja. Jedan scenario može biti rastući jaz između srednje vrijednosti nivoa prihoda domaćinstva i životnih troškova u oba entiteta, što može otežati pokretljivost unutar BiH za neke vrste ljudi ili domaćinstva na duži period.

Ove vrste regionalnih i državnih razlika imaju političke implikacije za osnovnu infrastrukturu države i razvoj politika za usluge u zapošljavanju, stanovanju, prevozu i zdravstvu.

Tabela 3.2 Srednja vrijednost mjesečne stanarine, sedmični putni troškovi i sedmični troškovi prehrane – Talasi 2 i 3

	Entitet					
	RS		FBiH		Ukupno BiH	
	KM		KM		KM	
	T2	T3	T2	T3	T2	T3
Srednja vrijednost mjesečne stanarine*	153,94	155,99	135,98	167,84	147,25	161,26
	<i>101</i>	<i>70</i>	<i>60</i>	<i>56</i>	<i>161</i>	<i>126</i>
Srednja vrijednost sedmičnih troškova prevoza	27,80	25,39	28,80	26,37	28,36	25,96
	<i>937</i>	<i>803</i>	<i>1187</i>	<i>1136</i>	<i>2124</i>	<i>1939</i>
Srednja vrijednost sedmičnih troškova prehrane	47,12	41,14	55,67	60,81	51,78	52,05
	<i>1278</i>	<i>1129</i>	<i>1533</i>	<i>1404</i>	<i>2811</i>	<i>2533</i>

* Ovdje su isključene osobe koje žive u besplatnom smještaju.

Skala teškoća

Tabela 3.3 pokazuje rezultate ne-novčane skale teškoća. Postavljano je pitanje “*Ako biste željeli, da li biste mogli priuštiti da...*” a zatim šest aktivnosti, uključujući:

- a) *vam dolaze prijatelji ili porodica na piće ili obrok bar jednom mjesečno*
- b) *platite sedam dana godišnjeg odmora van kuće*
- c) *zamijenite istrošeni namještaj*
- d) *kupujete novu odjeću, umjesto rabljene*
- e) *jedete meso, piletinu ili ribu bar svaki drugi dan*
- f) *adekvatno grijete kuću.*

Odgovori su sažeti radi pravljenja skale sa rasponom od nula (ne mogu priuštiti nijednu od ovih aktivnosti) do šest (mogu priuštiti sve ove aktivnosti). Procent domaćinstava koja nisu mogla priuštiti nijednu od ovih aktivnosti je bio dvostruko veći u RS nego u FBiH, dok je procent domaćinstava koja su mogla priuštiti pet ili šest ovih aktivnosti bio dvostruko veći u FBiH nego u RS. Procenti domaćinstava koja su mogla priuštiti između jedne i četiri aktivnosti je bio sličan u oba entiteta. Srednja vrijednost broja aktivnosti koje se mogu priuštiti u FBiH je bila 3,0, u poređenju sa 2,4 u RS.

Tabela 3.3 Skala teškoća

		RS	FBiH	Ukupno BiH
		%	%	%
Mogu priuštiti:				
	Nijednu	22,5	11,2	16,2
	1-2	28,2	28,9	28,6
	3-4	37,8	37,8	37,8
	5-6	11,5	22,1	17,4
	<i>Ukupni broj domaćinstava</i>	<i>1152</i>	<i>1438</i>	<i>2590</i>

Da li domaćinstava mogu priuštiti ove aktivnosti ili ne, zavisi od prihoda domaćinstva i drugih obilježja domaćinstva. Kad pogledamo stambeni posjed, osim za ispitanike koji žive u besplatnom smještaju, domaćinstva u FBiH su u stanju, u prosjeku, priuštiti da imaju ili urade više aktivnosti nego domaćinstva u RS (Tabela 3.4). Ispitanici koji posjeduju cijelu kuću ili dio kuće su u stanju priuštiti da urade više ovih aktivnosti, nego oni koji iznajmljuju smještaj, što vrijedi za oba entiteta. Postoji najveća vjerovatnoća kod domaćinstava u privremenom smještaju u RS da nisu u stanju priuštiti nijednu od ovih aktivnosti i najmanja vjerovatnoća da priušte 5-6 ovih aktivnosti.

Tabela 3.4 Skala teškoća po stambenom posjedu i entitetima

	Stambeni posjed							
	Vlastiti		Iznajmljeni		Privremeni stanar		Besplatni	
	RS	FBiH	RS	FBiH	RS	FBiH	RS	FBiH
	%	%	%	%	%	%	%	%
Nijedna	21,2	9,6	21,9	15,4	41,0	15,6	14,3	22,7
1-2	27,2	27,9	37,0	36,5	31,3	24,4	28,6	34,1
3-4	39,1	39,8	27,4	21,2	25,3	28,9	48,2	30,7
5-6	12,5	22,7	13,7	26,9	2,4	31,1	8,9	12,5
Srednja vrijednost	2,51	3,09	2,26	2,73	1,43	3,20	2,60	2,25
Ukupni broj slučajeva	914	1223	73	52	83	45	56	88

Broj zaposlenih u domaćinstvu je također povezan sa sposobnošću da priušte ove aktivnosti (Tabela 3.5). Sa povećanjem broja zaposlenih u domaćinstvu, povećava se i procent sposobnih da priušte tri ili više navedenih aktivnosti, dok opada procent domaćinstava koja ne mogu priuštiti niti jednu od ovih aktivnosti. Uprkos tome što je ovaj odnos održiv za oba entiteta, domaćinstva u RS su i dalje manje sposobna da priušte ove aktivnosti nego domaćinstva u FBiH, bez obzira na broj zaposlenih. U domaćinstvima u kojima je troje ili više osoba sa zaposlenjem, preko 30% takvih domaćinstava u RS može priuštiti dvije ili manje aktivnosti, u poređenju sa samo 5% domaćinstava sa tri ili više osoba sa zaposlenjem u FBiH.

Tabela 3.5 Skala teškoća po broju zaposlenih u domaćinstvu i entitetima

	Broj zaposlenih osoba u domaćinstvu							
	Nijedna		Jedna		Dvije		Tri ili više	
	RS	FBiH	RS	FBiH	RS	FBiH	RS	FBiH
	%	%	%	%	%	%	%	%
Nijedna	29,3	18,9	20,1	6,3	11,5	2,3	20,4	0,0
1-2	33,7	42,4	28,6	21,7	19,7	9,0	10,2	5,4
3-4	32,2	28,5	36,8	46,3	50,5	42,1	46,9	56,8
5-6	4,8	10,1	14,4	25,7	18,3	46,6	22,4	37,8
Srednja vrijednost	1,89	2,20	2,53	3,38	3,17	4,24	3,21	4,32
Ukupni broj slučajeva	481	655	402	525	218	221	49	37

Kao što se moglo očekivati, domaćinstva sa nižim prihodima imala su slabiji rezultat na skali teškoća. Tabela 3.6 pokazuje skalu teškoća po kvartilu prihoda i entitetima. Za BiH u cjelini je postojala manja vjerovatnoća da domaćinstva u najnižem kvartilu prihoda mogu priuštiti da urade ijednu od ovih aktivnosti.

U najnižem kvartilu prihoda, nešto malo više od trećine (34,5%) domaćinstava u RS i manje od četvrtine (24,8%) domaćinstava u FBiH ne može priuštiti nijednu od ovih aktivnosti. U najvišem kvartilu prihoda, veoma mali broj domaćinstava ne može priuštiti nijednu (4,3% u RS i 1,3% u FBiH). Čini se da su domaćinstva u FBiH po pojedinačnim kvartilima bila imućnija i sposobnija da urade više, u prosjeku, od domaćinstava u RS.

Tabela 3.6 Skala teškoća po kvartilu prihoda i entitetima

	Kvartil prihoda							
	Najniži		Drugi		Treći		Najviši	
	RS	FBiH	RS	FBiH	RS	FBiH	RS	FBiH
	%	%	%	%	%	%	%	%
Nijedna	34,5	24,8	23,6	16,2	15,5	10,3	4,3	1,3
1-2	29,3	41,0	37,0	39,1	27,0	30,8	14,1	13,2
3-4	30,8	20,7	34,2	34,0	44,2	37,5	48,9	49,1
5-6	5,4	13,5	5,3	10,6	13,3	20,9	32,6	36,3
Srednja vrijednost	1,82	2,09	2,05	2,35	2,75	2,97	3,77	3,97
Ukupni broj slučajeva	406	222	284	376	278	373	184	468

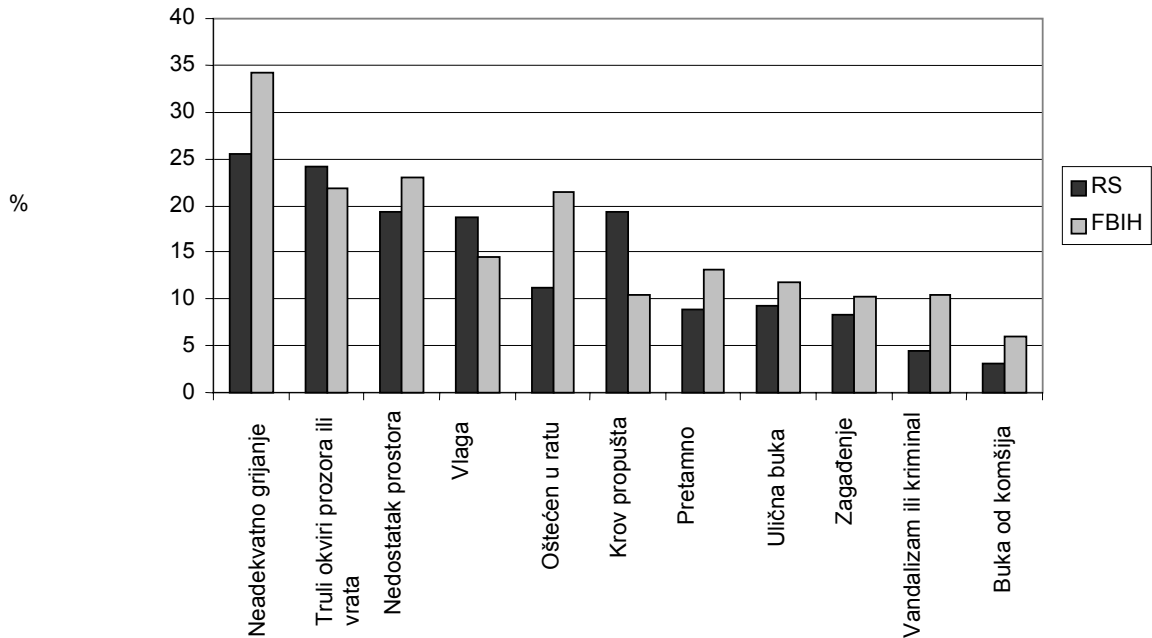
Ispitanici su također pitani da li su imali teškoće da plaćaju stambene troškove na vrijeme tokom posljednjih dvanaest mjeseci. Skoro svi su rekli da nisu imali nikakve teškoće: 95,8% u RS i 94,6% u FBiH. Od ispitanika koji su imali teškoće u tome tokom prošle godine, manje od polovine je moralo posuđivati novac (44,9% u RS i 48,1% u FBiH). Većina ispitanika koji su imali teškoće je morala smanjivati druge troškove domaćinstva da isplate stambene troškove (91,8% u RS i 94,9% u FBiH).

Uslovi stanovanja

Anketa je postavljala pitanja o uslovima stanovanja i da li je domaćinstvo imalo problema sa smještajem (Slika 3.1). Najčešći problem sa smještajem je bilo nepostojanje odgovarajućih toplotnih postrojenja; to je bio najčešće prijavljiv problem u oba entiteta, ali je bio posebno čest u FBiH.

Nedostatak prostora, ratno oštećenje, suviše mračno, bučno i vandalizam ili kriminal su također bili češći u FBiH nego u RS. Postojala je veća vjerovatnoća kod domaćinstava u RS nego kod domaćinstava u FBiH da pomenu trule prozorske okvire ili vrata, vlagu i krov koji prokišnjava.

Slika 3.1 Procent domaćinstava sa problemima sa svojim smještajem



Skala uslova stanovanja je proračunata sa rasponom od nula, gdje nije prijavljen nijedan problem, pa do jedanaest, gdje je postojao problem u svim područjima o kojima su postavljena pitanja (Tabela 3.7). Neznatno veći broj od trećine svih domaćinstava (34,9%) nije prijavio nijedan problem, dok je manje od jednog procenta (0,6%) prijavilo sedam ili više problema. Srednja vrijednost broja problema prijavljenih u cijeloj BiH je bila 1,66. Domaćinstva u FBiH su prijavila nešto veći broj problema, u prosjeku, nego RS sa 1,77 po domaćinstvu, u poređenju sa 1,52.

Tabela 3.7 Skala uslova stanovanja

	% za RS	% za FBiH	Total % za BiH
Broj problema:			
Nijedan	41,3	29,7	34,9
1	19,1	21,0	20,2
2	13,7	22,8	18,8
3	10,7	10,5	10,6
4+	15,1	15,9	15,5
Srednja vrijednost broja	1,52	1,77	1,66
<i>Ukupni broj slučajeva</i>	<i>1166</i>	<i>1440</i>	<i>2606</i>

Čini se da ispitanici u iznajmljenom ili privremenom smještaju imaju veći broj problema, u prosjeku, sa svojim smještajem nego ispitanici koji posjeduju vlastitu kuću (Tabela 3.8). U svim grupama posjeda, grupe u FBiH prijavljuju veći broj problema sa svojim smještajem nego grupe u RS.

Međutim, kao što smo vidjeli na Slici 3.1, postoji veća vjerovatnoća da je vrsta problema s kojima se suočavaju domaćinstva u RS vezana za osnovnu strukturu smještaja, u smislu krova koji prokišnjava, trulih vrata i prozora i vlage, više nego za druge aspekte ili same kuće ili problema sa neposrednim susjedstvom.

Tabela 3.8 Smještajni problemi po stambenom posjedu i entitetima

	Stambeni posjed							
	Vlastiti		Iznajmljeni		Privremeni stanar		Besplatni	
	RS	FBiH	RS	FBiH	RS	FBiH	RS	FBiH
	%	%	%	%	%	%	%	%
Nijedan	44,8	31,3	27,6	19,2	16,9	20,5	41,1	18,0
1	19,4	21,2	18,4	23,1	19,3	18,2	23,2	22,5
2	12,8	23,3	21,1	26,9	15,7	13,6	14,3	24,7
3	10,3	10,7	9,2	5,8	14,5	9,1	8,9	12,4
4+	12,7	13,6	23,7	25,0	33,7	38,6	12,5	22,5
Srednja vrijednost broja	1,36	1,66	2,10	2,35	2,74	2,86	1,50	2,23
<i>Ukupni broj slučajeva</i>	<i>913</i>	<i>1225</i>	<i>76</i>	<i>52</i>	<i>83</i>	<i>44</i>	<i>56</i>	<i>89</i>

Tabela 3.9 razmatra odnos između postojanja problema sa smještajem i skale teškoća, to jeste, sposobnosti da priušte ranije pomenute aktivnosti. Kao što se moglo očekivati, postoji jasna veza između ove dvije stvari, s tim da postoji manja vjerovatnoća kod ispitanika koji su u stanju da priušte više aktivnosti sa skale teškoća da imaju probleme sa svojim smještajem. Od ispitanika koji nisu mogli priuštiti nijednu aktivnost sa skale teškoća, 27,5% u RS i 37,3% u FBiH je imalo četiri ili više problema sa svojim smještajem.

Za razliku od toga, od ispitanika koji su mogli priuštiti pet ili šest aktivnosti sa skale teškoća, samo 3% domaćinstava u RS i 9,1% u FBiH je prijavilo da ima četiri ili više problema sa svojim smještajem. Ovaj odnos se održava za oba entiteta, mada postoji veća vjerovatnoća kod domaćinstava u RS koja mogu priuštiti pet ili šest aktivnosti nego kod domaćinstava u istoj situaciji u FBiH da nemaju probleme sa svojim smještajem (62,4% u poređenju sa 43,7%). Dok nešto malo više od tri petine domaćinstava u RS koja mogu priuštiti pet ili šest aktivnosti nema probleme sa svojim smještajem, samo jedna petina (18,2%) domaćinstava koja ne mogu priuštiti nijednu od ovih aktivnosti može reći isto za svoju kuću. A samo u FBiH je 14,3% domaćinstava koja ne mogu priuštiti nijednu od ovih aktivnosti također prijavilo da nema problema sa svojim smještajem. To ukazuje na to da postoji procent domaćinstava u BiH koja su manje sposobna da priušte razne aktivnosti, koje se mogu smatrati dijelom svakodnevnog življenja, i koja pate zbog loših uslova stanovanja. Pošto domaćinstva koja su imala loš rezultat na skali teškoće također imaju tendenciju da imaju niže prihode

domaćinstva (Tabela 3.6), to ukazuje na to da postoje domaćinstva koja pate od višestrukih izvora siromaštva.

Tabela 3.9 Problemi sa smještajem i skala teškoća

Smještajni problemi	Skala teškoća							
	Ne mogu priuštiti nijednu		Jednu do dvije		Tri do četiri		Pet do šest	
	% za RS	% za FBiH	% za RS	% za FBiH	% za RS	% za FBiH	% za RS	% za FBiH
Nema problema	18,2	14,3	34,6	20,3	52,0	33,0	62,4	43,7
Jedan	17,4	19,9	16,0	21,7	20,9	21,8	26,3	19,5
Dva	16,7	19,3	17,9	27,3	12,0	22,8	5,3	19,5
Tri	20,2	9,3	12,7	12,6	6,2	10,6	3,0	8,2
Četiri ili više	27,5	37,3	18,8	18,1	9,0	11,7	3,0	9,1
<i>n</i>	258	161	324	414	435	545	133	318

Geografska pokretljivost

U cjelini, 8,3% domaćinstava je promjenilo adresu između Talasa 1 i Talasa 2. Postojala je veća vjerovatnoća kod ispitanika u RS (10,4%) da su preselili nego kod ispitanika u FBiH (6,6%). Tabela 3.10 pokazuje neka obilježja ispitanika koji su preselili. Obilježja ispitanika koji su preselili između talasa 2 i 3 su slična obilježjima ispitanika koji su preselili između talasa 1 i 2. Postojala je veća vjerovatnoća kod žena u oba entiteta da su preselile nego kod muškaraca, kao i kod zakonski vjenčanih.

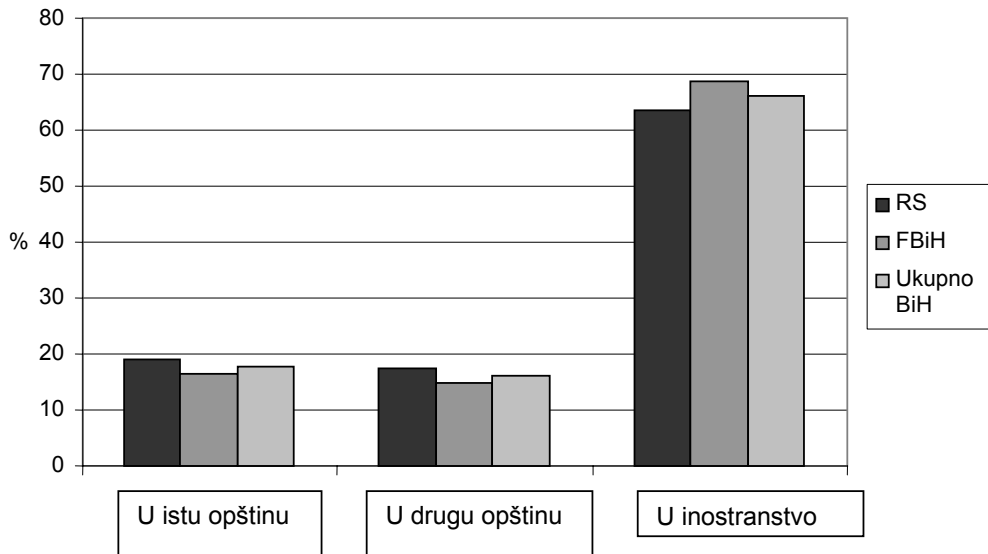
Tabela 3.10 Obilježja ispitanika koji su preselili i koji nisu preselili između Talasa 2 i Talasa 3

	RS		FBiH	
	Nisu preselili	Preselili	Nisu preselili	Preselili
Muški	49,4	46,9	47,3	38,3
Ženski	50,6	53,1	52,7	61,7
Neudata/neoženjen	27,9	27,7	28,0	25,4
Zakonit brak	56,8	58,2	58,2	51,5
Život u zajednici	1,1	3,1	0,8	2,4
Udovac/udovica	12,6	9,6	11,3	16,6
Razvedeni ili razdvojeni	1,6	1,4	1,7	4,1
<i>n</i>	2803	292	3613	169

Na pitanje da li žele ostati u svom sadašnjem smještaju ili bi više voljeli preseliti, većina ljudi je rekla da im se dopada život u sadašnjem smještaju. Samo 17,3% ispitanika u RS i 12,1% ispitanika u FBiH je reklo da im se ne sviđa život u mjestu u kojem su se nalazili. U cjelini gledano, oko tri od deset (30,1%) je reklo da bi, ako bi mogli birati, više voljeli preseliti negdje drugdje. Ovaj procent je bio viši u RS (34,9%) nego u FBiH (26,1%). Od ispitanika koji su željeli preseliti, dvije trećine (66%) bi željelo preseliti u inostranstvo, uz slične procenete koji su rekli da bi se voljeli preseliti unutar iste opštine (17,9%) i druge opštine (16,1%) (Slika 3.2).

Čini se da se ove želje nisu promijenile od talasa 2, u kojem su prikazana slična mišljenja. Od jedne trećine koje je željela preseliti, prekomorsko odredište ostaje glavna želja.

Slika 3.2: Željeno odredište za ispitanike koji su željeli preseliti – Talas 3.



Svi ispitanici su bili pitani da li su očekivali da će preseliti sljedeće godine i, u poređenju sa talasom 2, manji broj je očekivao preseljenje iduće godine. U talasu 3, 6,2% ispitanika je očekivalo preseljenje iduće godine, u poređenju sa 11,4% u talasu 2: 9% u RS u poređenju sa 16,4% u talasu 2 i 4% u FBiH u poređenju sa 7,1% u talasu 2. Za razliku od željenog odredišta, glavno očekivano odredište svih preseljenja je bilo unutar iste opštine. Nešto manje od jedne petine (19%) ispitanika koji su očekivali da će preseliti je mislilo da postoji vjerovatnoća da presele u inostranstvo. To je neznatno povećanje u odnosu na talas 2, u kojem je 15,8% ispitanika koji su očekivali da će preseliti sljedeće godine mislilo da će preseliti u inostranstvo (Slika 3.3)

U talasu 2 ispitanicima su postavljana ista pitanja o željama i očekivanjima od preseljenja. To nam omogućuje da uporedimo očekivanja ljudi s njihovim stvarnim ponašanjem godinu kasnije. Od ispitanika koji su u talasu 2 rekli da bi više voljeli preseliti, 11,9% je preselilo do talasa 3. To se moglo uporediti sa samo 4,5% ispitanika koji su rekli da su željeli ostati tamo gdje jesu u talasu 2. Ispitanici su također pitani kolika je vjerovatnoća da zaista presele iduće godine. Kod ispitanika koji su u talasu 2 rekli ili da postoji velika vjerovatnoća ili prilična vjerovatnoća da će preseliti, je postojala veća vjerovatnoća da su promijenili adresu nego kod ispitanika koji su mislili da ne postoji vjerovatnoća (Tabela 3.11). Unatoč tome, preko polovine (54,5%) ispitanika koji su u talasu 2 rekli da postoji velika vjerovatnoća da će preseliti iduće godine, nije preselilo do anketiranja u talasu 3. A od ispitanika koji su rekli u talasu 2 da nije postojala velika vjerovatnoća da će preseliti iduće godine, 12,6% je zaista preselilo do vremena anketnog razgovora u talasu 3.

Slika 3.3: Očekivano odredište za ispitanike koji žele preseliti – Talas 3.

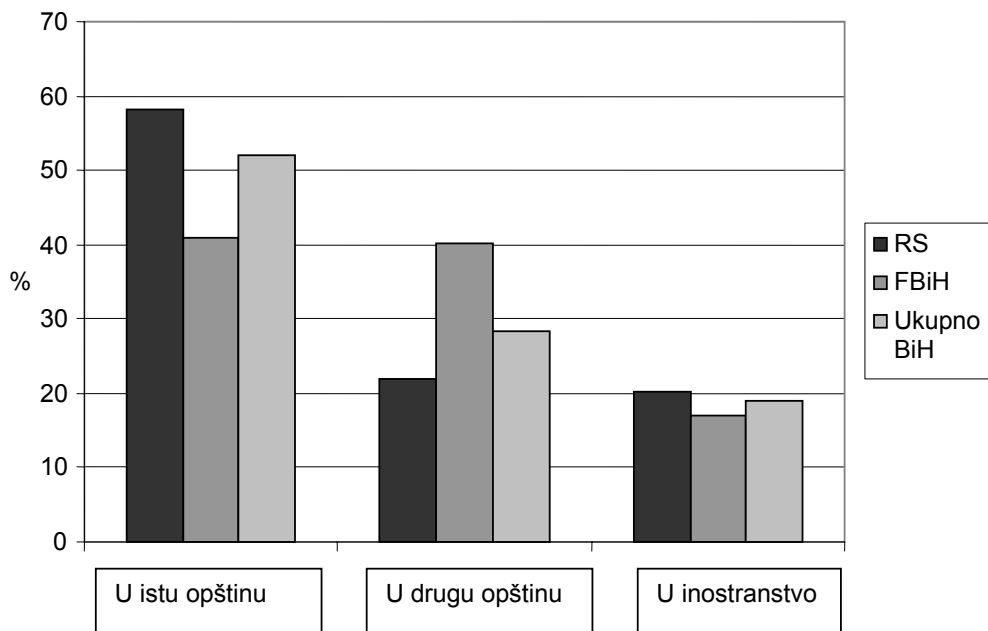


Tabela 3.11 Očekivanje od preseljenja i ponašanje u talasu 3

Vjerovatnoća preseljenja u talasu 2	Preselili između talasa 2 i 3	Ostali u istom mjestu
Velika vjerovatnoća	45,5	54,5
Prilična vjerovatnoća	27,6	72,4
Mala vjerovatnoća	12,6	87,4
Ne postoji vjerovatnoća	3,3	96,7
<i>Ukupni broj slučajeva</i>	<i>448</i>	<i>6228</i>

Promjene u stambenom posjedu

Tabela 3.12 je matrica poprečnog presjeka promjena u stambenom posjedu između talasa 2 i 3 za domaćinstva u kojima je najmanje jedan pojedinac iz talasa 2 bio prisutan u talasu 3. Dijagonala naglašena masnom bojom pokazuje slučajeve u kojima je prijavljeni stambeni posjed bio isti u oba talasa. Slučajevi van ove dijagonale su prijavljene promjene u stanju stambenog posjeda, promjene koje su vjerovatno uzrokovane promjenom adrese u mnogim slučajevima. Obratite pažnju na to da su brojevi slučajeva u ćelijama van dijagonale mali, i stoga ih treba tumačiti sa oprezom. Te kategorije nisu spojene, jer su razlike u njima od bitnog interesa.

U RS, možemo vidjeti da je 97,1% slučajeva bilo u smještaju koji je bio u punom vlasništvu u obje godine, a 35,1% je bilo u smještaju pod privatizacijom u obje godine. Od slučajeva koji su bili pod privatizacijom u talasu 2, 60,5% je prešlo u kategoriju punog vlasništva u talasu 3, nijedan slučaj u kategoriju vlasnika stanarskog prava, manje od jednog procenta u iznajmljeni smještaj i 3,5% u

privremeni smještaj. Sličan procent u FBiH (96,4%) je bio u punom vlasništvu u obje godine. Ispitanici u iznajmljenom smještaju predstavljaju sljedeću najstabilniju grupu u RS, sa 59,8% koji se nalazio u iznajmljenom smještaju u obje godine. U FBiH je procent bio 53,4% u iznajmljenom smještaju u obje godine.

Zanimljivo je primijetiti da je u oba entiteta procent slučajeva koji su bili u privremenom smještaju u oba talasa znatno opao. Od ispitanika koji su bili u privremenom smještaju u talasu 1, polovina je i dalje bila u privremenom smještaju u talasu 2, što ukazuje na to da je 'privremeno' za značajan dio domaćinstava možda predstavljalo relativno dugoročno stanje. Međutim, između talasa 2 i 3, 42,3% ispitanika koji su bili u privremenom smještaju u talasu 2 je i dalje bilo u istom stanju u talasu 3, a samo jedna trećina, 33,6% domaćinstava u FBiH u ovoj kategoriji u talasu 2 je i dalje bilo u privremenom smještaju u talasu 3.

Tabela 3.13 pokazuje promjene u stambenom posjedu po tri godine ankete i daje matricu poprečnog presjeka od talasa 1 do talasa 3. Promjene tokom neznatno dužeg roka pokazuju neka obilježja koja se mijenjaju iz godine u godinu. Posjedovanje je i dalje najstabilnija kategorija sa 97,5% domaćinstava u RS i 95% domaćinstava u FBiH koji posjeduju vlastiti smještaj u obje godine. Najmanje stabilna kategorija je bila vlasnik stanarskog prava, u kojoj je samo 7% domaćinstava u RS i 2,3% domaćinstava u FBiH bilo u toj kategoriji u obje godine. Brojevi u ovoj kategoriji su veoma mali, ali je u oba entiteta većina prešla u posjedovanje, uz neke u FBiH koji su prešli u privremeni smještaj.

Po svim vrstama posjeda u talasu 1, glavno kretanje je bilo u posjedovanje do talasa 3, nakon čega slijede kretanja u iznajmljeni smještaj. To potkrepljuje opažanje dato ranije pri razmatranju kretanja u distribucijama poprečnog presjeka tokom ove tri godine, gdje je procent posjedovanja doma povećan. Kao što je primijećeno ranije, procent u smještaju vlasnika stanarskog prava je jako opao, uz samo 7% u RS i 2,3% u FBiH ispitanika s tom vrstom posjeda u talasu 1 koji su još bili u ovoj kategoriji u talasu 3. Većina ovih slučajeva je iskoristila pravo na kupovinu stanarskog prava i jednostavno kupila imovinu.

Također je zanimljivo primijetiti da nijedan od slučajeva koji su bili u bespravnom posjedu u RS u talasu 1 nije bio u bespravnom posjedu u talasu 3. U FBiH je samo 3,6% bilo u bespravnom posjedu u obje godine. I ovdje je slučaj da su brojevi u ovoj kategoriji veoma mali, tako da ih treba tumačiti s oprezom. Međutim, cjelovita slika ukazuje na to da su se domaćinstva u oba entiteta kretala ka redovnijim i trajnijim vrstama stambenog posjeda tokom ovog trogodišnjeg perioda.

Tabela 3.12 Stambeni posjed između talasa 2 i talasa 3

<i>Stambeni posjed – Talas 3</i>		<i>Stambeni posjed – Talas 2</i>						
RS	% Puno vlasništvo	% Pod privatizacijom	% Vlasnik stanarskog prava	% Iznajmljen	% Privremeni smještaj	% Besplatno	% Bespravni smještaj	% Krizni smještaj
Puno vlasništvo	97,1	60,5	47,2	28,9	24,0	41,5	23,1	--
Pod privatizacijom	0,6	35,1	11,3	0,5	1,6	--	--	1,9
Vlasnik stanarskog prava	0,2	--	26,4	--	--	--	--	--
Iznajmljen	0,2	0,9	3,8	59,8	16,7	8,2	10,3	--
Privremeni smještaj	0,4	3,5	--	4,9	42,9	10,1	17,9	54,7
Koristi besplatno	1,1	--	7,5	4,4	8,7	39,6	5,1	11,3
Bespravni posjed	--	--	--	--	0,7	0,6	35,9	--
Krizni smještaj	--	--	--	--	4,8	--	--	32,1
<i>Ukupni broj članova uzorka</i>	<i>2466</i>	<i>114</i>	<i>53</i>	<i>204</i>	<i>438</i>	<i>159</i>	<i>39</i>	<i>53</i>
FBiH								
Puno vlasništvo	96,4	63,7	20,8	24,4	26,2	40,5	15,0	63,6
Pod privatizacijom	0,4	20,9	5,6	2,3	--	--	--	--
Vlasnik stanarskog prava	0,2	5,5	12,5	--	--	--	--	--
Iznajmljen	0,3	--	--	53,4	18,3	4,9	12,5	--
Privremeni smještaj	0,1	9,9	27,8	9,9	33,6	2,0	15,0	--
Koristi besplatno	2,6	--	--	9,9	12,2	49,0	22,5	27,3
Bespravni posjed	--	--	16,7	--	3,1	1,6	5,0	--
Krizni smještaj	--	--	--	--	5,7	2,0	30,0	--
<i>Ukupni broj članova uzorka</i>	<i>3675</i>	<i>91</i>	<i>72</i>	<i>131</i>	<i>229</i>	<i>247</i>	<i>40</i>	<i>19</i>

Tabela 3.13 Stambeni posjed u talasima 1 i 3

<i>Stambeni posjed – Talas 1</i>									
<i>Stambeni posjed – Talas 3</i>	%	%	%	%	%	%	%	%	%
RS	Puno vlasništvo	Pod privatizacijom	Vlasnik stanarskog prava	Iznajmljen	Privremeni smještaj	Besplatno	Bespravni smještaj	Krizni smještaj	
Puno vlasništvo	97,6	67,6	67,8	49,4	32,9	47,1	33,3	50,0	
Pod privatizacijom	--	27,0	16,6	5,6	1,6	--	4,2	--	
Vlasnik stanarskog prava	0,1	1,4	7,0	--	--	--	--	--	
Iznajmljen	0,4	4,1	5,5	41,6	16,9	8,0	16,7	7,7	
Privremeni smještaj	0,7	--	1,5	--	30,6	2,3	45,8	23,1	
Koristi besplatno	0,9	--	--	3,4	9,9	42,5	--	19,2	
Bespravni posjed	--	--	--	--	1,9	--	--	--	
Krizni smještaj	--	--	1,5	--	4,9	--	--	--	
<i>Ukupni broj članova uzorka</i>	<i>2096</i>	<i>74</i>	<i>199</i>	<i>89</i>	<i>738</i>	<i>87</i>	<i>24</i>	<i>26</i>	
FBiH									
Puno vlasništvo	95,0	72,2	62,8	45,5	32,3	36,1	35,7	--	
Pod privatizacijom	0,1	12,2	7,0	3,0	2,6	--	--	--	
Vlasnik stanarskog prava	0,1	4,3	2,3	--	--	2,7	--	--	
Iznajmljen	0,1	--	--	34,8	21,8	12,6	14,3	--	
Privremeni smještaj	0,1	7,0	27,9	12,1	28,2	1,6	--	25,9	
Koristi besplatno	3,6	2,6	--	3,0	6,1	43,2	32,1	55,6	
Bespravni posjed	0,4	0,9	--	--	1,7	2,2	3,6	--	
Krizni smještaj	0,1	--	--	1,5	6,4	1,6	10,7	18,5	
<i>Ukupni broj članova uzorka</i>	<i>3387</i>	<i>115</i>	<i>43</i>	<i>66</i>	<i>344</i>	<i>183</i>	<i>28</i>	<i>27</i>	

4. Zaposlenost i nezaposlenost

Glavni nalazi

- *Stope zaposlenosti za populaciju radnog uzrasta (15-64 godine) su povećane za skoro 5% između 2001. i 2003., a stope nezaposlenosti su pale za 3%.*
- *35% ljudi koji su bili nezaposleni ili van tržišta rada u 2001. su imali plaćeno zaposlenje u 2003.*
- *10% ispitanika koji su imali plaćeno zaposlenje u 2001. je bilo nezaposleno u 2003., a daljih 8% je sasvim napustilo tržište rada.*
- *BiH je vidjela opadanje u poljoprivrednim zanimanjima između 2001. i 2003. i povećanje u trgovačkim i uslužnim zanimanjima.*
- *Procent ispitanika sa zaposlenjem koji primaju zdravstvenu ili penzionu pomoć je povećan.*
- *Postoji veća vjerovatnoća kod muškaraca u BiH da imaju plaćeno zaposlenje nego kod žena.*
- *Postoji veća vjerovatnoća kod mlađih ljudi i ljudi sa dobrim zdravljem da budu zaposleni. Međutim, u RS je 14% ispitanika starih 65 ili više godina bilo i dalje sa zaposlenjem.*
- *Postoji najmanja vjerovatnoća kod ljudi bez obrazovnih kvalifikacija da imaju plaćeno zaposlenje, nakon čega slijede ispitanici samo sa osnovnim školskim obrazovanjem.*
- *Postoji značajno manja vjerovatnoća kod ljudi bez obrazovnih kvalifikacija i starijih ljudi da su prešli u zaposlenost iz nezaposlenosti između 2001. i 2003.*
- *Privremeni stanari su poboljšali svoju situaciju na tržištu rada tokom ovog trogodišnjeg perioda, pogotovo u RS, gdje je postojala znatno veća vjerovatnoća da su oni našli posao.*

Zaposlenost je ključno područje za politiku – uopšte, a pogotovo u BiH. Ovo poglavlje analizira kretanja zaposlenosti i obilježja ispitanika na tržištu rada, nezaposlenih i neaktivnih tokom godina ankete.

Tabela 4.1 daje obilježja ukupnog anketiranog uzorka, uključujući ispitanike uzrasta od 65 godina ili više u talasu 3 i populacije radnog uzrasta starosti od 15 do 64 godine, prema tome da li su imali plaćeno zaposlenje ili ne. Kategorija ‘bez plaćenog zaposlenja’ obuhvata sve oblike bez zaposlenja, uključujući domaćice, studente, umirovljene, ispitanike koji služe vojni rok i nesposobne za rad.

U oba entiteta je postojala veća vjerovatnoća kod žena nego kod muškaraca da nemaju plaćeno zaposlenje, mada je kod žena u RS postojala veća vjerovatnoća nego kod žena u FBiH da imaju plaćeno zaposlenje. U RS je 31,6% žena imalo plaćeno zaposlenje u poređenju sa 21,8% žena u FBiH. Slični procenti muškaraca su bili zaposleni u oba entiteta; 48,8% u RS i 48,2% u FBiH. Za populaciju radnog uzrasta su slični obrasci, s tim da postoji veća vjerovatnoća kod muškaraca nego kod žena da imaju zaposlenje. U RS je bilo 57,1% muškaraca sa zaposlenjem i 37,1% žena. U FBiH je bilo 54,7% muškaraca sa zaposlenjem, u poređenju sa 26,6% žena koje su u radnoj dobi.

U oba entiteta je postojala manja vjerovatnoća kod mlađih ljudi da imaju plaćeno zaposlenje nego kod grupa starijeg uzrasta, što je vjerovatno uzrokovano činjenicom da se još nalaze na redovnom školovanju, ali i prilično novim nivoima nezaposlenosti za mlade ljude.

Procent ispitanika sa plaćenim zaposlenjem se povećava kroz grupe uzrasta do primjetnog pada u starosnoj grupi od 55 do 64 godine, kad ljudi počinju odlaziti u mirovinu. U starosnoj grupi preko 65 godina, većina ispitanika nije imala plaćeno zaposlenje, kao što se moglo očekivati. Međutim, u RS je 14,4% starijih ljudi prijavilo da ima plaćeno zaposlenje, u poređenju sa samo 2,1% u FBiH. U oba entiteta, procent starijih ljudi sa zaposlenjem je opao od talasa 2. U talasu 2, 18,8% ispitanika starosti 65 godina ili više u RS je reklo da su radili, a u FBiH 4,6%.

Kad pogledamo populaciju u radnoj dobi, nastavlja se manja vjerovatnoća kod ispitanika u starosnim grupama od 15 do 24 i 55 do 64 godine da imaju zaposlenje nego kod ispitanika u starosnoj grupi od 25 do 54 godine. Pad u stopama zaposlenosti, stoga, počinje prije vremena za odlazak u penziju za mnoge ljude.

Nivo obrazovanja je jasno povezan sa zaposlenošću. Postoji najveća vjerovatnoća kod ispitanika bez obrazovanja da nemaju plaćeno zaposlenje, nakon čega slijede ispitanici samo sa osnovnim nivoom obrazovanja. U RS 64,3% ispitanika sa osnovnim obrazovanjem nije imalo plaćeno zaposlenje, u poređenju sa 75,1% u FBiH. Kod ispitanika radnog uzrasta se mogu vidjeti slični obrasci, uz veću

vjerovatnoću kod ispitanika sa srednjim nivoom ili višim nivoom kvalifikacija da imaju zaposlenje nego ispitanici sa osnovnom školom ili bez kvalifikacija.

Tabela 4.1 Obilježja ukupno anketiranog uzorka i uzorka radnog uzrasta (15-64 godine) po tome da li su imali plaćeno zaposlenje u Talasu 3

	RS - % po redovima					FBiH - % po redovima				
	Nemaju zaposlenje		Imaju zaposlenje		Talas 3 N = 100%	Nemaju zaposlenje		Imaju zaposlenje		Talas 3 N = 100%
	Svi	15-64 godine	Svi	15-64 godine		Svi	15-64 godine	Svi	15-64 godine	
Spol										
Muški	48,8	42,9	51,2	57,1	1507	51,8	45,3	48,2	54,7	1738
Ženski	68,4	62,9	31,6	37,1	1561	78,2	73,4	21,8	26,6	1976
Starosne grupe										
15-24	74,8	74,9	25,2	25,1	536	79,8	80,0	20,2	20,0	718
25-34	44,3	43,8	55,7	56,2	483	51,3	51,7	48,7	48,3	597
35-44	35,9	36,1	64,1	63,9	474	44,2	44,8	55,8	55,2	660
45-54	40,7	40,7	59,3	59,3	580	44,0	44,3	56,0	55,7	614
55-64	68,9	69,3	31,1	30,7	418	79,0	78,9	21,0	21,1	505
65 i više	85,6	n/a	14,4	n/a	577	97,6	n/a	2,4	n/a	621
Bračno stanje										
Neoženjen/neudata	61,6	61,2	38,4	38,8	850	70,5	70,5	29,5	29,5	1018
Zakonski vjenčani	53,7	47,2	46,3	52,8	1748	59,8	52,6	40,2	47,4	2167
Žive u zajednici	42,5	38,9	57,5	61,1	40	63,3	60,7	36,7	39,3	30
Udovac/udovica	77,8	61,8	22,2	38,2	379	89,7	77,9	10,3	22,1	427
Razvedeni/razdvojeni	54,0	47,7	46,0	52,3	50	43,7	38,1	56,3	61,9	71
Najviši nivo obrazovanja										
Bez nivoa	87,7	88,2	12,3	11,8	367	95,7	89,6	4,3	10,4	324
Osnovni	64,3	59,6	35,7	40,4	1036	75,1	70,2	24,9	29,8	1196
Obavezni srednji	53,2	50,8	46,8	49,2	62	78,9	76,7	21,1	22,3	142
Ostali školski nivoi*	37,5	44,4	62,5	55,6	8	46,7	38,5	53,3	61,5	15
Srednja tehnička	48,2	47,2	51,8	52,8	328	53,0	50,6	47,0	49,4	509
Stručna	49,6	47,1	50,4	52,9	972	54,0	51,2	46,0	48,8	1113
Viša škola	39,8	34,8	60,2	65,2	103	55,6	45,7	44,4	54,3	142
Fakultet	50,8	50,0	49,2	50,0	193	62,1	59,8	37,9	40,2	272
Ukupni broj slučajeva	1803	1322	1266	1191	3069	2446	1880	1267	1266	3713

* Ostali školski nivoi obuhvataju vjerske škole, umjetničke škole i normalne škole. Obratite pažnju na to da su veličine ćelija veoma male za ovu kategoriju, tako da ih treba tumačiti s oprezom.

Tabela 4.2 daje distribuciju toga da li ispitanici imaju trenutno zaposlenje u talasima 2 i 3, uz korištenje vlastite definicije ispitanika da li su bili nezaposleni umjesto definicije nezaposlenosti ILO koja je korištena u izvještaju o talasu 2². Ova tabela pokazuje procenete u sva tri talasa onih koji su:

- zaposleni,
- nezaposleni i
- nisu sa zaposlenjem,

samo za ispitanike u radnoj dobi (15-64 godine). Ispitanici šifrirani kao nezaposleni su ispitanici koji su rekli da “nezaposleni” najbolje opisuje njihovo stanje aktivnosti. Ispitanici koji nemaju zaposlenje su prvenstveno ispitanici koji su rekli da su “domaćica”, ali tu spadaju i studenti, ispitanici koji služe vojni rok i nesposobni za rad. Korištenje ove definicije nezaposlenosti neizbježno stvara različitu distribuciju nezaposlenosti od definicije koju daje definicija ILO, u kojoj se primjenjuju prilično strogi kriteriji. Međutim, možemo vidjeti kretanje u stopi nezaposlenosti tokom ove tri godine korištenjem samo-definicije ispitanika; na mnogo načina je ovo najprikladnija perspektiva za analize u BiH.

U talasu 2 smo vidjeli povećanje u procentu ispitanika koji su bili definirani po kriterijima ILO kao nezaposleni, u poređenju sa podacima iz talasa 1; 13,6% u talasu 2 u poređenju sa 9,2% u talasu 1 u RS i 12% u talasu 2, u poređenju sa 8,5% u talasu 1 za FBiH. To je bilo tumačeno kao pozitivno kretanje, jer je pokazivalo da više ljudi aktivno traži posao i da je više ljudi raspoloživo za početak rada ako posao bude ponuđen, čak iako su dosad bili uspješni u pronalaženju posla. Čini se da ovo tumačenje stopa ILO potkrepljuju podaci o nezaposlenosti prijavljenoj od strane ispitanika. Korištenjem izvještaja o stanju nezaposlenosti, datog od strane ispitanika, vidimo da je kretanje za nezaposlenost tokom ove tri godine u smjeru naniže, od 22,9% u talasu 1 za BiH u cjelini do 19,6% u talasu 3. Pošto stope nezaposlenosti nisu porasle tokom ovog perioda, to ukazuje na to da je bar određeni broj ispitanika koji su aktivno tražili posao bio uspješan u pronalaženju zaposlenja.

Osim kretanja u smjeru naniže u nezaposlenosti, vidimo i blagi pad u procentu ispitanika koji nisu imali zaposlenje tokom ove tri godine i prateće povećanje u procentu ispitanika koji su imali zaposlenje. Ovo kretanje se može vidjeti u oba entiteta, mada RS nastavlja imati više stope zaposlenosti nego FBiH. U RS je 44,5% ispitanika bilo sa zaposlenjem u talasu 3, u poređenju sa 41% u talasu 1, što je povećanje od 3,5%. U FBiH je 38% ispitanika bilo sa zaposlenjem u talasu 3, u poređenju sa 32,1% u talasu 1, što je povećanje od 5,9%. Za BiH u cjelini je stopa zaposlenosti

² Greška u filterima u upitniku za talas 3 znači da definicija nezaposlenosti ILO nije mogla biti izvedena za sve ispitanike talasa 3. Definicija nezaposlenosti ILO je: trenutno nemaju plaćeno zaposlenje, tražili su posao u posljednje četiri sedmice i raspoloživi su da počnu raditi u sljedeće dvije sedmice ako im posao bude ponuđen.

povećana na 40,9% u talasu 3 sa 36,1% u talasu 1, što je povećanje od 4,8%. Ovo kretanje treba smatrati pozitivnim razvojem za BiH, sa porastom u stopama zaposlenosti uzrokovanim uglavnom smanjenjem nezaposlenosti na ujedinenom nivou, kao i manjim padom u procentu bez zaposlenja.

Tabela 4.2 Poprečni presjek stanja zaposlenosti u talasima 1-3 po entitetima za ispitanike radnog uzrasta (15-64 godine)

	Entitet								
	% za RS			% za FBiH			% za BiH		
	T1	T2	T3	T1	T2	T3	T1	T2	T3
Nezaposleni	23,4	21,8	20,9	22,5	20,5	18,5	22,9	21,1	19,6
Zaposleni	41,0	43,5	44,5	32,1	36,0	38,0	36,1	36,0	40,9
Nemaju zaposlenje	35,6	34,7	34,6	45,4	43,6	43,4	41,0	43,6	39,5
	2609	2632	2552	3268	3295	3163	5877	5929	5715

Pošto je veliki broj istih pojedinaca anketiran u sve tri godine ankete, možemo razmotriti dugoročnija kretanja za pojedince između raznih stanja zaposlenosti. Tabela 4.3 pokazuje sve ispitanike anketirane u svim godinama, koji su uzrasta između 15-64 godine u sve tri godine. I ovdje je slučaj da je stanje zaposlenosti onakvo kako ga je ispitanik prijavio.

Procenti naglašeni masnom bojom u dijagonali pokazuju ispitanike koji su bili u istoj kategoriji u talasima 1 i 3. Za BiH u cjelini, ispitanici s plaćenim zaposlenjem u talasu 1 su bili najstabilnija grupa, sa 82,1% koji i dalje imaju plaćeno zaposlenje u talasu 3. Ispitanici koji nisu imali plaćeno zaposlenje u talasu 1 bili su sljedeća najstabilnija grupa, sa 76,5% ispitanika u istoj kategoriji u talasu 3. Nezaposlenost je bila najmanje stabilna grupa, sa 49,3% nezaposlenih ispitanika i u talasu 1 i talasu 3.

Mada ovo ukazuje na postojanje jezgre dugoročno nezaposlenih, postoji znatno kretanje i u kategoriju nezaposlenosti i van nje tokom ove tri godine.

Tabela 4.3 Poprečni presjek stanja zaposlenosti u talasima 1 – 3 po entitetima za ispitanike radnog uzrasta (15-64 godine)

Stanje zaposlenosti u talasu 3	Stanje zaposlenosti u talasu 1		
	Nezaposleni %	Zaposleni %	Nemaju zaposlenje %
RS			
Nezaposleni	52,0	12,1	11,9
Zaposleni	32,1	80,5	13,5
Nemaju zaposlenje	15,8	7,4	74,7
<i>Ukupni broj slučajeva</i>	588	1028	825
FBiH			
Nezaposleni	47,1	8,1	13,3
Zaposleni	36,5	83,7	9,0
Nemaju zaposlenje	16,4	8,2	77,7
<i>Ukupni broj slučajeva</i>	690	986	1317
BiH u cjelini			
Nezaposleni	49,3	10,1	12,7
Zaposleni	34,5	82,1	10,7
Nemaju zaposlenje	16,2	7,8	76,5
<i>Ukupni broj slučajeva</i>	1279	2014	2142

Za BiH u cjelini, 10,1% ispitanika koji su bili zaposleni u talasu 1 je bilo nezaposleno u talasu 3, a 12,7% ispitanika koji nisu imali zaposlenje u talasu 1 je bilo nezaposleno u talasu 3. Međutim, 34,5% ispitanika koji su bili nezaposleni u talasu 1 je imalo zaposlenje u talasu 3, uz daljih 16,2% koji su prešli u kategoriju 'nemaju zaposlenje'.

Samim tim, postoje pokazatelji da je polovina nezaposlenih tokom ovog perioda ili:

- našla posao i postala zaposlena, ili
- napustila tržište rada zbog nekog drugog razloga.

Ti razlozi obuhvataju loše zdravlje ili briga o domu ili porodici ili su možda neki ispitanici jednostavno promijenili svoju definiciju u 'nisu zaposleni', vjerovatno zbog toga što su postali obeshrabreni i prestali tražiti posao. Jedan procent ispitanika, koji nije neznačajan, je prešao iz 'nemaju zaposlenje' u 'nezaposleni' ili 'sa zaposlenjem'. To ukazuje na to da je tokom ovog trogodišnjeg perioda, oko jedne četvrtine ispitanika 'bez zaposlenja' počela tražiti posao u određenom trenutku, a oko polovina tih ispitanika je bila uspješna u pronalaženju posla do talasa 3.

Obrasci u oba entiteta su slični, mada su veći procenti nezaposlenih u obje godine u RS nego u FBiH. Kategorija zaposlenosti je stabilnija u FBiH nego u RS. U FBiH je kategorija 'nije sa zaposlenjem' također bila stabilnija nego u RS, a FBiH je imala neznatno veći procent ispitanika koji je prešao u kategoriju 'nije sa zaposlenjem' i iz nezaposlenosti i zaposlenosti nego u RS.

Tabela 4.4 daje distribuciju zanimanja i industrija u talasima 2 i 3 za ispitanike sa zaposlenjem u obje godine. Zanimanja su šifrirana prema klasifikacijama ISCO, a industrija prema klasifikacijama NACE. Distribucije su slične u obje godine, s tim što je glavna razlika i dalje procent ispitanika u poljoprivrednim zanimanjima, sa dvostruko većim brojem zaposlenih u poljoprivredi u RS (20,7%), u poređenju sa FBiH (11,5%). Uprkos tome, postoji primjetan pad u procentu ispitanika u poljoprivrednim poslovima u RS od talasa 2, za 6,1%. Za razliku od toga, procent u uslužnim i trgovačkim zanimanjima je porastao za 4,9% u RS, dok taj procent ostaje stabilan za FBiH. Stoga se čini da opadanje u poljoprivrednim zanimanjima u RS neutralizira rast u uslužnom i trgovačkom sektoru.

Poljoprivreda nastavlja biti glavni industrijski sektor u RS (24,2%), uprkos padu u procentu u ovom sektoru, nakon čega slijedi proizvodnja (21,6%). U FBiH je proizvodnja i dalje bila glavni sektor u talasu 3 (16,1%), uz ujednačeniju distribuciju po poljoprivredi, građevinarstvu i trgovinskim sektorima prodaje na veliko i malo po dvije godine.

U kombinaciji, javni sektor, uključujući javnu administraciju, obrazovanje, zdravstvene i socijalne službe i ostale komunalne službe, je bio glavni sektor u talasu 3, sa 19,6% ispitanika u RS koji rade u tim sektorima i 21,2% u FBiH.

Tabela 4.4 Distribucija zanimanja i industrije po entitetima – talasi 2 i 3, ispitanici sa trenutnim zaposlenjem starosti od 15 do 64 godine

	Entitet					
	% za RS		% za FBiH		% za BiH	
	T2	T3	T2	T3	T2	T3
Zanimanje (ISCO)						
Zakonodavni zvaničnik/vlada	1,3	1,9	2,0	1,6	1,6	1,7
Znanstvenici i istraživači	4,7	5,4	8,3	7,5	6,4	6,5
Stručne i druge službe	8,7	9,0	10,3	10,1	9,5	9,6
Administrativna služba	5,6	5,4	4,7	5,0	5,2	5,2
Usluge i trgovina	13,3	18,2	16,9	16,6	15,0	17,4
Poljoprivreda	26,8	20,7	10,0	11,5	18,7	16,0
Neindustrijsko, kvalificirano	22,8	23,1	28,8	28,9	25,7	26,1
Operateri mašina i vozila	6,6	6,0	7,9	9,5	7,2	7,8
Ostala nekvalificirana	9,2	8,8	8,8	8,3	9,0	8,6
Vojska	1,0	1,4	2,3	1,0	1,6	1,2
Ukupni broj slučajeva	1546	1177	1440	1252	2986	2429
Industrija (NACE)						
Poljoprivreda	28,6	24,2	12,2	11,9	20,7	17,9
Ribarenje	0,2	0,3	--	0,1	0,1	0,2
Rudarstvo	0,5	0,8	6,3	5,8	3,3	3,3
Industrijska proizvodnja	21,5	21,6	16,8	16,1	19,2	18,8
Električna energija, plin, voda	1,6	2,3	3,5	3,0	2,5	2,7
Građevinarstvo	8,1	8,0	12,6	13,1	10,3	10,6
Trgovina na veliko i malo	8,0	10,1	10,9	12,3	9,4	11,3
Ugostiteljstvo	3,8	5,1	4,4	4,7	4,1	4,9
Prevoz, skladištenje i promet	5,3	4,8	6,6	7,4	5,9	6,1
Financijske službe	1,6	1,3	1,8	1,3	1,7	1,3
Nekretnine	0,9	0,8	1,2	1,6	1,0	1,2
Državna uprava i odbrana	6,2	6,8	4,8	4,1	5,5	5,4
Obrazovanje	3,1	4,1	5,5	5,8	4,2	5,0
Zdravstveni i socijalni rad	3,3	4,0	3,5	3,7	3,4	3,8
Ostale komunalne usluge	4,9	4,7	8,5	7,6	6,7	6,2
Privatna domaćinstva sa zaposlenim osobama	1,8	0,6	0,4	0,9	1,1	0,7
Eksteritorijalne organizacije	0,5	0,4	0,9	0,6	0,7	0,5
Ukupni broj slučajeva	1537	1185	1425	1249	2962	2434

Osim šifriranja trenutnog zaposlenja i industrije prema ISCO i NACE, od ispitanika je također zatraženo da opišu svoje trenutno stanje zaposlenosti. Tabela 4.5 pokazuje distribuciju stanja zaposlenosti za ispitanike trenutno zaposlene u talasima 2 i 3. Nivo poduzetništva je prilično visok u oba entiteta, mada je primjetno da opada procent onih koji rade na vlastitom poljoprivrednom imanju, dok se povećava rad za poslodavca u privatnom sektoru, više u RS nego u FBiH. Rad kao zaposlenik u javnom sektoru nastavlja biti glavno stanje u oba entiteta, nakon čega slijedi zaposlenost u privatnom sektoru. Nešto manje od desetine ispitanika sa zaposlenjem radi i neplaćeno kao pomoć u poslu, na poljoprivrednom imanju ili u poduzeću koje pripada članu porodice.

Tabela 4.5 Trenutno stanje zaposlenosti, Talasi 2 i 3 – ispitanici sa trenutnim zaposlenjem starosti od 15 do 64 godine

	Entitet					
	% za RS		% za FBiH		% za BiH	
	T2	T3	T2	T3	T2	T3
Vlasnik/suvlasnik poduzeća koje zapošljava radnike	2,8	2,1	2,3	3,3	2,5	2,7
Vlasnik/suvlasnik poduzeća koje ne zapošljava radnike	1,7	3,7	2,5	2,4	2,1	3,0
Vlasnik/suvlasnik malog posla	1,3	1,2	1,9	2,2	1,6	1,7
Poljoprivrednik na vlastitom imanju	15,3	9,9	4,9	2,7	10,3	6,2
Poduzetnik u slobodnom zvanju	2,2	0,9	2,1	2,7	2,2	1,8
Rad za poslodavca u privatnom sektoru	22,0	26,5	33,4	34,4	27,5	30,6
Rad u državnom poduzeću	40,4	42,3	43,5	41,3	41,9	41,8
Neplačeni član porodice koji pomaže porodični posao	10,9	9,4	4,6	8,1	7,8	8,8
Rad za međunarodnu organizaciju	0,5	0,4	0,8	0,6	0,6	0,5
Ostale aktivnosti	2,9	3,5	4,1	2,4	3,4	2,9
Ukupni broj slučajeva	1561	1189	1459	1265	3020	2454

Ispitanici su bili pitani i koliki im je uobičajeni broj sedmičnih radnih sati. Kad pogledamo uobičajeni broj sedmičnih radnih sati u BiH, srednja vrijednost broja sedmičnih radnih sati je relativno velika. U oba entiteta je srednja vrijednost broja radnih sati bila 44 sata sedmično, što nije značajna promjena u odnosu na talas 2. Ispitanicima koji su radili ili više od 42 sata sedmično ili manje od 40 sati sedmično je postavljano pitanje zašto su radili veći ili manji broj sati. Tabela 4.6 daje razloge koje su ljudi prijavili za veći ili manji broj sati koje su radili u talasima 2 i 3.

Tabela 4.6 Razlozi za rad duži od 42 sata sedmično ili kraći od 40 sati sedmično – Talasi 2 i 3.

	Entitet					
	% za RS		% za FBiH		% za BiH	
	T2	T3	T2	T3	T2	T3
Više od 42 sata sedmično						
Redovno radno vrijeme iznosi više od 42 sata sedmično	35,7	45,9	55,5	57,3	46,9	53,0
Prekovremeni rad	32,9	29,1	17,8	13,9	24,4	19,7
Manje od 40 sati sedmično						
Redovno radno vrijeme iznosi manje od 40 sati sedmično	6,5	3,6	10,7	8,0	8,9	6,3
Bolest	10,0	2,4	2,2	2,4	5,6	2,4
Ne može naći stalni posao	6,8	12,3	8,8	5,8	7,9	8,3
Nedostatak obrazovanja, obuke	0,4	0,9	0,5	0,6	0,5	0,7
Ne želi raditi prekovremeno	0,4	1,2	1,7	1,9	1,1	1,6
Ostalo	7,2	4,5	2,7	10,2	4,7	8,0
Ukupni broj slučajeva	459	333	589	539	1048	872

Glavni razlog za više od 42 sata rada sedmično je bio da je redovno radno vrijeme duže od toga, za šta je postojala veća vjerovatnoća u FBiH nego u RS. Međutim, također postoji i istaknuta promjena u distribuciji za kategoriju 'prekovremeno'. Čini se da je manji broj ispitanika u talasu 3 dao prekovremeni rad kao razlog za dugo radno vrijeme (19,7%), u poređenju sa talasom 2 (24,4%). Nije

jasno da li to odražava promjenu u radnoj praksi ili politikama plaćanja prekovremenog rada za neke poslodavce. Za razliku od toga, postoje određeni pokazatelji da bi ljudi željeli raditi veći broj sati u slučajevima gdje su radili manje od 40 sati sedmično jer je 8,3% ispitanika reklo da nisu mogli pronaći stalni posao u talasu 3. Veoma mali broj ispitanika je rekao da ne želi raditi veći broj sati.

Ispitanicima s plaćenim zaposlenjem je postavljano pitanje da li primaju pomoć kao dio svog posla, uključujući platu ili dio plate, zdravstveno osiguranje ili penziono osiguranje. Tabela 4.7 pokazuje dodatke koji se primaju po entitetima zajedno sa brojem dodataka koje primaju ispitanici. Za BiH u cjelini, distribucije su slične tokom ove dvije godine, mada je procent koji prima zdravstvene ili penzione dodatke na svom poslu neznatno povećan. To je uglavnom uzrokovano povećanjem u primanju takvih vrsta pomoći u RS više nego u FBiH, što vjerovatno ukazuje na poboljšanje radnih uslova u RS za neke radnike.

Tabela 4.7 Dodaci koje primaju na trenutnom poslu – Talasi 2 i 3, ispitanici uzrasta od 15 do 64 godine

	Entitet					
	% za RS		% za FBiH		% za BiH	
	T2	T3	T2	T3	T2	T3
Primaju platu ili dio plate						
Da	74,9	74,1	92,4	90,4	83,3	82,5
Ne	25,1	25,9	7,6	9,6	16,7	17,5
Primaju zdravstveno osiguranje						
Da	46,1	51,2	71,3	70,9	58,2	61,3
Ne	53,9	48,8	28,7	29,1	41,8	38,7
Primaju penziono osiguranje						
Da	43,4	48,1	66,2	65,0	54,3	56,8
Ne	56,6	51,9	33,8	35,0	45,7	43,2
Broj primljenih dodataka						
Nijedan	22,5	24,2	6,5	9,5	14,8	16,7
Jedan	32,3	25,5	22,0	19,6	27,4	22,5
Dva	3,0	2,9	6,4	6,0	4,7	4,5
Tri	42,2	47,4	65,0	64,9	53,1	56,3
Ukupni broj slučajeva	1525	1191	1412	1258	2937	2449

Uprkos ovom poboljšanju, ispitanici u FBiH nastavljaju biti u boljem položaju nego ispitanici u RS, jer je postojala veća vjerovatnoća da imaju neku od popisanih pomoći, a također je postojala veća vjerovatnoća nego kod ispitanika u RS da imaju više od jedne pomoći iz njihovog trenutnog posla. Djelomični razlog tome je možda veći broj poduzetnika (samo-zaposlenih) u RS. Ipak, procent ispitanika koji primaju sve tri pomoći sa svojih poslova je povećan u RS, dok ostaje isti u FBiH u obje godine.

Svi ispitanici u uzorku, bez obzira na njihovo trenutno stanje zaposlenosti, su pitani da li bi željeli dobiti novi posao u sljedećih 12 mjeseci. U RS je 42,2% uzorka osoba radnog uzrasta reklo da zaista želi dobiti novi posao, u poređenju sa samo 26,6% u FBiH. Ispitanici kod kojih je postojala veća vjerovatnoća da kažu da žele novi posao su ispitanici koji su imali sezonski ili privremeni ugovor

(89,1% u RS, 81,4% u FBiH) i nezaposleni (83,5% u RS, 62,7% u FBiH). Glavni razlozi kojima su ljudi objašnjavali želju da imaju novi posao su bili veća plata (43,8% u RS, 40,1% u FBiH) i rad u svom području (45,1% u RS, 48,1% u FBiH). Međutim, nije postojala velika doza očekivanja da je moguće dobiti novi posao. Samo 5,2% u RS i 5,9% u FBiH ispitanika koji su htjeli novi posao je reklo da misle da je moguće da se to dogodi.

Predviđanje zaposlenosti

Multi-varijantni model, koji koristi logističku regresiju za predviđanje vjerovatnoće da je ispitanik sa zaposlenjem u talasu 3 za osobe u radnoj dobi, je dat u Tabeli 4.8. Ovaj model je kontrolirao određeni broj nezavisnih varijabli, uključujući: spol, uzrast, uzrast na kvadrat, bračno stanje, kvalifikacije, zdravstveno stanje, da li imaju ograničenje, boravišno stanje, da li su selili tokom prošle godine, da li su bili obučavani tokom prošle godine, hronična oboljenja i pušači.

Za BiH u cjelini ovaj model predviđa da je kod muškaraca postojala veća vjerovatnoća da budu sa zaposlenjem nego kod žena. Također je postojala pozitivna veza sa uzrastom, ali i negativna veza sa uzrastom na kvadrat, što ukazuje na to da se sa starenjem smanjuje vjerovatnoća da će ljudi biti sa zaposlenjem. Postojala je veća statistička vjerovatnoća kod ispitanika koji su bili razvedeni ili razdvojeni da budu sa zaposlenjem, u poređenju sa ispitanicima koji nikad nisu stupili u brak. Kao i u talasu 2, nivo obrazovanja je bio povezan sa vjerovatnoćom da neko bude sa zaposlenjem. Posjedovanje bilo kojeg oblika obrazovanja iznad osnovnog nivoa povećava vjerovatnoću da neko bude sa zaposlenjem, a fakultetski nivo kvalifikacije je najznačajniji u poređenju sa neposjedovanjem kvalifikacija.

Vjerovatnoća da ispitanik bude sa zaposlenjem je bila smanjena za osobe s ograničenjima, u poređenju sa osobama bez ograničenja, dok je kod osoba koje su bile odličnog, veoma dobrog ili dobrog zdravlja postojala veća vjerovatnoća nego kod ispitanika sa lošim zdravljem da budu sa zaposlenjem. Također je postojala manja vjerovatnoća kod ispitanika koji su bili stalno nastanjeni i koji su morali preseliti tokom rata ili kod ispitanika koji su bili privremeno nastanjeni da budu sa zaposlenjem u poređenju sa stalno nastanjenim koji se nisu selili tokom rata. Međutim, za razliku od talasa 2, koeficijenti za ove kategorije nisu bili statistički značajni u talasu 3. Činjenica da je ispitanik pušač je također pozitivno povezana s tim da budu sa zaposlenjem, ali je, kao i u talasu 2, to vjerovatno lažni uticaj uslijed činjenice da postoji veća vjerovatnoća da muškarci istovremeno budu sa zaposlenjem i da budu pušači.

Kad primjenjujemo isti model pojedinačno za svaki entitet, opšta slika ostaje ista za BiH u cjelini. Međutim, postoje određene razlike za pojedinačne entitete. U RS je život u zajednici bio pozitivno povezan sa zaposlenjem, dok je život u zajednici u FBiH imao negativnu, ali ne i statistički neznačajnu, vezu sa zaposlenjem. U FBiH je postojala veća vjerovatnoća kod razvedenih ili

razdvojenih ispitanika da budu sa zaposlenjem, u poređenju sa ispitanicima koji nikad nisu stupili u brak, ali to nije bilo značajno u RS. Stanje privremeno nastanjenih u FBiH je značajno smanjivalo šanse da ispitanici budu sa zaposlenjem, dok u RS to nije uticalo na šanse da ispitanici budu sa zaposlenjem. Za razliku od toga, stanje raseljenih stanovnika u RS nije smanjivalo vjerovatnoću da ispitanici budu sa zaposlenjem, dok to nije bilo značajno u FBiH.

Tabela 4.8 Rezultati logističke regresije koji predviđaju da li je ispitanik sa zaposlenjem u talasu 3

	RS		FBiH		BiH	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Muški	1,004**	,102	1,259**	,097	1,125**	,070
Uzrast	,340**	,027	,397**	,027	,367**	,019
Uzrast na kvadrat	-,004**	,000	-,005**	,000	-,004**	,000
U braku	,148	,142	,133	,138	,118	,098
U zajednici	,929+	,406	-,326	,447	,332	,294
Udovac/udovica	,354	,265	,121	,257	,115	,180
Razvedeni	,303	,358	,949*	,331	,637*	,239
Osnovno obrazovanje	-,148	,166	,022	,164	-,045	,115
Srednje obrazovanje	,638**	,159	,676**	,153	,683**	,109
Više obrazovanje	1,312**	,301	1,466**	,285	1,386**	,204
Fakultetsko obrazovanje	1,963**	,321	2,468**	,320	2,234**	,224
Osoba s ograničenjima	-,785*	,252	-,926**	,218	-,891**	,163
Zdravlje odlično	,530*	,195	,777**	,179	,645**	,130
Zdravlje veoma dobro	,370+	,180	,657**	,171	,513**	,122
Zdravlje prilično dobro	,572**	,156	,347+	,155	,451**	,109
Raseljeni stanovnici	-,563*	,204	-,097	,165	-,287+	,127
Privremeni stanovnici	-,004	,114	-,563**	,166	-,095	,090
Preselili u prošloj godini	-,193	,162	-,054	,237	-,076	,132
Ima hronično oboljenje	,150	,145	,064	,143	,120	,101
Pušač	,510**	,099	,397**	,092	,425**	,067
Konstanta	-8,067	,538	-9,573	,526	-8,817	,372
R ²	0,316		0,384		0,345	
Ukupni broj članova uzorka	2564		3113		5677	

** Nivo značajnosti ,001

* Nivo značajnosti ,01

+ Nivo značajnosti ,05

Predviđanje kretanja u zaposlenost, talasi 1 do 3

Pošto su isti pojedinci bili anketirani u sve tri godine ankete, možemo istražiti obilježja ispitanika kod kojih je postojala najveća vjerovatnoća da pređu u plaćeno zaposlenje tokom cijelog tog perioda.

Model prikazan u Tabeli 4.9 predviđa vjerovatnoću da ispitanici pređu u zaposlenje između talasa 1 i 3 za ispitanike radnog uzrasta u obje godine. Zavisna varijabla je bila šifrirana kao '1' ako nisu sa zaposlenjem, ili nezaposleni ili van radne snage, u talasu 1 i sa zaposlenjem u talasu 3. To su slučajevi koji su prešli iz nezaposlenosti u zaposlenost tokom ovog perioda. Svi ostali slučajevi su šifrirani kao '0' na zavisnoj varijabli. U ovom modelu se obilježja ispitanika u talasu 1 koriste kao nezavisne varijable koje predviđaju kretanje u 'zaposlenje' do talasa 3. Pošto upitnik za talas 1 nije sadržavao pitanja o opštem zdravlju, ograničenjima i pušenju, te varijable nisu uključene u ovaj model. Sve ostale varijable su uključene kao u prethodnom modelu u Tabeli 4.8.

Za BiH u cjelini, uzrast je pozitivno vezan za kretanje u ‘zaposlenost’, dok je uzrast na kvadrat imao negativnu vezu sa kretanjem u ‘zaposlenost’. Starenje ljudi povećava vjerovatnoću da budu sa zaposlenjem, ali sa približavanjem kraju radnog vijeka se smanjuje vjerovatnoća da pređu u zaposlenost. Ova veza sa uzrastom je statistički značajna u FBiH, ali ne i u RS. To je vjerovatno uzrokovano činjenicom da RS ima oko 15% ispitanika koji nastavljaju raditi nakon 65 godina starosti. To također može ukazivati na to da ispitanici u RS počinju svoj radni vijek u ranijem uzrastu nego ispitanici u FBiH, vjerovatno zbog različitih stopa mladih ljudi koji ostaju u obrazovanju tokom kraja adolescentskog doba sa napunjenih dvadeset godina.

Postojala je veća vjerovatnoća kod muškaraca nego kod žena da pređu u stanje sa zaposlenjem iz stanja bez zaposlenja između talasa 1 i 3, mada je ovaj rezultat opet sasvim vezan za muškarce u FBiH. Nije postojala veća vjerovatnoća kod muškaraca u RS nego kod žena da pređu u stanje sa zaposlenjem tokom ovog perioda. Kod ispitanika koji su ostali udovci/udovice i, u FBiH, u braku, postojala je manja vjerovatnoća da pređu u stanje sa zaposlenjem nego kod samaca. To je vjerovatno uzrokovano time što su udate žene prvenstveno vezane za kuću. Kod ispitanika s nekim kvalifikacijama, a pogotovo fakultetskim nivoom kvalifikacija, postojala je manja vjerovatnoća da pređu u stanje sa zaposlenjem nego kod ispitanika bez ikakvih kvalifikacija. Mada ovo izgleda protivno intuiciji, može se protumačiti kao rezultat veće vjerovatnoće da su ispitanici sa nekim kvalifikacijama u talasu 1 bili sa zaposlenjem. Stoga je postojala manja vjerovatnoća da ispitanici s nekim kvalifikacijama budu bez zaposlenja u talasu 1, te tako nisu mogli preći u stanje sa zaposlenjem jer su već bili sa zaposlenjem.

Tabela 4.9 Rezultati logističke regresije koji predviđaju kretanje u stanje sa zaposlenjem između talasa 1 i 3 (ispitanici uzrasta od 15 do 64 godine anketirani u oba talasa)

	RS		FBiH		BiH	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Muški	,015	,142	,716**	,130	,395**	,094
Uzrast	-,002	,038	,122**	,036	,058+	,026
Uzrast na kvadrat	,000	,000	-,002**	,000	-,001**	,000
U braku	-,094	,198	-,373+	,176	-,203	,130
U zajednici	-,084	,515	-4,492	5,697	-,505	,492
Udovac/udovica	-,209	,438	-1,195+	,494	-,756+	,323
Razvedeni	-,134	,548	,249	,475	,040	,354
Osnovno obrazovanje	-,615+	,246	-,651*	,221	-,623**	,163
Srednje obrazovanje	-,581+	,241	-,643*	,209	-,548**	,155
Više obrazovanje	-,613	,482	-1,119+	,495	-,835+	,342
Fakultetsko obrazovanje	-1,528+	,637	-2,832*	,838	-2,073**	,500
Ima hronično oboljenje	,157	,203	-,107	,205	,020	,143
Raseljeni stanovnici	,848**	,238	,235	,216	,482*	,158
Privremeni stanovnici	,517**	,162	-,083	,226	,233	,124
Preselili u prošloj godini	,156	,237	,064	,340	,148	,193
Konstanta	-,883	,623	-2,908	,596	-1,889	,427
R ²	0,067		0,099		0,069	
Ukupni broj članova uzorka	2253		2731		4984	

** Nivo značajnosti ,001

* Nivo značajnosti ,01

+ Nivo značajnosti ,05

Kod ispitanika koji su bili raseljeni stanovnici postojala je veća vjerovatnoća da pređu u stanje sa zaposlenjem tokom ovog perioda nego kod ispitanika koji su bili stalni stanovnici. U ovom slučaju, to je zbog toga što je postojala značajno veća vjerovatnoća da su raseljeni stanovnici u RS našli zaposlenje, ali to nije značajno u FBiH. Također je postojala veća vjerovatnoća da su privremeni stanovnici u RS prešli u stanje sa zaposlenjem tokom ovog perioda, a oba ova kretanja ukazuju na to da su ove vrste ispitanika uspjele poboljšati svoju situaciju tokom trogodišnjeg perioda. Zanimljivo je primijetiti da se ovi rezultati ponešto razlikuju od rezultata dobijenih u talasu 2, u kojem je mogao biti posmatran samo jednogodišnji prelaz, a postojala je manja vjerovatnoća kod raseljenih stanovnika da su prešli u stanje sa zaposlenjem nego kod domicilnog stanovništva. Vrijednost dužeg praćenja panel podataka je u tome da se mogu posmatrati obrasci tokom dužih perioda.

5. Prihod

Glavni nalazi

- *Jedna trećina domaćinstava u RS i jedna petina domaćinstava u FBiH su bili u nižem kvartilu prihoda u 2003.*
- *'Radom bogata' domaćinstva, u kojima dvoje ili više ljudi ima plaćeno zaposlenje, su bila značajno bogatija od drugih domaćinstava, pogotovo u FBiH.*
- *Spol 'glave' domaćinstva je bio povezan sa nivoima prihoda, s tim da je postojala veća vjerovatnoća kod domaćinstava koja vode žene da budu u nižem kvartilu prihoda nego kod domaćinstava koje vode muškarci.*
- *Ljudi u najmlađoj grupi uzrasta (15-24 godine) su imali niske srednje vrijednosti prihoda, prihod se povećava u srednjim godinama, da bi doživio vrhunac u starosnoj dobi od 35 do 44 godine a, zatim, opada sa starenjem ljudi i odlaskom u mirovinu.*
- *Prihodi žena iz svih izvora prihoda su značajno niži od prihoda muškaraca u BiH, što vjerovatno odražava kraće radno vrijeme za žene i njihovu lokaciju u slabije plaćenim poslovima.*
- *Sa povećanjem nivoa obrazovanja povećavaju se i nivoi prihoda. Ispitanici bez kvalifikacija ili samo sa osnovnim obrazovanjem su značajno siromašniji od ispitanika s višim nivoima kvalifikacija.*
- *Jedna četvrtina domaćinstava sa zavisnom djecom mlađom od 15 godina u BiH nije imala nikakav prihod iz izvora sa zaposlenjem.*
- *Obrazovni nivo 'glave' domaćinstva za domaćinstva sa zavisnom djecom i da li postoji prihod od zaposlenja su bili jasno povezani. Skoro polovina (44,3%) domaćinstava sa zavisnom djecom čija 'glava' domaćinstva nije imala kvalifikacije nije imala ni prihod od zaposlenja.*
- *Za BiH u cjelini, procent ljudi koji su rekli da žive udobno je povećan sa 2,6% u talasu 2 na 3,7% u talasu 3, dok je procent ljudi koji su 'imali velike teškoće' neznatno smanjen sa 18% na 16,6% u talasu 3.*

Prihod je središnji pokazatelj dugoročne sigurnosti domaćinstava u BiH, a ovo poglavlje pregleda kretanja prihoda tokom trogodišnjeg perioda zajedno sa prelazima prihoda za pojedince u okviru uzorka.

Prihod domaćinstva

Srednja vrijednost prihoda domaćinstva iz svih izvora prijavljenih u anketi u talasu 3, uključujući prihod od izvora sa zaposlenjem, prihod od izvora bez zaposlenja, poklone ili novčane pošiljke, je bila 526 KM za BiH u cjelini, 410 KM u RS i 609 KM u FBiH (Vidi Tabelu 2.6 u poglavlju 2 za srednje vrijednosti za svaki izvor po entitetima). Ako podijelimo distribuciju mjesečnog prihoda domaćinstva u decile i kvartile, možemo vidjeti procent domaćinstava u svakoj desetini i svakoj četvrtini distribucije prihoda.

Tabela 5.1 pokazuje procent domaćinstava u pojedinim decilima i kvartilima, po entitetima, u talasu 2 i 3. Procent domaćinstava u najniža dva decila distribucije prihoda je viši u RS nego u FBiH. Na drugom kraju distribucije prihoda se nalazi veći procent domaćinstava u FBiH u najviša dva decila nego u RS, što predstavlja razliku koja je blago povećana tokom dvije godine.

Ako pogledamo kvartile prihoda, u RS se vidi blago povećanje u procentu domaćinstava u najnižem kvartilu prihoda od talasa 2. U RS, 34% domaćinstava u talasu 3 je bilo u najnižoj četvrtini distribucije prihoda u poređenju sa 32,4% u talasu 2. Suprotno je viđeno u FBiH gdje postoji blagi pad u procentu domaćinstava u najnižem kvartilu prihoda; 17,4% u talasu 3 u poređenju sa 19,5% u talasu 2. U RS postoji blago povećanje u procentu domaćinstava u sredini distribucije prihoda, ali i pad u procentu u višem kvartilu, sa 20% u talasu 2 na 16,3% u talasu 3.

Za razliku od toga, postoji mala promjena u sredini distribucije prihoda u FBiH, dok je procent u višem kvartilu povećan sa 28,8% na 31,6%. Kao što smo vidjeli, srednja vrijednost prihoda domaćinstva u FBiH je viša nego u RS, ali RS također ima prilično visok procent najsiromašnijih domaćinstava u poređenju sa FBiH, što je razlika za koju podaci ukazuju da se povećava umjesto smanjuje tokom vremena. Podaci iz Ankete o prihodima domaćinstava, koja je u toku, omogućiće dodatne informacije o ovom kretanju.

Tabela 5.1 Mjesečni decili i kvartili prihoda domaćinstva po entitetima – Talasi 2 i 3

Mjesečni prihod domaćinstva	Entitet			
	RS%		FBiH%	
	T2	T3	T2	T3
Najniži decil	17,6	18,4	5,1	3,6
2	10,1	11,3	9,2	9,0
3	10,0	10,3	10,2	9,8
4	8,8	9,8	10,5	12,8
5	10,8	9,4	10,1	7,8
6	7,8	9,6	10,6	10,4
7	11,2	10,4	11,3	9,7

	8	8,2	7,7	9,6	11,7
	9	8,2	7,5	10,7	11,9
	Najviši decil	7,3	5,6	12,7	13,3
	Najniži kvartil	32,4	34,0	19,5	17,4
	2	24,9	25,1	25,7	25,6
	3	22,7	24,5	26,0	25,3
	Najviši kvartil	20,0	16,3	28,8	31,6
	Ukupni broj domaćinstava	1212	1035	1602	1365

Pošto je glavni izvor prihoda za domaćinstva prihod iz zaposlenja, broj zaposlenih osoba u domaćinstvu ima značajan uticaj na ukupni prihod domaćinstva. U Tabeli 5.2 su kvartili prihoda domaćinstva prikazani po broju zaposlenih osoba u domaćinstvu u talasima 2 i 3.

Postoji veća vjerovatnoća kod domaćinstava bez zaposlenih, uključujući domaćinstva bez osoba u radnoj dobi, da budu u najnižem kvartilu prihoda, u poređenju sa domaćinstvima s najmanje jednom zaposlenom osobom. Postoji veća vjerovatnoća kod domaćinstava s dvoje ili više zaposlenih ljudi u domaćinstvu da budu u najvišem kvartilu prihoda nego kod drugih domaćinstava. Ova 'radom bogata' domaćinstva su samim tim značajno bogatija od drugih domaćinstava u oba entiteta, mada se distribucija po kvartilima razlikuje po entitetima.

U RS je povećan procent domaćinstava bez zaposlenih koja se nalaze u najnižem kvartilu prihoda, sa 53,6% domaćinstava u talasu 2 na 63,6% u talasu 3. Za razliku od toga, procent domaćinstava s dvoje ili više zaposlenih ljudi koji je u višem kvartilu je blago povećan, sa 43,1% u talasu 2 na 44,3% u talasu 3. U FBiH je upadljivo povećanje procenta domaćinstava s dvoje ili više zaposlenih ljudi koji je u višem kvartilu sa 65,4% u talasu 2 na 81% u talasu 3. Uticaj činjenice da nema zaposlenih u domaćinstvu, u smislu da se nalaze u najnižem kvartilu, nije tako istaknut u FBiH kao u RS, mada se više od jedne trećine domaćinstava bez zaposlenja u FBiH nalazi u donjem kvartilu u obje godine.

Različit uticaj broja osoba sa zaposlenjem na povećanje ukupnog prihoda domaćinstva po entitetima je vjerovatno uzrokovan većim prosječnim platama iz zaposlenja u FBiH, umjesto različitim stopama zaposlenosti u pojedinačnim entitetima. Kao što je pomenuto u poglavlju 1, veći procent domaćinstava u RS nego u FBiH ima više od jedne osobe sa zaposlenjem.

Tabela 5.2 Mjesečni kvartil prihoda domaćinstva po brojevima zaposlenih u domaćinstvu – po entitetima, Talasi 2 i 3

		Broj zaposlenih osoba					
		Nijedna %		Jedna %		Dvije ili više %	
		T2	T3	T2	T3	T2	T3
RS	Najniži kvartil	53,6	63,6	27,2	20,2	5,9	4,3
	2	23,3	25,3	32,4	30,3	16,3	17,6
	3	15,3	9,2	22,8	36,2	34,6	33,7

	Najviši kvartil	7,8	1,9	17,6	13,2	43,1	44,3
	Ukupni broj domaćinstava	472	423	448	356	289	255
FBiH							
	Najniži kvartil	36,2	34,9	6,5	4,3	3,1	1,6
	2	30,5	40,0	28,0	19,6	8,5	2,4
	3	20,5	16,6	34,3	40,6	23,0	14,9
	Najviši kvartil	12,8	8,4	31,2	35,5	65,4	81,0
	Ukupni broj domaćinstava	732	607	586	510	283	248

U talasu 2, sastav domaćinstva, u smislu toga da li se radi o domaćinstvu koje vodi žena ili domaćinstvu koje vodi muškarac, je imao uticaj na prihod domaćinstva, s tim da su domaćinstva koje vodi žena u cjelini siromašnija od domaćinstava koje vodi muškarac.

U talasu 3 je očigledan isti obrazac, a taj obrazac ukazuje na to da povećanje u procentu domaćinstava u najnižem kvartilu prihoda i opadanje u procentu u najvišem kvartilu prihoda najviše zavisi od toga da li domaćinstvo vodi muškarac ili žena. Tabela 5.3 pokazuje to za BiH u cjelini, procent domaćinstava koja vode muškarci u donjem kvartilu je pao sa 20,4% u talasu 2 na 18,7% u talasu 3. S druge strane, procent domaćinstava koja vode žene u donjem kvartilu je povećan sa 39,4% u talasu 2 na 41,7% u talasu 3. Na sličan način, procent domaćinstava koja vode muškarci u najvišem kvartilu je povećan sa 26,6% u talasu 2 na 28% u talasu 3, dok je procent domaćinstava koja vode žene u višem kvartilu pao sa 20,3% na 16,3%.

Ove razlike u prihodu između domaćinstava koja vode muškarci i domaćinstava koja vode žene su vjerovatno uzrokovane, bar djelomično, razlikama u stopama zaposlenosti i zarađenih plata između muškaraca i žena. One su isto tako vjerovatno povezane sa uzrastom, gdje postoji veća vjerovatnoća kod domaćinstava koja vode žene da se radi o udovicama koje žive od ograničenog prihoda iz socijalne pomoći, penzija i drugih izvora bez zaposlenja nego kod domaćinstava koja vode muškarci. Osim toga, možda se radi o tome da su neka domaćinstva koja vode žene sa zavisnom djecom nesposobna za rad ili imaju ograničeno radno vrijeme ili slabo plaćeni rad na nepuno radno vrijeme zbog svojih porodičnih obaveza.

Tabela 5.3 Mjesečni kvartil prihoda domaćinstva po tome da li domaćinstvo vodi muškarac ili žena – Talasi 2 i 3

	Spol 'glave' domaćinstva			
	Muško		Žensko	
	%		%	
	T2	T3	T2	T3
BiH u cjelini				
Najniži kvartil	20,4	18,7	39,4	41,7
2	26,5	25,6	21,9	23,7
3	26,6	27,7	18,5	18,3
Najviši kvartil	26,6	28,0	20,3	16,3
Ukupni broj domaćinstava	2123	1783	691	657

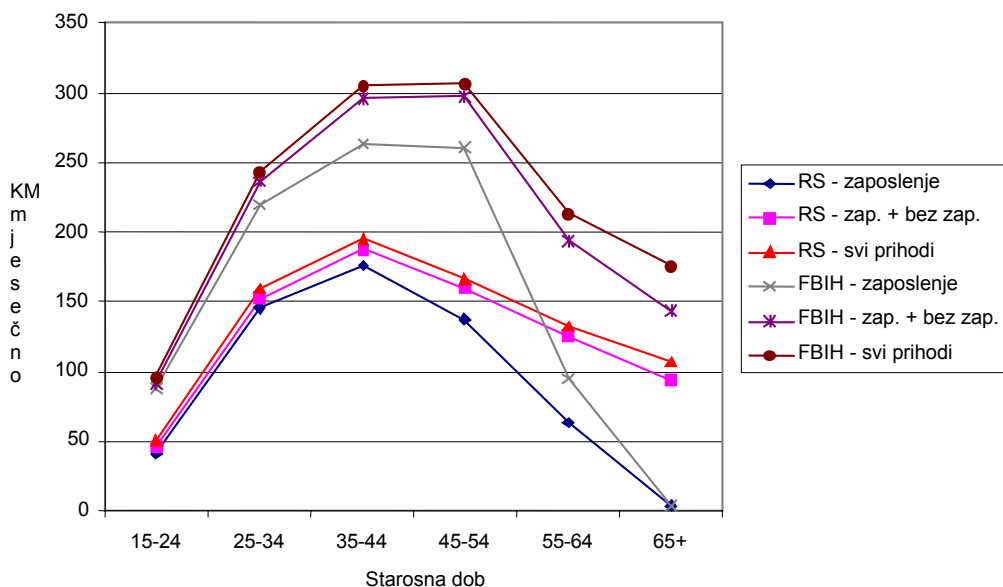
RS					
Najniži kvartil	26,8	28,0	52,3	53,0	
2	26,7	27,1	18,4	19,5	
3	24,3	26,7	16,9	17,3	
Najviši kvartil	22,1	18,3	12,4	10,2	
Ukupni broj domaćinstava	946	787	266	266	
FBiH					
Najniži kvartil	15,2	11,3	31,3	33,9	
2	26,3	24,4	24,0	26,5	
3	28,4	28,5	19,5	18,9	
Najviši kvartil	30,2	35,7	25,2	20,7	
Ukupni broj domaćinstava	1177	996	425	392	

Izvori prihoda

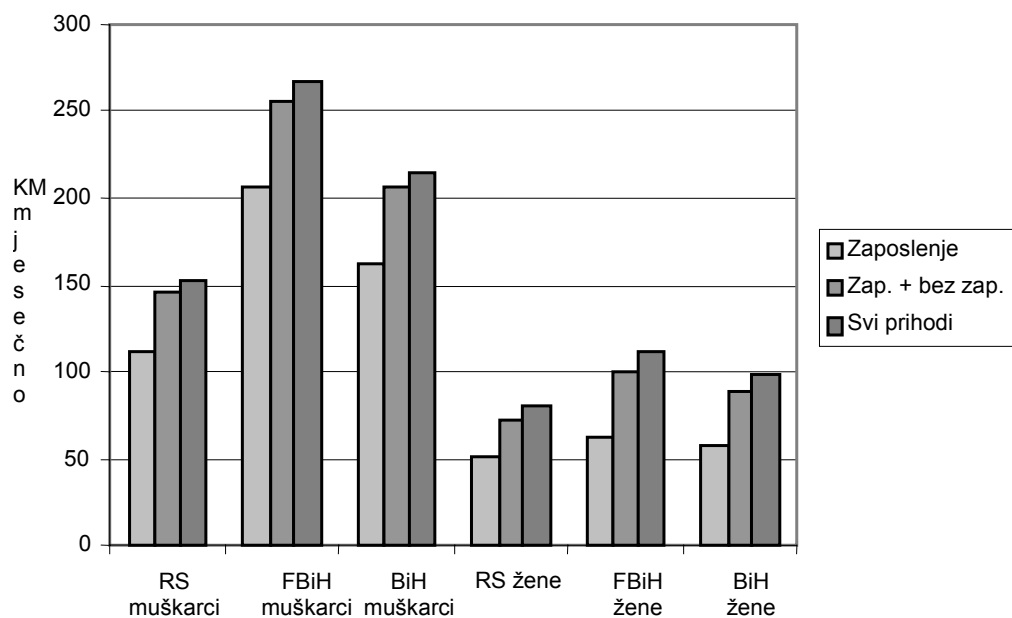
Slika 5.1 daje srednju vrijednost pojedinačnog mjesečnog prihoda po izvoru prihoda i starosnoj dobi po entitetima u talasu 3. Pojedinci u oba entiteta imaju isti obrazac po grupama uzrasta, gdje je srednja vrijednost niska za najmlađu grupu uzrasta, povećava se u srednjoj dobi do najviše vrijednosti u grupi uzrasta od 35 do 44 godine, a zatim opada kako ljudi stare i odlaze u penziju. Uprkos sličnosti u cjelovitom obrascu pojedinačnog prihoda po grupama uzrasta u oba entiteta, srednja vrijednost mjesečnog prihoda je dosljedno niža za ispitanike u RS nego u FBiH, što ostaje isto po izvorima prihoda i grupama uzrasta.

Slika 5.2 pokazuje srednju vrijednost mjesečnog pojedinačnog prihoda za muškarce i žene po entitetima. Prihodi žena su značajno niži od prihoda muškaraca iz svih izvora. Žene u RS su imale srednju vrijednost mjesečnog prihoda od zaposlenja od 51 KM mjesečno, u poređenju sa 111 KM za muškarce u RS. Razlika u FBiH je čak i veća, s tim da žene imaju srednju vrijednost mjesečnog prihoda od zaposlenja od 63 KM mjesečno, u poređenju sa 206 KM za muškarce u FBiH. Mada ove razlike vjerovatno odražavaju razliku u broju radnih sati, pri čemu žene vjerovatno rade manji broj sati od muškaraca, one također ukazuju na to da možda postoji element spolne segregacije na tržištu rada, na kojem su žene prvenstveno locirane u manje plaćenim poslovima nego muškarci. Također se čini da su prosječne zarade za muškarce u FBiH značajno povećane tokom ovog kratkog vremena, sa srednje vrijednosti od 167 KM mjesečno u talasu 2.

Slika 5.1 Srednja vrijednost prihoda po izvoru i grupi uzrasta, Talas 3

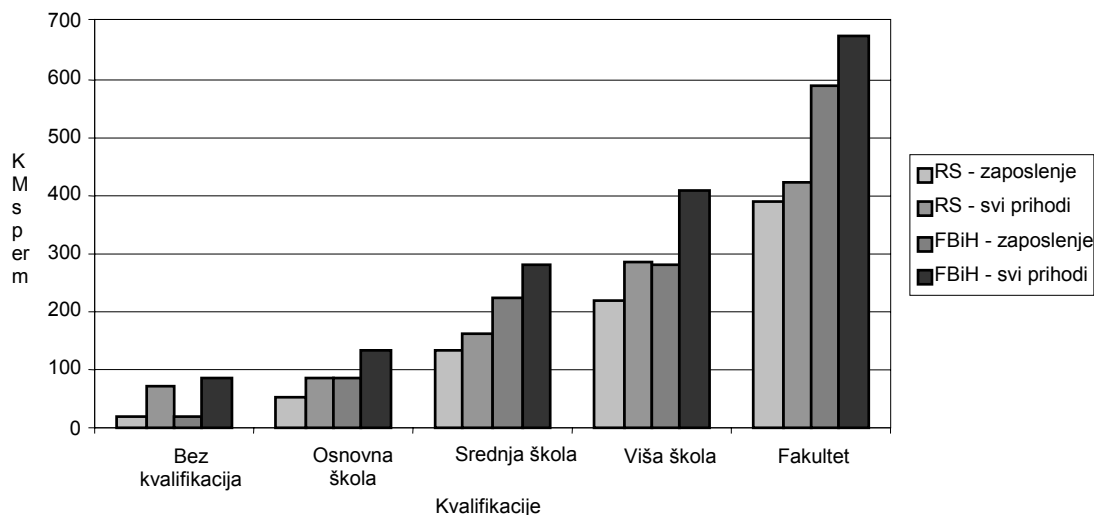


Slika 5.2 Srednja vrijednost pojedinačnih prihoda po spolu, Talas 3



Nivo kvalifikacija ispitanika je jasno povezan s nivoima prihoda (Slika 5.3). S povećavanjem nivoa obrazovanja, povećava se i srednja vrijednost mjesečnog prihoda za te ispitanike. Ispitanici bez obrazovanja ili s osnovnim nivoom obrazovanja su značajno siromašniji od ispitanika s višim nivoom kvalifikacija.

Slika 5.3 Srednja vrijednost mjesečnog prihoda po nivou kvalifikacija, Talas 3



Smanjivanje siromaštva djece je glavni politički cilj u okviru RSBiH. Tabela 5.4 daje procent domaćinstava s najmanje jednim zavisnim djetetom uzrasta mlađeg od 15 godina po tome da li su imali prihod od zaposlenja u Talasu 1 i Talasu 2. U Talasu 1, u BiH u cjelini, 26,2% domaćinstava sa zavisnom djecom nije imalo prihod od zaposlenja. U RS, 19,9 % domaćinstava sa zavisnom djecom nije imalo prihod od zaposlenja, dok je u FBiH bilo 30,4% takvih domaćinstava.

U Talasu 2, RS je imala 24,5%, a FBiH 25,7% domaćinstava sa zavisnom djecom bez prihoda od zaposlenja. Pošto prihod od zaposlenja čini najveći dio prihoda većine domaćinstava u BiH, postoji vjerovatnoća da djeca u ovim domaćinstvima žive u prilično siromašnim uslovima u poređenju s djecom koja žive u domaćinstvu koje ima prihod od zaposlenja.

Tabela 5.4 Domaćinstva sa zavisnom djecom uzrasta mlađeg od 15 godina po tome da li imaju prihod od zaposlenja – po entitetima, Talasi 1 do 3

	Entitet								
	% za RS			% za FBiH			Ukupni % za BiH		
	T1	T2	T3	T1	T2	T3	T1	T2	T3
Ima prihod od zaposlenja	80,1	75,5	71,8	69,6	74,3	75,0	73,8	74,8	73,7
Nema prihod od zaposlenja	19,9	24,5	28,2	30,4	25,7	25,0	26,2	25,2	26,3
Ukupni broj slučajeva	428	400	340	658	630	523	1086	1030	863

Ako pogledamo kretanja između kategorija tokom ove tri godine od 2001. do 2003. (Tabela 5.5), vidimo da u RS 66,7% domaćinstava sa zavisnom djecom nije imalo prihod od zaposlenja u oba talasa. U FBiH, 54,9% domaćinstava sa zavisnom djecom nije imalo prihod od zaposlenja u oba talasa. To ukazuje na to da postoji veća vjerovatnoća da su ova domaćinstva bila dosljedno siromašnija tokom ovog trogodišnjeg perioda nego ostala domaćinstva.

Ova tabela, također, pokazuje da je u RS 33,3% domaćinstava sa zavisnom djecom i bez prihoda od zaposlenja u Talasu 1 prešlo u kategoriju s prihodom od zaposlenja do Talasa 3. U FBiH je 45,1% domaćinstava sa zavisnom djecom i bez prihoda od zaposlenja u Talasu 1 imalo određeni prihod od zaposlenja do Talasa 3. Nasuprot tome, 20,3% domaćinstava u RS sa zavisnom djecom i prihodom od zaposlenja u Talasu 1 nije imalo prihod od zaposlenja u Talasu 3. U FBiH je 11,2% prešlo u kategoriju bez prihoda od zaposlenja.

Tabela 5.5 Domaćinstva sa zavisnom djecom po tome da li imaju prihod od zaposlenja – Talasi 1 i 3 po entitetima

		Talas 1	
Talas 3		Ima prihod od zaposlenja %	Nema prihod od zaposlenja %
RS			
	Ima prihod od zaposlenja	79,7	33,3
	Nema prihod od zaposlenja	20,3	66,7
	Ukupni broj slučajeva	246	60
FBiH			
	Ima prihod od zaposlenja	88,8	45,1
	Nema prihod od zaposlenja	11,2	54,9
	Ukupni broj slučajeva	329	153

I ovdje postoji jasna veza između nivoa prihoda za domaćinstva sa zavisnom djecom i nivoa obrazovanja 'glave' domaćinstva (Tabela 5.6). Skoro polovina (44,3%) domaćinstava sa zavisnom djecom, u kojima 'glava' domaćinstva nema kvalifikacije, nema prihod od zaposlenja. Za razliku od toga, samo 5,6% domaćinstava sa zavisnom djecom, u kojima glava domaćinstva ima fakultetski nivo kvalifikacije, nije imalo prihod od zaposlenja. Nivo obrazovanja utiče ne samo na sigurnost pojedinca i položaj na tržištu rada, već ima i širi uticaj na sigurnost zavisne djece koja žive u njihovim domaćinstvima.

Tabela 5.6 Procent domaćinstava sa zavisnom djecom i bez prihoda od zaposlenja, po nivou obrazovanja 'glave' domaćinstva – BiH u cjelini

	Bez diplome	Svjedodžba osnovne škole	Svjedodžba srednje škole	Viša škola	Fakultet
Prihod od zaposlenja	55,7	69,1	79,7	75,0	94,4
Bez prihoda od zaposlenja	44,3	30,9	20,3	25,0	5,6

Osim na pitanja koja traže činjenične informacije o prihodu, ispitanici su također odgovarali na niz subjektivnih pitanja o svojoj finansijskoj situaciji i očekivanjima. Ispitanicima je najprije postavljano pitanje o tome šta misle kako se snalaze finansijski. Zatim im je postavljano pitanje o tome da li smatraju da imaju više novca, manje novca ili otprilike istu količinu novca kao prije godinu dana. Na kraju im je postavljano pitanje o tome da li smatraju da će njihova finansijska situacija biti bolja, gora ili otprilike ista za godinu dana (vidi Tabelu 5.7).

Za BiH u cjelini, procent ljudi koji su rekli da žive udobno je povećan sa 2,6% u talasu 2 na 3,7% u talasu 3, dok je procent koji je ‘imao velike teškoće’ neznatno smanjen sa 18% na 16,6% u talasu 3.

Tabela 5.7 Subjektivna finansijska situacija, da li su finansijski bogatiji ili siromašniji nego prošle godine, očekivanja za sljedeću godinu – Talasi 2 i 3

	Entitet					
	RS%		FBiH%		BiH%	
	T2	T3	T2	T3	T2	T3
Žive udobno	1,9	1,8	3,1	5,3	2,6	3,7
Zadovoljni su	14,8	16,6	23,1	26,0	19,4	21,7
Jedva preživljavaju	38,9	35,4	38,7	36,5	38,8	36,0
Imaju prilične teškoće	21,9	24,4	20,8	19,9	21,3	21,9
Imaju velike teškoće	22,6	21,8	14,2	12,3	18,0	16,6
Bogatiji su nego prošle godine	6,1	4,3	6,4	6,4	6,2	5,5
Siromašniji su nego prošle godine	44,0	44,4	29,7	25,1	36,1	33,8
Otprilike isto	50,0	51,3	63,9	68,5	57,7	60,7
Očekuju da će biti bolje iduće godine	26,2	19,7	23,4	23,3	24,7	21,7
Očekuju da će biti gore iduće godine	31,2	31,5	22,7	19,8	26,5	25,1
Očekuju da će biti isto	42,7	48,8	53,8	56,9	48,8	53,2
N	3651	3046	4484	3743	8135	6789

Kao u talasu 2, većina ispitanika je smatrala da je njihova finansijska situacija otprilike ista kao prethodne godine. U RS je 44,4% ispitanika smatralo da su siromašniji nego prethodne godine, u poređenju sa 25,1% u FBiH. U RS je 4,3% ispitanika smatralo da je njihova finansijska situacija poboljšana, a 6,4% je mislilo isto u FBiH.

Kad pogledamo odgovore o očekivanjima nakon sljedeće godine, ispitanici su bili prilično jednako podijeljeni između optimizma i pesimizma u odnosu na budućnost, mada je postojala manja vjerovatnoća da ispitanici u RS kažu da će biti bogatiji sljedeće godine u talasu 3 ankete. Za BiH u cjelini, jedna četvrtina ispitanika je smatrala da će biti bogatiji za godinu dana, sljedeća petina je smatrala da će biti u lošijem finansijskom položaju, uz samo nešto preko polovine ispitanika koji su rekli da smatraju da će im biti otprilike isto. Ispitanici u RS su bili više naklonjeni pesimizmu u odnosu na budućnost nego ispitanici u FBiH, sa 31% ispitanika iz RS koji su svake godine govorili da će biti siromašniji, u poređenju sa 22,7% u talasu 2 i 19,8% u talasu 3 u FBiH.

Također možemo razmotriti mjeru u kojoj su očekivanja ljudi u odnosu na njihovu finansijsku situaciju u sljedećoj godini zaista ostvarena putem poređenja odgovora na ova pitanja data u talasu 2 sa nivoima njihovih prihoda u talasu 3. Tabela 5.8 pokazuje srednje vrijednosti prihoda pojedinaca u talasu 3 po očekivanjima ljudi u talasu 2.

Tabela 5.8: Očekivanja u Talasu 2 i srednja vrijednost prihoda u Talasu 3 (pojedinačno)

Očekivanja u Talasu 2	Entitet			
	Srednja vrijednost prihoda u RS		Srednja vrijednost prihoda u FBiH	
	T2	T3	T2	T3
Bogatiji	158,61	156,53	225,82	254,24
Siromašniji	112,47	96,37	179,74	197,16
Otprilike isto	154,50	149,14	207,28	225,21

U određenom smislu, očekivanja ljudi su bila ispunjena, ali u drugom nisu. U RS su osobe koje su smatrale da će biti bogatije imale otprilike istu srednju vrijednost prihoda u talasu 3 kao u talasu 2. Čini se da su oni koji su predvidjeli da će biti siromašniji bili prilično realistični u svojim predviđanjima, sa opadanjem nivoa srednjih vrijednosti prihoda do talasa 3. A oni koji su mislili da će ostati u otprilike istom stanju jesu ostali u otprilike istom stanju, uz neznatni pad u nivoima srednje vrijednosti prihoda. U FBiH su nivoi srednje vrijednosti prihoda povećani do talasa 3 bez obzira da li su ljudi govorili da smatraju da će biti bogatiji, siromašniji ili otprilike isti za godinu dana.

6. Dinamika siromaštva

Glavni nalazi

- *Korištenjem definicije siromaštva kao dvije trećine srednje tačke prihoda, možemo konstruirati prag siromaštva za BiH. U talasu 3, 34,7% domaćinstava u BiH je bilo siromašno po našoj definiciji, 46,4% u RS i 25,3% u FBiH.*
- *Sastav domaćinstva ima značajan uticaj na vjerovatnoću da će biti siromašno, sa većom vjerovatnoćom kod domaćinstava koje vode žene da su siromašna nego kod domaćinstava koje vode muškarci.*
- *5,2% domaćinstava sa zavisnom djecom i određenim prihodom je ispod praga siromaštva, preko dvije trećine (67,8%) domaćinstava sa zavisnom djecom i bez prihoda od zaposlenosti je bilo u siromaštvu.*
- *29,6% djece mlađe od petnaest godina u RS i 17,1% djece u FBiH su živjeli u siromaštvu u talasu 3.*
- *Postoji dosta veliko kretanje oko praga siromaštva uz samo tri petine domaćinstava koji su bili na istoj strani praga siromaštva u sva tri talasa.*
- *Preko dvije petine (44,3%) domaćinstava u BiH nije nikad išlo ispod praga siromaštva tokom ovog trogodišnjeg perioda; 35,9% u RS i 50,9% u FBiH. Za razliku od toga, 16,7% domaćinstava je uvijek bilo ispod tog praga; 21,7% u RS i 12,8% u FBiH.*
- *Standard, stanje zaposlenosti, bračno stanje i nivo obrazovanja su svi povezani sa nivoima siromaštva tokom te tri godine.*
- *Ispitanici sa bilo kakvim oblikom obrazovne kvalifikacije, oženjeni/udati i oni koji su selili tokom posljednje godine su imali znatno manju vjerovatnoću da padnu u siromaštvo.*
- *Bračno stanje je imalo pozitivni uticaj na izlazak iz siromaštva u poređenju sa ispitanicima koji nikad nisu stupili u brak. Bilo koji nivo obrazovanja, a posebno fakultetski nivo kvalifikacije u FBiH, je znatno povećavao vjerovatnoću izlaska iz siromaštva.*

Jedna od prednosti longitudinalnih panel podataka je sposobnost posmatranja prelaza između stanja tokom vremena za pojedince i domaćinstva. Područje u kojem se najviše koriste panel podaci u drugim zemljama je istraživanje siromaštva, pri čemu se mogu analizirati kretanja u i van siromaštva, zajedno s obilježjima ispitanika koji mijenjaju stanje.

Tipičan slučaj je da nivoi siromaštva, kao što su definirani, imaju sklonosti da ostaju prilično stabilni na ujedinenom nivou tokom vremena. Drugim riječima, procent domaćinstava ili pojedinaca u datoj tački u vremenu ima sklonost da izgleda slično iz godine u godinu. Uobičajeni nalaz kod panel podataka, međutim, je da postoji velika mjera kretanja u i van siromaštva tokom vremena za pojedince. Drugim riječima, mnogi ljudi nisu u dugoročnom trajnom siromaštvu, već se kreću oko linije siromaštva, tako da su u određenim tačkama u vremenu u siromaštvu, a u drugim malo van siromaštva. Ova pojava se označava kao 'uznemirenost' na dnu distribucije prihoda³.

Vode se mnoge rasprave o tome šta čini prikladnu mjeru siromaštva i postoje mnoga različita mišljenja o tome kako treba definirati liniju siromaštva. U svrhu analize prijavljene u ovom poglavlju, mi koristimo definiciju koja se često koristi za ovu vrstu analize. Ta definicija kaže da su u siromaštvu domaćinstva čiji je prihod manji od dvije trećine srednje tačke prihoda za populaciju. U tabelama koje slijede, mi smo koristili srednju tačku prihoda za BiH u cjelini, umjesto srednje tačke prihoda za pojedinačne entitete, jer nam to omogućuje da istražimo siromaštvo u cijeloj populaciji i napravimo poređenja između entiteta korištenjem zajedničke polazne osnove.

Prag siromaštva

Korištenjem definicije siromaštva kao dvije trećine srednje tačke prihoda mi možemo konstruirati pokazatelj siromaštva za BiH. Srednja tačka prihoda u talasu 3 je 331,67 KM mjesečno, tako da prag siromaštva iznosi 221,11 KM mjesečno. U cjelini gledano, 34,7% domaćinstava u BiH u talasu 3 je bilo ispod ovog praga, tako da su bili u siromaštvu po našoj definiciji. Međutim, postoji istaknuta razlika među entitetima. U RS 46,4% domaćinstava živi ispod ovog praga, u poređenju sa 25,3% u FBiH.

Sastav domaćinstva ima značajan uticaj na vjerovatnoću da domaćinstvo bude u siromaštvu. Polovina domaćinstava koje vode žene su ispod praga siromaštva, u poređenju sa 29,3% domaćinstava koje vode muškarci. Ova razlika vrijedi za oba entiteta: 63,8% domaćinstava koje vode žene u RS i 39,8% u FBiH su bila ispod praga, u poređenju sa 40,9% i 19,8% domaćinstava koje vode muškarci.

³ Vidi, na primjer, Jarvis, S. i Jenkins, S. (1995.), 'Da li siromašni ostaju siromašni? Novi dokazi o dinamici prihoda iz Panel ankete o britanskim domaćinstvima', Prigodni dokument 95-2, ISER, Univerzitet Essex.

Nepostojanje prihoda od zaposlenja je također značajno za nivoe siromaštva u oba entiteta. Dok je samo 5,2% domaćinstava sa zavisnom djecom i određenim prihodom od zaposlenja bilo ispod linije siromaštva, preko dvije trećine (67,8%) domaćinstava sa zavisnom djecom i bez prihoda od zaposlenja je bilo u siromaštvu. Ovaj procent je lošiji u RS (85,4% domaćinstava sa djecom i bez prihoda od zaposlenja) nego u FBiH (55%). Broj domaćinstava sa djecom u siromaštvu će jasno imati dugoročni uticaj na životne prilike te djece. Kad pogledamo svu djecu mlađu od 15 godina u oba entiteta, 29,6% djece u RS i 17,1% djece u FBiH je živjelo u siromaštvu u talasu 3.

Tabela 6.1 pokazuje broj domaćinstava ispod praga siromaštva za pojedinačne talase od 1 do 3 po entitetima. U sve tri godine, RS ima veći broj domaćinstava u siromaštvu nego FBiH. U RS, procent domaćinstava u siromaštvu ostaje prilično stabilan tokom ove tri godine, sa kretanjem od 43,5% u talasu 1, povećanjem na 48,1% u talasu 2 i ponovnim padom na 46,4% u talasu 3. U FBiH je taj obrazac nešto drugačiji. U talasu 1, 33,4% domaćinstava je bilo u siromaštvu i, kao u RS, vidimo povećanje nivoa siromaštva u talasu 2, sa 35,2% domaćinstava ispod praga. U talasu 3 postoji veliko opadanje u procentu ispod praga, na 25,3% domaćinstava.

Tabela 6.1 Procent domaćinstava ispod praga siromaštva, Talasi 1 – 3

	Entitet					
	% za RS			% za FBiH		
	T1	T2	T3	T1	T2	T3
U siromaštvu	43,5	48,1	46,4	33,4	35,2	25,3
<i>Ukupni broj slučajeva</i>	<i>1005</i>	<i>1164</i>	<i>1165</i>	<i>1276</i>	<i>1439</i>	<i>1441</i>

Tabela 6.2 pokazuje prelaze po pragu siromaštva tokom ovog trogodišnjeg perioda⁴. Kao što otkrivaju i druge panel ankete, postoji velika mjera kretanja oko praga siromaštva. Samo tri petine domaćinstava su bile na istoj strani praga siromaštva u sva tri talasa. Preko dvije petine (44,3%) domaćinstava u BiH se nikad nije spuštalo ispod praga siromaštva tokom ovog trogodišnjeg perioda; 35,9% u RS i 50,9% u FBiH. Nasuprot tome, 16,7% domaćinstava je uvijek bilo ispod praga; 21,7% u RS i 12,8% u FBiH. Postojala su neka jednosmjerna kretanja u i van siromaštva u tri talasa ankete. Nešto više od jednog od deset domaćinstava (10,6%) je prešlo u siromaštvo nakon talasa 1, dok je 17,5% domaćinstava izašlo iz siromaštva nakon talasa 1. Također su postojala neka domaćinstva koja su se kretala s jedne strane praga na drugu i natrag: 3,6% domaćinstava je izašlo iz siromaštva u talasu dva i ponovo ušlo u siromaštvo u talasu 3, dok je 7,3% ušlo u siromaštvo u talasu 2 i izašlo iz njega u talasu 3.

⁴ U svrhu ove analize su uključena sva kretanja iznad ili ispod praga siromaštva. Stoga tu postoje mnoga kretanja na kratku udaljenost, u kojima prilično malo povećanje ili smanjenje u prihodu može pokrenuti nekoga ili iznad ili ispod praga.

Tabela 6.2 Prelazi u siromaštvu u sva tri talasa

	Entitet	
	RS %	FBiH %
Uvijek u siromaštvu	21,7	12,8
Nikad u siromaštvu	35,9	50,9
Izašli iz siromaštva nakon talasa 1	17,0	18,0
Ušli u siromaštvo nakon talasa 1	15,2	7,0
Ušli pa izašli iz siromaštva	5,6	8,7
Izašli pa ponovo ušli u siromaštvo	4,8	2,7
<i>Ukupni broj slučajeva</i>	<i>1004</i>	<i>1277</i>

Tabela 6.3 pokazuje broj domaćinstava i pojedinaca koji su bili ispod praga siromaštva u svim talasima (prva dva reda). Ona također prikazuje obilježja ispitanika koji su bili u siromaštvu u svim godinama. Tako, na primjer, u RS je 36,3% muškaraca bilo ispod praga siromaštva u talasu 1, u poređenju sa 38,4% žena u isto vrijeme.

Veći procent ispitanika starosne dobi od 55 godina i više je bio u siromaštvu u svim godinama ankete, što je nešto što vrijedi za oba entiteta, mada su nivoi siromaštva viši u RS nego u FBiH. Zanimljivo je da posjedovanje doma ne smanjuje nužno nivo siromaštva, što ukazuje na to da stambeno bogatstvo ne odražava nužno nivo prihoda.

Stanje zaposlenosti je značajno u sve tri godine. Mada rade, ispitanici koji su poduzetnici (samo-zaposleni) nemaju smanjene šanse da budu u siromaštvu, ali ako su zaposlenici, to zaista smanjuje šanse da budu u siromaštvu. Postoji veća vjerovatnoća da nezaposleni, penzioneri, oni koji nisu sposobni za rad uslijed lošeg zdravlja, domaćice i, u RS, oni koji rade u porodičnom poslu budu u siromaštvu.

Postoji veća vjerovatnoća kod udovica/udovaca i razvedenih ili razdvojenih nego kod ispitanika u drugim bračnim situacijama da budu u siromaštvu u svim godinama, što je u skladu sa uticajima starosne dobi i sastava domaćinstva, koji su prikazani ranije.

Na kraju, postoji veća vjerovatnoća kod ispitanika bez kvalifikacija nego kod ispitanika sa višim nivoom kvalifikacija da budu siromašni, što opet naglašava važnost obrazovanja za poboljšanje životnih standarda i dugoročnih životnih šansi.

Tabela 6.3 Procenti ispod linije siromaštva

	Entitet					
	% za RS			% za FBiH		
	T1	T2	T3	T1	T2	T3
U siromaštvu (domaćinstva)	43,5	48,1	46,4	33,4	35,2	25,3
U siromaštvu (pojedinci)	37,7	42,0	39,0	26,7	29,9	19,7
Spol						
Muški	36,3	40,1	37,9	25,1	27,9	18,8
Ženski	38,4	43,0	40,8	28,1	29,9	21,1
Starosna dob						
15-24	32,1	37,5	33,2	21,4	26,8	17,4
25-34	30,2	36,5	32,2	21,7	26,1	15,5
35-44	36,4	32,4	32,5	21,2	22,4	16,6
45-54	32,6	38,2	33,9	22,5	25,8	17,4
55-64	40,4	49,1	46,2	38,6	40,5	26,9
65+	54,8	60,9	61,0	46,6	43,9	28,9
Stambeni posjed						
Vlastiti	38,1	43,5	39,8	25,8	29,2	18,4
Iznajmljeni	28,3	31,4	25,1	21,2	24,0	18,8
Privremeni smještaj	38,2	32,4	38,1	27,1	20,5	28,4
Besplatni smještaj	26,2	43,2	32,0	38,8	34,0	33,0
Ostalo	67,6	40,4	58,5	34,0	42,6	22,5
Stanje zaposlenosti						
Zaposlenik	21,4	19,3	15,5	10,1	11,9	6,2
Poduzetnici (samo-zaposleni)	29,4	48,9	47,5	13,8	14,0	12,3
Sezonski/Na određeno vrijeme	28,0	33,3	31,6	12,5	35,1	10,0
Porodični posao	29,5	64,5	48,1	25,0	26,2	18,0
Domaćica	45,8	54,7	52,8	34,0	37,9	23,8
Student	30,7	31,9	26,8	18,9	25,0	13,6
Penzioner	49,9	45,8	47,2	43,8	41,9	25,7
Nezaposlen	48,2	53,6	51,7	35,4	43,1	36,0
Nesposoban za rad	63,2	67,1	59,6	52,2	20,6	25,0
Bračno stanje						
Samac	35,4	37,2	34,9	23,5	24,1	17,3
U braku	36,1	40,7	36,7	26,5	30,0	18,1
U zajednici	33,3	35,3	34,1	36,4	50,0	3,2
Udovica/udovac	52,1	61,0	58,3	42,1	42,2	36,0
Razvedeni/razdvojeni	33,3	54,8	45,1	45,1	34,9	29,6
Nivo obrazovanja						
Bez kvalifikacija	41,9	54,9	51,5	35,4	37,0	27,2
Svjedodžba osnovne škole	44,4	47,0	44,2	31,8	31,5	21,2
Svjedodžba srednje škole	31,9	32,7	29,5	21,2	25,2	14,6
Viša škola	21,6	17,0	20,0	14,5	14,3	12,7
Fakultet	5,1	4,8	12,8	4,5	10,7	14,9

Mi također možemo modelirati vjerovatnoću kretanja u i van siromaštva. Tabela 6.4 pokazuje rezultate analize logističke regresije za modeliranje prelaza u siromaštvo tokom ovog perioda. Korištenjem ispitanika koji nisu bili u siromaštvu u talasu 1 kao polaznu osnovu, postojala je značajno manja vjerovatnoća da ispitanici s nekim oblikom obrazovne kvalifikacije padnu u siromaštvo, u poređenju sa ispitanicima bez kvalifikacija. Što je viši nivo obrazovanja, to je bila manja vjerovatnoća za njih da pređu u siromaštvo.

Bračno stanje je također bilo značajni pokazatelj. U poređenju sa ispitanicima koji nikad nisu bili u braku, kod ispitanika u braku je postojala manja vjerovatnoća da će pasti u siromaštvo nego kod

ispitanika koji žive u zajednici, mada koeficijent za ispitanike koji žive u zajednici nije statistički značajan. Kod udovica i udovaca u RS je postojala statistički manja vjerovatnoća da će pasti u siromaštvo nego kod ispitanika koji nisu nikad stupili u brak, ali je slučaj suprotan u FBiH gdje je kod udovica i udovaca postojala veća vjerovatnoća da će pasti u siromaštvo. Kod ispitanika koji su selili u prošloj godini postojala je manja vjerovatnoća da će pasti u siromaštvo nego kod ispitanika koji nisu selili, što vjerovatno ukazuje na to da su ispitanici koji su bili u stanju promijeniti adresu, u cjelini gledano, imućniji.

Tabela 6.4 Modeliranje prelaza u siromaštvo korištenjem logističke regresije

	BiH		RS		FBiH	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Muški	-,060	,146	-,319	,185	,199	,281
Uzrast	,045	,023	,077+	,031	-,031	,042
Uzrast na kvadrat	,000	,000	-,001	,000	,000	,000
U braku	-,568*	,204	-1,239**	,261	,822	,446
U zajednici	-1,912	1,258	-2,251	1,273	-3,165	9,830
Udovac/udovica	-,478	,273	-1,233**	,369	1,410+	,562
Razvedeni/razdvojeni	-,374	,510	-,986	,593	,520	1,197
Osnovno obrazovanje	-,578*	,182	-,595*	,232	-,439	,356
Srednje obrazovanje	-1,168**	,187	-1,259**	,239	-,682	,358
Viša škola	-1,902**	,509	-2,575**	,743	-,643	,732
Fakultetsko obrazovanje	-1,581**	,406	-3,745*	1,239	,298	,508
Ima hronično oboljenje	,254	,147	,170	,183	,096	,291
Raseljeni stanovnik	-,501	,305	,068	,411	-,548	,502
Privremeni stanovnik	,120	,173	-,332	,205	,024	,385
Preselili prošle godine	-1,327*	,425	-1,667**	,515	-,966	,775
Poduzetnik (samo-zaposlen)	,204	,318	,197	,379	,112	,679
Radnik na određeno vrijeme	,305	,450	,307	,534	,052	,991
Porodično poduzeće	,698	,369	-,212	,453	1,427	,759
Održava kuću	-,225	,220	-,345	,283	,514	,401
Student	,116	,304	,105	,380	,738	,585
Penzioner	-,025	,224	,254	,286	-,047	,437
Nezaposleni	,027	,213	-,183	,274	,681	,375
Nesposobni za rad	-,142	,443	-,073	,550	-,672	1,343
Konstanta	-2,459	,582	-1,981	,755	-3,010	1,033
R ²	0,081		0,169		0,041	
Ukupni broj slučajeva	4126		1714		2412	

OBRATITE PAŽNJU: uzorak predstavlja sve ispitanike koji **nisu bili** u siromaštvo u talasu 1.

** Nivo značajnosti ,001

* Nivo značajnosti ,01

+ Nivo značajnosti ,05

Tabela 6.7 pokazuje suprotni model i predviđa prelaze van siromaštva. U ovom slučaju, stanje u braku ja imalo pozitivni uticaj na prelaz van siromaštva, u poređenju sa ispitanicima koji nisu nikad stupili u brak. Bilo koji nivo obrazovanja, a pogotovo fakultetski nivo kvalifikacije u FBiH, je značajno poboljšavao vjerovatnoću prelaska van siromaštva.

Tabela 6.7 Modeliranje prelaza van siromaštva korištenjem logističke regresije

	BiH		RS		FBiH	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Muški	-,113	,129	,024	,179	-,378	,203
Uzrast	-,028	,021	-,039	,030	-,012	,031
Uzrast na kvadrat	,000	,000	,000	,000	,000	,000
U braku	,532*	,176	,498+	,248	,699*	,269
U zajednici	,685	,496	,007	,683	2,191+	,862
Udovac/udovica	,198	,246	,439	,358	,016	,354
Razvedeni/razdvojeni	-,024	,430	-,511	,812	,034	,541
Osnovno obrazovanje	,620**	,167	,631+	,258	,778**	,232
Srednje obrazovanje	1,018**	,170	1,139**	,271	1,107**	,231
Viša škola	1,847**	,371	2,108**	,529	1,911**	,546
Fakultetsko obrazovanje	2,125*	,691	1,748	1,054	2,849*	,975
Ima hronično oboljenje	-,196	,130	-,367	,190	-,079	,187
Raseljeni stanovnik	-,277	,187	-,140	,299	-,446	,248
Privremeni stanovnik	,237	,138	,452+	,177	,314	,246
Preselili prošle godine	,308	,225	-,022	,274	1,218*	,429
Poduzetnik (samo-zaposlen)	,086	,366	-,010	,464	,310	,667
Radnik na određeno vrijeme	,214	,509	,056	,623	,826	1,059
Porodično poduzeće	-,006	,483	,553	,551	-1,623	1,283
Održava kuću	,238	,209	,529	,297	-,414	,323
Student	,593+	,297	,902+	,414	,227	,447
Penzioner	,202	,206	,477	,295	-,393	,312
Nezaposleni	-,153	,181	-,124	,243	-,320	,289
Nesposobni za rad	,720+	,332	,703	,496	,449	,480
Konstanta	-,765	,510	-1,056	,721	-,661	,756
R ²	0,119		0,125		0,170	
Ukupni broj slučajeva	1969		1022		946	

OBRATITE PAŽNJU: uzorak predstavlja sve ispitanike koji su bili u siromaštvu u talasu 1.

** Nivo značajnosti ,001

* Nivo značajnosti ,01

+ Nivo značajnosti ,05

7. Zdravlje

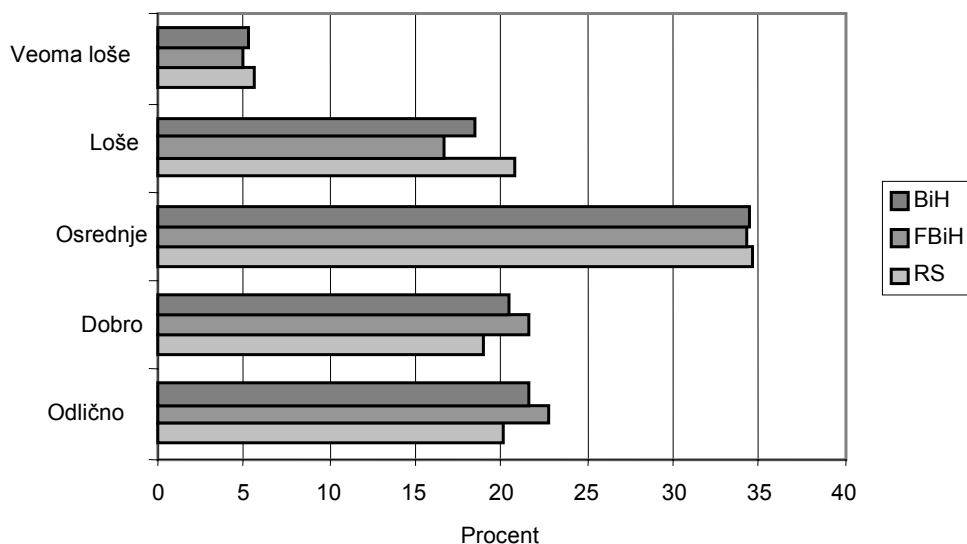
Glavni nalazi

- 35% ispitanika je opisalo svoje zdravlje u poređenju sa drugim osobama iste dobi kao osrednje, a daljih 40% je opisalo svoje zdravlje kao dobro ili odlično. Nešto manje od jedne petine je reklo da je njihovo zdravlje bilo loše, a samo 5% je reklo da je bilo veoma loše.
- Polovina osoba čije zdravlje je bilo loše u talasu 2 prijavilo je poboljšano zdravlje, a 38,8% osoba sa veoma lošim zdravljem prijavilo je da je u toj kategoriji u talasu 3.
- Većina ispitanika (79,8%) je imala neku vrstu zdravstvenog osiguranja, mada je postojala veća vjerovatnoća da to imaju osobe u FBiH nego osobe u RS. U oba entiteta, broj ispitanika sa zdravstvenim osiguranjem je bio neznatno povećan od 2002., za 3,2% u FBiH i 2,5% u RS.
- U cjelini, 6,6% ispitanika je sebe smatralo osobama s ograničenjima. Postojala je manja vjerovatnoća da osobe s ograničenjima budu ili sa zaposlenjem ili nezaposlene i veća vjerovatnoća da su van tržišta rada u odnosu na ispitanike bez ograničenja.
- Jedna trećina ispitanika je rekla da su pušili u posljednjih sedam dana. Taj procent je nešto veći u FBiH (33,4%) nego u RS (30,3%), a kod muškaraca je veća vjerovatnoća da su bili pušači nego kod žena.
- Oko ¼ anketiranih koji su pušili u talasu 2, prestalo je pušiti do talasa 3, dok je jedna osmina osoba koje su bile nepušači u talasu 2 počela pušiti godinu kasnije.
- Ispitanici u RS su patili od viših nivoa psihološkog stresa nego ispitanici u FBiH.
- Žene su prijavile više nivoe stresa od muškaraca, vjerovatno zbog veće spremnosti kod žena da priznaju takva osjećanja nego muškarci.
- Nivo psihološkog stresa se povećavao sa starijim uzrastima.

Subjektivno zdravstveno stanje i hronična stanja

Za BiH u cjelini, nešto manje od 35% ispitanika je opisalo svoje zdravlje u poređenju sa drugim osobama njihovog uzrasta kao osrednje, a daljih 40% je opisalo svoje zdravlje kao dobro ili odlično. Nešto manje od jedne petine je reklo da je njihovo zdravlje loše, a samo 5% je reklo da je veoma loše (Slika 7.1).

Slika 7.1 Subjektivno zdravstveno stanje – Talas 3



Kad uporedimo izvještaje ispitanika o vlastitom zdravstvenom stanju u talasu 3 sa onim što su rekli u talasu 2 (Tabela 7.1), vidimo da postoji dosta veliko kretanje između kategorija za pojedince.

Tabela 7.1 Subjektivno zdravstveno stanje – promjene od Talasa 2 do Talasa 3

Subjektivno zdravstveno stanje – Talas 2						
	Talas 3	Odlično	Dobro	Osrednje	Loše	Veoma loše
RS						
	Odlično	51,6	27,9	11,8	2,9	1,8
	Dobro	25,7	35,3	19,9	5,6	3,0
	Osrednje	18,4	28,3	51,5	33,4	7,7
	Loše	3,6	7,4	15,5	46,4	48,8
	Veoma loše	0,7	1,1	1,3	11,7	38,7
	<i>Ukupni broj slučajeva</i>	<i>608</i>	<i>445</i>	<i>1113</i>	<i>716</i>	<i>168</i>
FBiH						
	Odlično	53,9	30,9	11,2	5,0	3,0
	Dobro	26,5	38,8	19,8	7,8	3,6
	Osrednje	15,6	23,4	52,0	35,3	17,0
	Loše	2,6	4,6	15,2	42,5	37,6
	Veoma loše	1,4	2,4	1,9	9,5	38,8
	<i>Ukupni broj slučajeva</i>	<i>735</i>	<i>658</i>	<i>1424</i>	<i>706</i>	<i>165</i>

Oko polovine osoba koje su rekle da je njihovo zdravlje bilo ili odlično ili osrednje u talasu 2 reklo je isto u talasu 3. Samo 35% osoba s dobrim zdravljem u talasu 2 u RS i 38,8% u FBiH je bilo u istoj

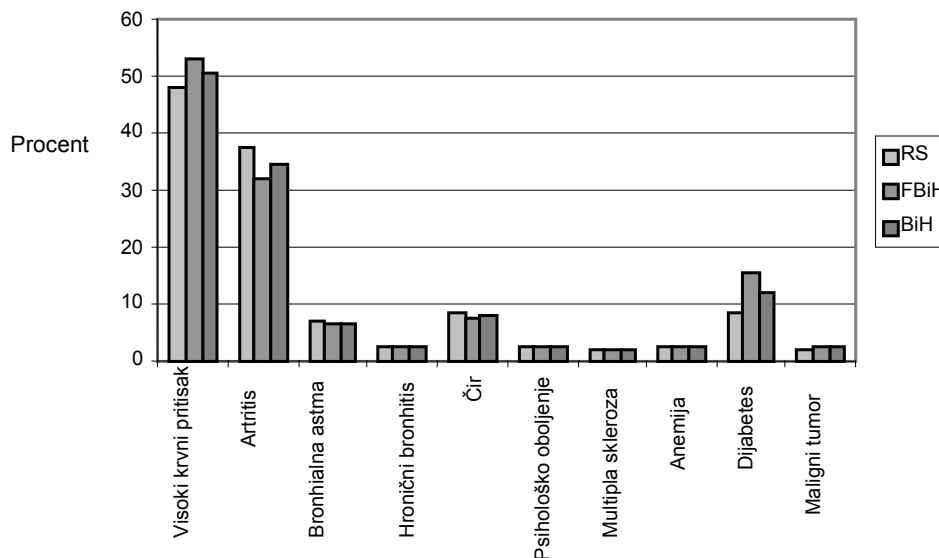
kategoriji u obje godine. Manje od jedne trećine ovih ispitanika u pojedinačnim entitetima je reklo da je njihovo zdravlje bilo odlično u talasu 3, dok je ostatak dao lošije zdravstveno stanje u talasu 3. Ohrabrujuća je činjenica da je polovina osoba čije zdravlje je bilo loše u talasu 2 prijavilo poboljšano zdravlje, a samo 38,8% osoba sa veoma lošim zdravljem je prijavilo da su u toj kategoriji u talasu 3.

U cijelom uzorku, 27,9% je izvijestilo o tome da imaju neku vrstu hroničnog stanja ili bolesti. Postojao je nešto veći procent u Republici Srpskoj (29,2%) nego u Federaciji BiH (26,9%). Ispitanici su mogli pomenuti do tri stanja, sa 14,4% koji pominju jedno, 8,5% dva i 5,1% tri stanja. Možemo pogledati mjeru u kojoj su se hronična stanja ispitanika mijenjala između talasa 2 i 3 (Tabela 7.2). U većini slučajeva u oba entiteta osobe bez hroničnih stanja u talasu 2 i dalje su bile bez hroničnih stanja u talasu 3 (87,1% u RS i 89% u FBiH). Kao u talasu 2, glavna hronična stanja koja su pomenuta su bila visoki krvni pritisak i artritis (Slika 7.2).

Tabela 7.2 Broj hroničnih stanja – promjene od Talasa 2 do Talasa 3

		Broj hroničnih stanja - Talas 2			
	Talas 3	Nema	Jedno	Dva	Tri
RS	Nema	87,1	38,5	24,6	14,2
	Jedno	9,1	35,0	29,9	16,7
	Dva	2,5	18,0	27,4	30,8
	Tri	1,3	8,4	18,1	38,3
	<i>Ukupni broj slučajeva</i>		2179	488	281
FBiH	Nema	89,0	38,7	22,7	16,0
	Jedno	7,1	34,4	31,1	24,7
	Dva	2,8	20,5	28,3	28,6
	Tri	1,1	6,4	17,9	30,7
	<i>Ukupni broj slučajeva</i>		2728	512	251

Slika 7.2. Hronična stanja – Talas 3



Korištenje zdravstvenih usluga

Većina ispitanika (79,8%) je imala neki oblik zdravstvenog osiguranja, mada je postojala veća vjerovatnoća kod osoba u FBiH da to imaju (88,4%) nego kod osoba u RS (69,4%). U oba entiteta, broj ispitanika sa zdravstvenim osiguranjem je neznatno povećan, za 3,2% u FBiH i 2,5% u RS.

Srednja vrijednost broja posjeta ljekaru opšte prakse tokom prošle godine je bila 3,16 posjeta za BiH u cjelini, 2,65 posjeta u RS i 3,57 posjeta u FBiH. Srednja vrijednost broja posjeta zubaru tokom prošle godine je bila 0,66 posjeta, 0,62 posjete u RS i 0,69 u FBiH. Srednje vrijednosti posjeta za bilo koju vrstu medicinskog ili dentalnog tretmana su slične za sve godine ankete. Te srednje vrijednosti posjeta možda nisu jednako distribuirane po populaciji, jer možda postoje neki pojedinci koji posjećuju ljekara ili zubara češće i neki pojedinci koji nikad ne idu kod njih.

Srednja vrijednost količine novca potrošene na medicinski tretman za osobe koje su koristile neki tretman u prošloj godini od 01.09.2003. prikazana je u Tabeli 7.3. Kao što se moglo očekivati, najviša srednja vrijednost troška za osobe koje su koristile usluge je bila za bolničke posjete, nakon čega slijede druge posjete ljekara, privatnih bolničarki i ljekara opšte prakse.

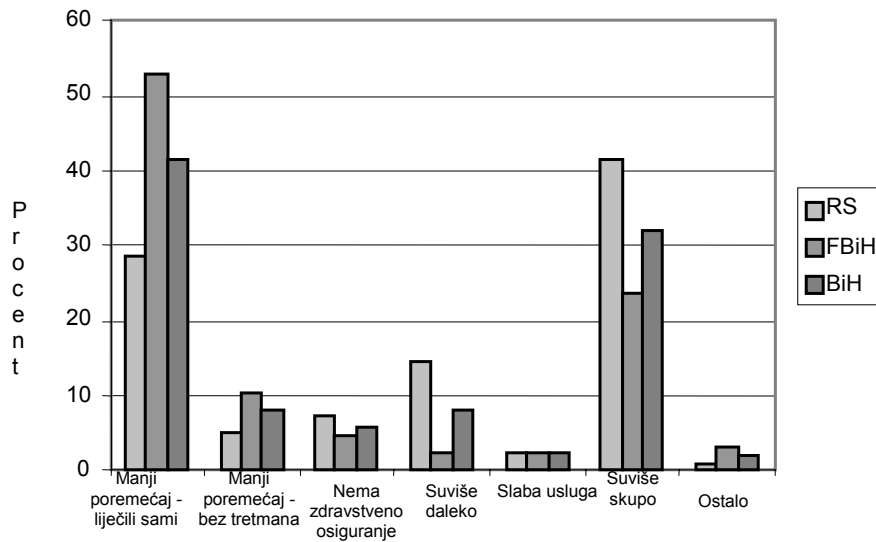
Tabela 7.3 Srednja vrijednost novca potrošenog na medicinske usluge u prošloj godini po entitetima - Talas 3 (samo ispitanici koji su koristili medicinske usluge)

Srednja vrijednost količine potrošenih KM	Entitet		
	RS	FBiH	BiH
Posjete ljekaru opšte prakse	105,32 (1054)	72,63 (1447)	86,41 (2501)
Ginekolog	62,01 (251)	52,17 (334)	56,39 (585)
Zubar	76,15 (638)	60,87 (892)	67,24 (1530)
Drugi ljekar	166,95 (328)	110,20 (446)	134,27 (774)
Privatna bolničarka	144,20 (22)	59,28 (23)	100,91 (44)
Fizikalni terapeut	81,33 (27)	95,52 (87)	92,19 (114)
Lijekovi bez recepta	51,11 (1233)	57,50 (1593)	54,71 (2825)
Bolničke posjete	366,85 (158)	203,38 (179)	280,02 (337)

Mjera u kojoj su ispitanici prihvatili medicinske savjete je vjerovatno pod uticajem i cijene i raspoloživosti. Ispitanicima je postavljano pitanje o tome da li su trebali medicinski tretman u posljednjih dvanaest mjeseci, a nisu ga dobili. Po entitetima nije bilo mnogo razlike u odgovorima na ova pitanja. Ukupno je 17,6% ispitanika reklo da su trebali medicinski tretman, ali ga nisu dobili, sa 18,2% u RS i 17,2% u FBiH.

Glavni razlozi zbog kojih nisu dobili medicinski tretman su prikazani na Slici 7.3 ispod, a ovdje su neke razlike između dva entiteta. Preko polovine ispitanika u FBiH je reklo da su imali manji poremećaj koji su sami liječili, u poređenju sa 28,5% ispitanika u RS. Također je postojala veća vjerovatnoća da ispitanici u RS kažu da nisu dobili tretman jer je bio suviše skup; 41,5% u RS u poređenju sa 23,7% u FBiH. Osim toga, 7,5% ispitanika u RS i 4,8% u FBiH su dali nepostojanje zdravstvenog osiguranja kao razlog. Blizina je također predstavljala problem u RS, jer je 14,5% ispitanika reklo da je suviše daleko da se ide na medicinski tretman.

Slika 7.3 Razlog zbog kojeg ne dobijaju medicinski tretman - Talas 3



Ograničenje

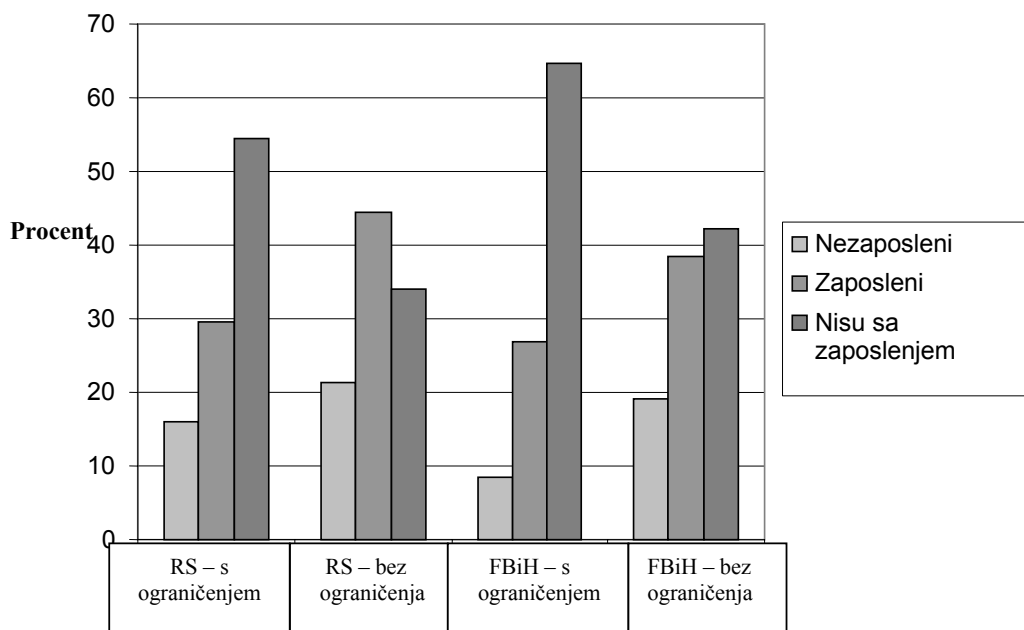
Ukupno je 6,6% ispitanika sebe smatralo osobama s ograničenjima. Procent je sličan po entitetima (7,1% u RS i 6,2% u FBiH). Kod muškaraca je postojala veća vjerovatnoća da prijave ograničenje nego kod žena. U RS je 8,1% muškaraca imalo ograničenje, u poređenju sa 6,2% žena. U FBiH je 7,9% muškaraca imalo ograničenje, u poređenju sa 4,7% žena. Sklonost ka prijavljivanju ograničenja se povećava sa starosnom dobi, sa najvećom vjerovatnoćom da osobe od 65 ili više godina imaju ograničenje. U RS je 19,6% osoba starijih od 65 godina imalo ograničenje, a u FBiH 13,5%. Tabela 7.4 pokazuje vrstu ograničenja za muškarce i žene u pojedinačnim entitetima. Veća je vjerovatnoća da su muškarci bili ranjeni u ratu nego žene u oba entiteta, dok je postojala veća vjerovatnoća kod žena nego kod muškaraca da prijave teškoće sa kretanjem.

Tabela 7.4 Opis ograničenja po spolu – Talasi 2 i 3 (samo osobe s ograničenjima)

Opis ograničenja	Entitet							
	% za RS				% za FBiH			
	Muškarci		Žene		Muškarci		Žene	
	T2	T3	T2	T3	T2	T3	T2	T3
Oštećenje sluha	15,4	15,7	7,4	8,2	6,3	7,1	8,3	8,6
Gluhi	0,6	0,8	0,8	1,0	1,0	--	3,0	--
Oštećenje vida	10,1	7,9	15,6	12,2	10,1	4,3	6,1	14,0
Slijep	0,6	1,6	1,6	--	1,0	--	--	--
Teškoće s kretanjem	26,6	26,8	34,4	41,8	16,8	29,1	40,9	41,9
Nepokretni	7,1	2,4	10,7	7,1	7,2	5,7	6,8	7,5
Teškoće sa učenjem	0,6	--	4,1	--	--	0,7	0,8	2,2
Ranjeni u ratu	20,7	26,0	2,5	--	32,7	36,9	0,8	2,2
Ostalo	18,3	18,9	23,0	28,6	25,0	14,9	33,3	23,7
Broj slučajeva	169	127	122	98	208	141	132	93

Kod osoba koje su prijavile ograničenje je postojala manja vjerovatnoća da su sa zaposlenjem ili da su nezaposleni prema definicijama iz vlastitog opisa trenutnog stanja ispitanika. U oba entiteta je postojala veća vjerovatnoća kod osoba s ograničenjem da su van tržišta rada nego kod ispitanika bez ograničenja. Slika 7.4 pokazuje distribuciju trenutne zaposlenosti za osobe radnog uzrasta od 15 – 64 godine po entitetima. U RS je 29,5% osoba s ograničenjem bilo sa zaposlenjem u poređenju sa 44,5% osoba bez ograničenja, a 54,5% je bilo bez zaposlenja u poređenju sa 34,1% osoba bez ograničenja. U FBiH je 26,8% osoba s ograničenjem bilo sa zaposlenjem u poređenju sa 42,3% osoba bez ograničenja, dok 64,6% nije bilo sa zaposlenjem u poređenju sa 42,3% osoba bez ograničenja.

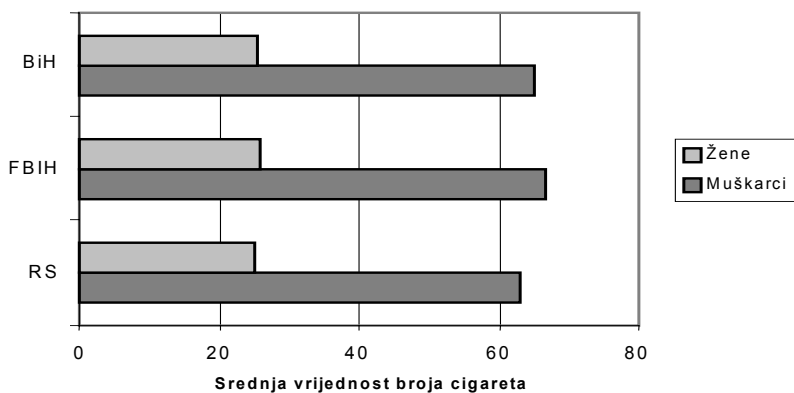
Slika 7.4 Da li imaju ograničenje ili ne po zaposlenosti – Talas 3



Ponašanje pušača

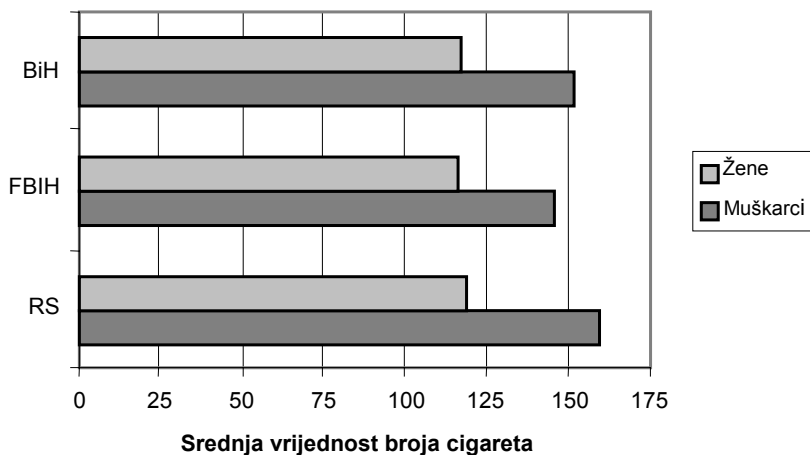
U talasu 3, oko jedne trećine ispitanika je reklo da su pušili u posljednjih sedam dana. Taj procent je nešto viši u FBiH (33,4%) nego u RS (30,3%), a veća je vjerovatnoća kod muškaraca da su pušači nego kod žena. U RS je 39,7% muškaraca pušilo, u poređenju sa 21,2% žena. U FBiH je 45,6% muškaraca pušilo, u poređenju sa 22,3% žena (Slika 7.5).

Slika 7.5 Srednja vrijednost broja ispušenih cigareta u posljednjih sedam dana po spolu (cijeli uzorak)



Kad pogledamo samo osobe koje su pušile, kod pušača u prosjeku postoji sklonost da su teški pušači čija srednja vrijednost broja cigareta ispušenih u posljednjih sedam dana iznosi 145 (skoro 21 dnevno) u RS i 135 (19 dnevno) u FBiH. Slika 7.6 pokazuje srednju vrijednost broja cigareta ispušenih u posljednjih sedam dana po spolu samo za pušače. Muškarci i dalje puše više, u prosjeku, od žena pušača, ali razlika nije tako velika kao što je za cijelu populaciju. Muškarci su prosječno pušili 151 cigaretu u posljednjoj sedmici (skoro 22 dnevno) u poređenju sa prosjekom od 118 za žene (skoro 17 dnevno).

Slika 7.6 Srednja vrijednost broja cigareta ispušenih u posljednjih sedam dana po spolu (samo pušači)



Pošto su isti pojedinci anketirani svake godine ankete, možemo uočiti promjene u pušačkom ponašanju tokom dvogodišnjeg perioda. Tako možemo vidjeti koji procent pušača je nastavio pušiti, koji procent je prestao pušiti i koji procent nepušača je počeo pušiti tokom tog perioda.

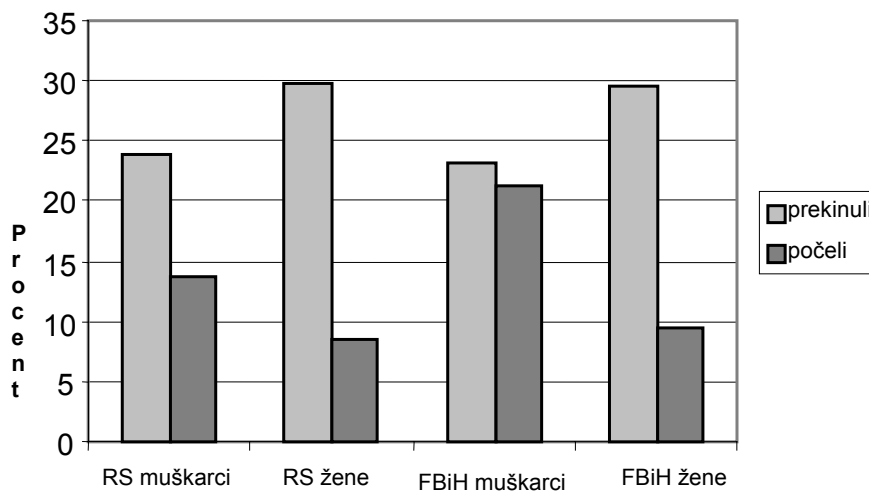
Tabela 7.5 pokazuje pušačko stanje ispitanika u talasu 2 po njihovom stanju u talasu 3. U cjelini, oko jedne četvrtine osoba koje su pušile u talasu 2 su prekinule pušiti do talasa 3 (25,6%). Oko jedne osmine osoba koje su bile nepušači u talasu 2 su počele pušiti godinu kasnije (12,6%). Stope počinjanja i prekidanja pušenja su slične za oba entiteta, mada je stopa počinjanja pušenja nešto viša u FBiH (14,1%) nego u RS (10,8%).

Tabela 7.5 Pušačko stanje u talasu 2 po pušačkom stanju u talasu 3

Pušačko stanje u Talasu 2					
Talas 3	RS		FBiH		n
	Pušač	Nepušač	Pušač	Nepušač	
Pušač	74,2	10,8	74,6	14,1	925
Nepušač	25,8	89,2	25,4	85,9	
		2098		2400	

Od muškaraca koji su pušili u talasu 2, 23,6% je prekinulo do talasa 3. Procent žena koje su prekinule pušenje između talasa 2 i 3 je neznatno viši, 29,6%. Ako pogledamo osobe koje su bile nepušači u talasu 2, veća je vjerovatnoća bila kod muškaraca da su počeli pušiti do talasa 3: 17,7% muških nepušača je pušilo godinu kasnije, u poređenju sa samo 9,2% ženskih nepušača. Skoro da nije postojala razlika u stopi prekidanja pušenja između RS i FBiH. Međutim, veća je vjerovatnoća bila i kod muškaraca i kod žena u FBiH da su počeli pušiti, u poređenju sa RS (Slika 7.7).

Slika 7.7 Prekidanje i počinjanje pušenja između talasa 2 i 3 po spolu



Broj pušača koji su prekinuli između talasa 2 i 3 se generalno povećava sa starosnom dobi. Oko 23 procenta pušača u dobi od 25 do 54 je prekinulo pušenje u poređenju sa 27,8% onih u dobi od 55 do 64 i 32,7% u dobi od 65 ili više.

Procent ljudi koji su počeli pušiti se smanjuje sa starosnom dobi, od 18,9% nepušača u dobi od 25-34 do 8,2% u dobi od 65 ili više. Oko jedne petine pušača koji su bili sa zaposlenjem je prekinulo s pušenjem, u poređenju sa oko jednom trećinom pušača koji su bili domaćice, studenti, penzioneri ili nezaposleni. Oko jedne petine nepušača koji su bili zaposleni ili poduzetnici je počelo pušiti, u poređenju sa samo 7,4% domaćica, 6,6% studenata i 10,2% penzionera. Od grupa koje nisu bile sa zaposlenjem, kod nezaposlenih je postojala najveća vjerovatnoća da su počeli pušiti (16,3%).

Psihološko zdravlje

Ispitanicima u talasu 3 je postavljani niz pitanja o njihovom psihološkom zdravlju tokom posljednje sedmice. Ta pitanja su sljedeća:

Tokom prošle sedmice, da li ste

optuživali sebe zbog raznih stvari;

imali problema da zaspete ili tokom spavanja;

se osjećali bespomoćnim u odnosu na budućnost;

se osjećali melanholično;

se suviše brinuli zbog raznih stvari;

osjećali da vam je sve naporno;

stalno prisjećali najbolnijih događaja koje ste doživjeli tokom rata.

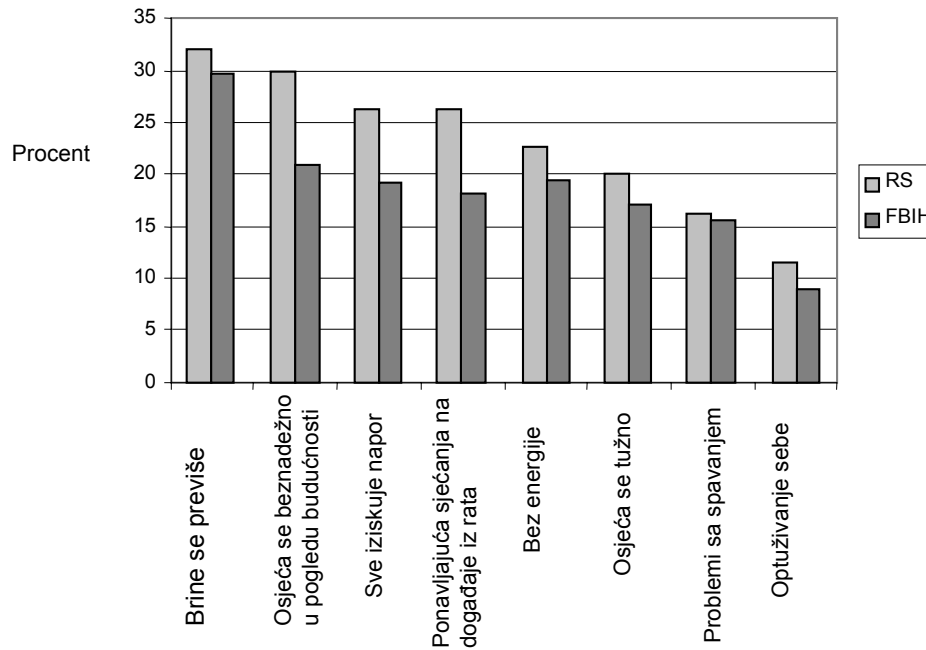
Za svako pitanje su imali četiri moguća odgovora: 'Ne', 'Malo', 'U priličnoj mjeri' i 'Krajnje često'.

Slika 7.8 pokazuje procent ispitanika koji su rekli "u priličnoj mjeri" ili "krajnje često" na pitanje koliko snažno su doživljavali te stvari. U svim pitanjima je postojala veća vjerovatnoća kod osoba u RS nego kod osoba u FBiH da su rekli da su doživjeli ili iskusili ove stvari u priličnoj mjeri ili krajnje često. Srednja vrijednost broja pitanja na koja je dat ovaj odgovor je bio 1,52 u RS i 1,16 u FBiH. Kod ispitanika u RS je postojala veća vjerovatnoća nego kod ispitanika u FBiH da kažu da se često osjećaju bespomoćno u odnosu na budućnost, da im je sve naporno i da se prisjećaju bolnih događaja koje su doživjeli tokom rata.

Kod žena je postojala veća vjerovatnoća nego kod muškaraca da kažu da su doživjele ta osjećanja u priličnoj mjeri ili veoma često. Prosječan broj pitanja na koja su žene rekle "u priličnoj mjeri" ili "krajnje često" je bio 1,98 u poređenju sa 1,28 za muškarce. Srednja vrijednost rezultata za žene je bila viša u RS (2,26 za žene, 1,40 za muškarce) nego u FBiH (1,76 za žene, 1,17 za muškarce). Možda

se radi o tome da žene u prosjeku više pate od psihološkog stresa nego muškarci, ali je možda razlika između muškaraca i žena djelomično u većoj spremnosti žena da priznaju takva osjećanja nego muškarci.

Slika 7.8 Psihološki stres (procent koji osjeća “u priličnoj mjeri” ili “krajnje često”)



Broj pitanja na koja su ispitanici dali ove odgovore se također povećava sa uzrastom; od 0,47 za starosnu dob od 15 do 24 do 2,92 za 65 godina i više.

Postojala je veća vjerovatnoća kod osoba koje primaju borački dodatak da kažu da su doživjeli ta osjećanja u priličnoj mjeri ili krajnje često. Srednja vrijednost broja pitanja na koja je dat ovaj odgovor je bila 2,73 za osobe koje primaju borački dodatak (2,91 u RS i 2,53 u FBiH) u poređenju sa 1,59 za osobe koje ne primaju ovaj dodatak (1,78 u RS, 1,43 u FBiH).

7. Vrijednosti, mišljenja i kvalitet života

Glavni nalazi

- *Većina ispitanika u oba entiteta se nije slagala s tim da je u redu da ljudi žive zajedno umjesto da se vjenčaju.*
- *Većina ispitanika u oba entiteta se slagala ili sasvim slagala da je bolje razvesti se nego nastaviti nesretni brak.*
- *Preko jedne trećine ispitanika se slagala ili sasvim slagala da, kad postoje djeca u porodici, roditelji trebaju ostati zajedno čak iako se ne slažu, oko jedne petine nije bilo ni za ni protiv, dok se ostala polovina nije slagala s tima da roditelji trebaju ostati zajedno radi djece.*
- *Ispitanici su bili skloni da kažu da je bolje za djecu ako njihovi roditelji žive u braku nego u zajednici.*
- *Skoro svi ispitanici u oba entiteta su se ili slagali ili sasvim slagali s tim da odrasla djeca imaju obavezu da se brinu o svojim starijim roditeljima.*
- *Većina ispitanika je imala najmanje jednu osobu s kojom su mogli razgovarati i najmanje jednu osobu koja im može pomoći u krizi.*
- *Postojala je najveća vjerovatnoća da ispitanici kažu da dijele svoja privatna osjećanja i brige sa supružnikom ili partnerom, nakon čega slijedi roditelj, dijete, prijatelj ili brat ili sestra.*
- *Ljudi su bili najzadovoljniji sa svojim porodicama, supruzima, suprugama ili partnerima, a najmanje zadovoljni sa svojim prihodom domaćinstva.*

Osim činjeničnih informacija o zaposlenosti, prihodu, zdravlju i obrazovanju, ispitanicima je postavljan niz pitanja o njihovim mišljenjima i zadovoljstvu različitim aspektima njihovog života.

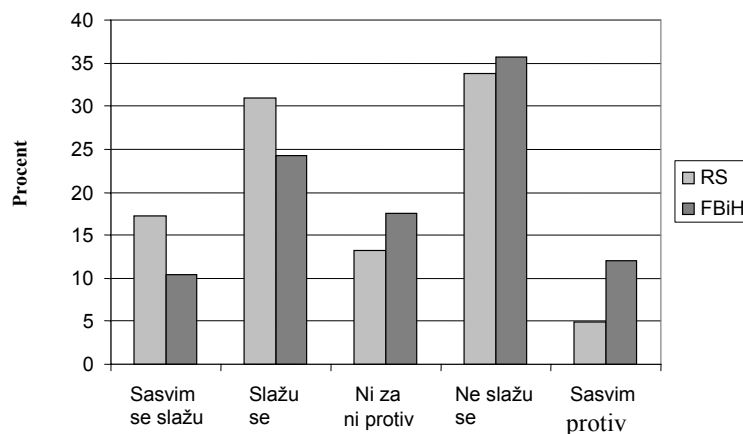
Mišljenja o životu u zajednici, u braku, o razvodu i porodičnom životu

Od ispitanika je zatraženo da kažu koliko se slažu ili ne slažu s jednom grupom izjava o porodičnom životu na skali od pet tačaka (od ‘sasvim se slažu’ do ‘sasvim su protivni’). Slike 8.1 do 8.5 pokazuju odgovore na te izjave.

Većina ispitanika u oba entiteta se nije slagala s tim da je u redu da ljudi žive zajedno umjesto da žive u braku. Ispitanici u RS su bili skloniji slaganju sa životom u zajednici van braka nego ispitanici u FBiH, a postoje određene razlike i po spolu. U RS, 50% muškaraca se slagalo ili sasvim slagalo sa životom u zajednici van braka, u poređenju sa 46,5% žena u RS. U FBiH, 38,5% muškaraca se slagalo ili sasvim slagalo s tom izjavom, u poređenju sa 31,6% žena. Kao što se moglo očekivati, kod ispitanika mlađih od 45 godina starosti postojala je veća vjerovatnoća da se slažu sa životom u zajednici nego kod ispitanika koji su bili stariji, ali su i tu postojale neke razlike među entitetima. Od ispitanika mlađih od 45 godina u RS, preko 60% se slagalo ili sasvim slagalo sa životom u zajednici, u poređenju sa 27,6% ispitanika starosti 65 godina ili više u RS. U FBiH, 40% ispitanika mlađih od 45 godina se slagalo sa životom u zajednici, u poređenju sa 27,3% grupe uzrasta od 65 godina i više.

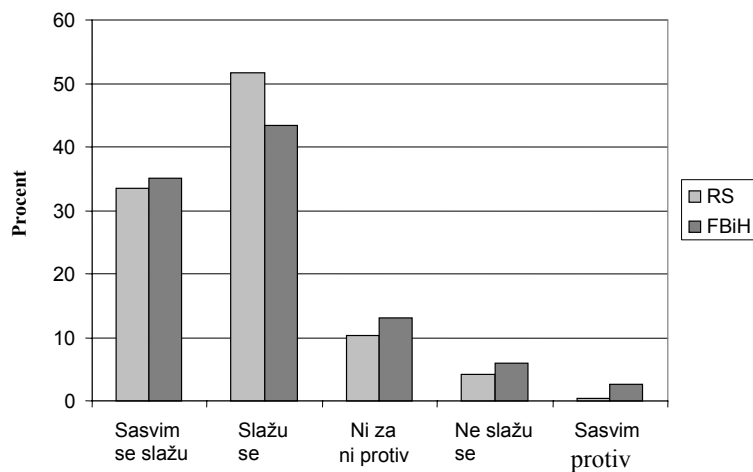
Postojala je dva puta veća vjerovatnoća kod ispitanika s višim nivoima obrazovanja da se slažu sa životom u zajednici nego kod ispitanika bez kvalifikacija, što vrijedi za oba entiteta. U RS, 62,7% ispitanika sa fakultetskim nivoom kvalifikacije se slagalo s životom u zajednici, u poređenju sa 27,9% ispitanika bez kvalifikacija. U FBiH, 55,3% ispitanika sa fakultetskim nivoom kvalifikacije se slagalo s tom izjavom, u poređenju sa 24,6% ispitanika bez kvalifikacija.

Slika 8.1: U redu je da ljudi žive zajedno čak iako nemaju zanimanje za razmatranje braka



Na pitanje da li je bolje razvesti se nego nastaviti nesretni brak, većina ispitanika u oba entiteta se slagala ili sasvim slagala s tom izjavom, a u ovom slučaju je bilo malo razlike po spolu. U RS, 86,7% muškaraca i 83,7% žena se slagalo ili sasvim slagalo s tom izjavom, a u FBiH, 79,6% muškaraca i 77,2% žena se slagalo da je razvod bolji od nesretnog braka. Kao i kod života u zajednici, mišljenja o razvodu su bila povezana i sa uzrastom i sa nivoom obrazovanja. Kod mlađih ispitanika postojala je veća vjerovatnoća da se slažu s razvodom nego kod starijih ispitanika, kao i kod ispitanika s fakultetskim nivoom kvalifikacija.

Slika 8.2: Bolje je razvesti nego nastaviti nesretni brak



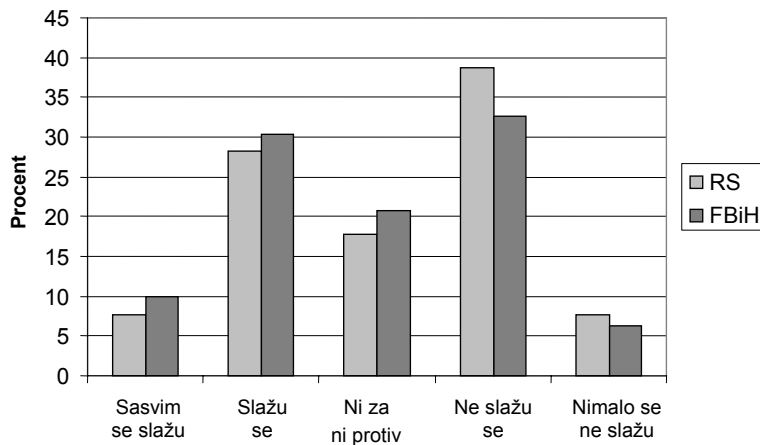
Kad su djeca uključena, mišljenja ispitanika su pomalo miješana po pitanju razvoda. Preko jedne trećine ispitanika se slagalo ili sasvim slagalo da, kad postoje djeca u porodici, roditelji trebaju ostati zajedno, čak iako se ne slažu; oko jedne petine nije bilo ni za ni protiv, dok se preostala polovina ispitanika nije slagala s tim da roditelji trebaju ostati zajedno radi djece.

U oba entiteta, nije bilo razlike po spolu, ali je postojala jaka veza sa starosnom dobi uz manju vjerovatnoću kod mlađih ispitanika da se slažu s izjavom nego kod starijih ispitanika. Veza s nivoom obrazovanja se održava, uz manju vjerovatnoću kod ispitanika sa fakultetskim nivoom kvalifikacija da se slažu da roditelji trebaju ostati zajedno, kad su djeca uključena, nego kod ispitanika s nižim nivoom kvalifikacija.

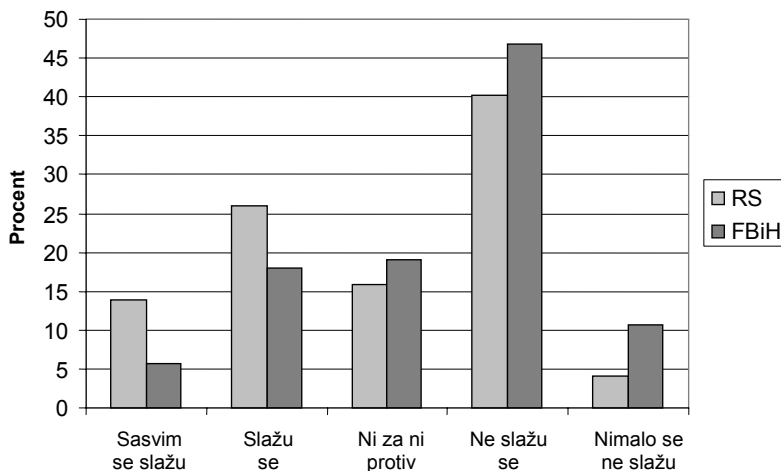
U vezi sa mišljenjima o razvodu kad su djeca uključena, ispitanici su bili skloni da kažu da je bolje za djecu ako su njihovi roditelji u braku nego u zajednici. Na pitanje da li se slažu ili ne slažu s izjavom da nema razlike za djecu ako roditelji žive u braku ili samo žive zajedno, preko polovine se nije slagalo s ovom izjavom ili su bili sasvim protiv nje. Kod ispitanika u RS je postojala veća vjerovatnoća da se slažu ili sasvim slažu s ovom izjavom (40%) nego kod ispitanika u FBiH (23%), ali nije bilo razlike po spolovima u odgovorima u oba entiteta. Zanimljivo je da veza sa uzrastom uz

veću vjerovatnoću kod mlađih ispitanika da se slažu s izjavom nego kod starijih ispitanika vrijedi u RS, ali nije primjenjiva u FBiH. U FBiH postoji jednaka vjerovatnoća kod mlađih i starijih ispitanika da se slažu ili ne slažu s ovom izjavom. U oba entiteta, veza s nivoom obrazovanja je opet očita, uz veću vjerovatnoću kod ispitanika sa fakultetskim nivoom kvalifikacija da se slažu da nema razlike za djecu ako njihovi roditelji žive u braku ili u zajednici.

Slika 8.3: Kad postoje djeca u porodici, roditelji trebaju ostati zajedno čak iako se ne slažu



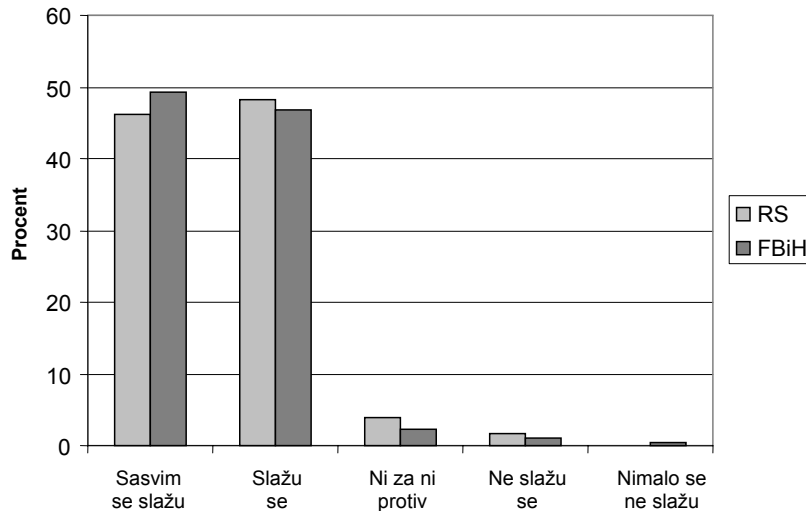
Slika 8.4: Nema razlike za djecu ako njihovi roditelji žive u braku ili samo žive zajedno



Posljednje pitanje je bilo o tome kako ljudi doživljavaju obavezu da se brinu o starijim roditeljima. Skoro svi ispitanici u oba entiteta su se ili slagali ili sasvim slagali s tim da odrasla djeca imaju obavezu da se brinu o svojim starijim roditeljima. U ovom slučaju, nije bilo razlika po spolu, uzrastu ili nivou obrazovanja, što ovo čini obavezom koja se jasno smatra središnjim elementom porodičnog života u BiH. Zanimljivo je primijetiti da se, u zemljama kao što je Ujedinjeno Kraljevstvo, gdje se rasprava o zbrinjavanju starijih fokusira na to kako na najbolji način pomiriti obaveze pojedinaca i

države u pružanju zaštite, otprilike jedna četvrtina ljudi ne slaže s tim da su djeca odgovorna za brigu o starijim roditeljima⁵.

Slika 8.5: Odrasla djeca imaju obavezu da se brinu o svojim starijim roditeljima



Mreže socijalne podrške

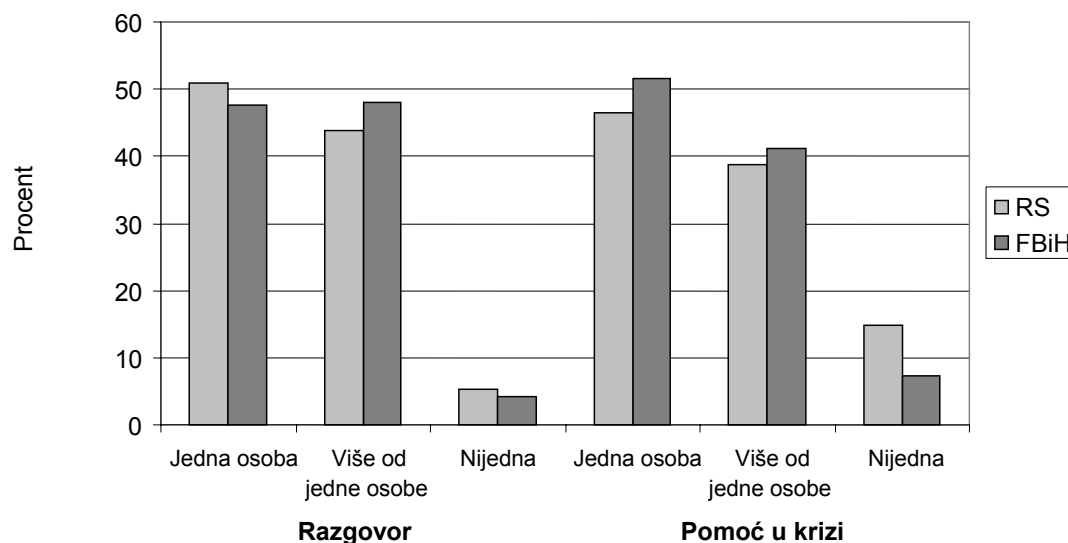
Ispitanici su pitani da li postoji neko na koga mogu računati da će slušati kad oni imaju potrebu da pričaju. Većina ljudi u uzorku je rekla da postoji. Oko polovine je reklo da postoji jedna osoba (49,1%), a neznatno manji procent je rekao više od jedne osobe (46,2%). Samo 4,7% je reklo da nema nikoga. Nije bilo velike razlike među entitetima; postojala je nešto veća vjerovatnoća kod ispitanika u RS da kažu da postoji jedna osoba ili nijedna, dok je postojala nešto veća vjerovatnoća kod ispitanika u FBiH da kažu da postoji više od jedne osobe.

Ispitanici su također pitani da li postoji neko na koga mogu stvarno računati da će im pomoći u krizi. Opet je oko polovine ispitanika (49,2%) reklo da postoji jedna osoba; 46,4% u RS i 51,6% u FBiH. Sličan procent u pojedinačnim entitetima je rekao da postoji više od jedne osobe: 38,8% u RS i 41,2% u FBiH. Postojala je dvostruko veća vjerovatnoća kod ispitanika u RS da kažu da nisu imali nikoga nego kod ispitanika u FBiH: 14,8% u poređenju sa 7,2%.

⁵ Ovo pitanje je postavljano u Panel anketi o britanskim domaćinstvima, krug 2001., pri čemu se 25% ispitanika nije slagalo s tom izjavom ili joj se sasvim protivilo.

Slika 8.6

Broj ljudi s kojima se može pričati i koji mogu pomoći u krizi



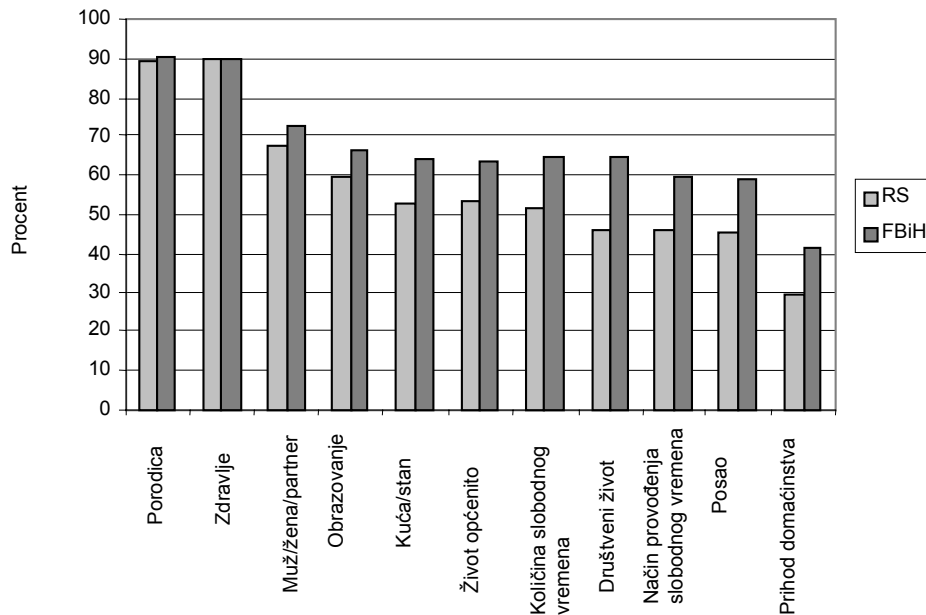
U talasu 3, ispitanici su također pitani o tome s kim dijele svoja privatna osjećanja i brige. Osobe s kojima ispitanici mogu najbolje podijeliti svoja privatna osjećanja i brige su obično bili njihovi supružnici ili partneri (46,2%). Sljedeća najčešća veza je bila s roditeljem (16,3%), djetetom (13,1%), prijateljem (11,7%), bratom ili sestrom (9,2%), a 3,5% je dalo neku 'drugu' osobu kao osobu s kojom mogu najbolje podijeliti svoja privatna osjećanja. Poredak je bio vrlo sličan u oba entiteta, a jedino izuzeće je bilo da su prijatelji bili neznatno više pominjani nego djeca u FBiH. U RS je postojala skoro jednaka vjerovatnoća da ta osoba bude muško (49,3%) kao i žensko (50,7%), ali u FBiH je postojala veća vjerovatnoća da ta osoba bude žensko (54,6%) nego muško (45,4%). Većina ljudi je rekla da je osoba s kojom mogu podijeliti svoja osjećanja bio neko suprotnog spola: 65,1% muškaraca i 63% žena u RS i 68,4% muškaraca i 57,5% žena u FBiH je pomenulo nekoga suprotnog spola. Kod muškaraca u RS je postojala veća vjerovatnoća nego kod muškaraca u FBiH da pomenu muškarca, dok je kod žena u FBiH postojala veća vjerovatnoća nego kod žena u RS da pomenu ženu.

Samo 3,4% uzorka nema nikoga na koga mogu računati da će ih slušati kad imaju problem ili na koga mogu računati da će im pomoći u krizi. Taj procent je neznatno viši u RS (4,3%) nego u FBiH (2,7%). Od ispitanika koji nemaju nikoga s kim mogu podijeliti svoja osjećanja i brige, nešto preko polovine su muškarci (51,3% u RS, 55,8% u FBiH). Kod starijih ispitanika postoji veća vjerovatnoća nego kod mlađih ispitanika da budu u ovoj grupi; jedna petina takvih ispitanika u FBiH (20,8%) i tri od deset takvih ispitanika u RS (29,7%) koji se nalaze u ovoj grupi imaju 65 godina ili više. Skoro jedan u deset (9,7%) ispitanika koji spadaju u kategoriju udovac/udovica u RS nemaju nikoga s kim mogu podijeliti svoja osjećanja ili brige. U FBiH kod ispitanika koji su razvedeni ili razdvojeni postoji najveća vjerovatnoća da budu u ovoj grupi.

Zadovoljstvo životom

Ispitanici su bili pitani da kažu koliko su zadovoljni raznim aspektima vlastitog života. Ta pitanja su obuhvatala zadovoljstvo njihovim zdravljem, prihodom domaćinstva, njihovom kućom ili stanom, njihovim supružnikom ili partnerom (ako su ih imali) i njihovim poslom (ako su bili sa zaposlenjem), njihovim društvenim životom, količinom slobodnog vremena, načinom na koji troše slobodno vrijeme i njihovo zadovoljstvo životom u cjelini. Ljudi mlađi od 18 godina su također pitani o tome koliko su zadovoljni svojom porodicom i svojim obrazovanjem. Ispitanici su bili pitani da kažu koliko su bili zadovoljni ili nezadovoljni na skali od 1 do 7, gdje 1 predstavlja sasvim nezadovoljan, a 7 sasvim zadovoljan. Mi smo napravili skalu od 0 do 100% u svrhu proračunavanja srednjih vrijednosti nivoa zadovoljstva za svako pitanje (Slika 8.7).

Slika 8.7 Zadovoljstvo aspektima vlastitog života



Obratite pažnju: Pitanje o zadovoljstvu obrazovanjem i porodicom je postavljano samo ispitanicima mlađim od 18 godina. Pitanje o zadovoljstvu prihodom, stambenim uslovima, supružnicima/partnerima je postavljano samo ispitanicima starim 18 godina i više.

Ispitanici u FBiH su generalno bili zadovoljniji svojim životima nego ispitanici u RS u smislu svih aspekta, osim porodice i supružnika ili partnera. Aspekti života u kojima je razlika u zadovoljstvu bila najveća, to jeste, srednja vrijednost rezultata ispitanika u FBiH je bila 10 bodova ili više veća nego u RS, su bili njihov društveni život (+19,12), posao (+14,28), način na koji provode slobodno vrijeme (+14,11), količina slobodnog vremena (+13,36), prihod domaćinstva (+11,98) i njihova kuća ili stan (+11,11). Srednja vrijednost rezultata za život u cjelini je bila 10,4 bodova viša u FBiH. U cjelini gledano, mladi ljudi uzrasta mlađeg od 18 godina su bili sretni sa svojim porodicama, a oko 70% u oba entiteta je bilo zadovoljno svojim obrazovanjem.

Kao u talasu 2, aspekt života kojim su ljudi bili najmanje zadovoljni je bio prihod domaćinstva, uz rezultat ispitanika u RS od 30% i ispitanika u FBiH od 41%, što odražava niže prosjeke prihoda u RS.

Dodatak A

Terenski rad i stručni izvještaj

Dodatak A

Ured za međunarodni razvoj Vlade Velike Britanije (DFID)

BOSNA I HERCEGOVINA

**RADNE I SOCIJALNE POLITIKE U BOSNI I HERCEGOVINI: RAZVOJ
POLITIKA DJELOVANJA I MJERA UBLAŽAVANJA NEGATIVNIH UTICAJA
PRIVATIZACIJE**

Broj ugovora CNTR 00 1368A

**IZVJEŠTAJ O TERENSKOM I STRUČNOM RADU
SERIJA PANEL ISTRAŽIVANJA O DOMAĆINSTVIMA
TALAS 3**

februar 2004

Birks Sinclair and Associates Ltd.
Mountjoy Research Centre
Durham
DH1 3SW
United Kingdom

Telefon: 00-44-191-386-4484

Faks: 00-44-191-384-8013
E-mail: Office@Birks-Sinclair.com

Nezavisni biro za humanitarna pitanja
Šaćira Sikirića 12
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina

Telefon/ Faks: 00 387 33 219 780 /1 /
00 387 33 268 750
E-mail: bosna1@ibhibih.org

Ovaj dokument je rezultat projekta koji financira Ured za međunarodni razvoj Vlade Velike Britanije (DFID). Stavovi izraženi u dokumentu nisu nužno stavovi DFID-a.

Spisak skraćenica

BHAS	Agencija za statistiku za Bosnu i Hercegovinu
BiH	Bosna i Hercegovina
DFID	Ured za međunarodni razvoj Vlade Velike Britanije
GKP	Grupa korisnika podataka
PK	Popisni krug
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
SSA	Stručni savjetnik za anketu
GPK	Grupa popisnih krugova
SPAD	Serijski panel istraživanja o domaćinstvima
IBHI	Nezavisni biro za humanitarna pitanja
RZS RS	Republički zavod za statistiku Republike Srpske
BO	Broj osobe
ID	Identifikator domaćinstva
LID	Lični identifikator pojedinca
LSMS	Anketa o mjerenju životnog standarda
NoČU	Novi član uzorka
IČU	Izvorni član uzorka
FZS	Zavod za statistiku FBiH
GIA	Grupa za implementaciju ankete
SB	Svjetska banka

- I. Uvod
- II. Uzimanje uzorka
 - II.1 *Uzorak*
- III. Nacrt panela
 - III.1 *Prikladnost za uključivanje*
 - III.2 *Praćenje pravila*
 - III.3 *Definicija 'van domašaja'*
- IV. Identifikatori
- V. Prenošnje podataka u sljedeći krug
- VI Nacrt upitnika
 - VI.1 *Pilot*
 - VI.2 *Problemi koji proizilaze iz pilota*
- VII. Glavne procedure terenskog rada
 - VII.1 *Obučavanje nadglednika i anketara*
 - VII.2 *Napredak u terenskom radu*
 - VII.3 *Kontrole kvaliteta koje vrši SSA*
 - VII.4 *Svođenje nedostatka odgovaranja na najmanju moguću mjeru*
 - VII.5 *Otkrivanje ispitanika koji su odselili*
 - VII.6 *Pripremno pismo*
 - VII.7 *Poklon*
 - VII.8 *Izveštaj o ispitanicima*
 - VII.9 *Prerada odbijanja odgovaranja*
 - VII.10 *Obrade teksta*
- VIII. Obrada podataka iz istraživanja
- IX Stopa odgovaranja
- X Dokumentacija

Dodaci

- A Uputstva za supervizore
- B Upitnik
- C Kontrolni formular
- D Formular za ispitanike koji su odselili
- E Pripremno pismo
- F Napomena o identifikatorima
- G Uputstva za ispravke

**RADNE I SOCIJALNE POLITIKE U BOSNI I HERCEGOVINI: RAZVOJ POLITIKA
DJELOVANJA I MJERA UBLAŽAVANJA NEGATIVNIH UTICAJA PRIVATIZACIJE**

**SERIJA PANEL ISTRAŽIVANJA O DOMAĆINSTVIMA
TALAS 3**

I. Uvod

Svjetska banka je 2001. godine u saradnji s Republičkim zavodom za statistiku Republike Srpske (RZS RS), Federalni zavodom za statistiku (FZS) i Agencijom za statistiku za Bosnu i Hercegovinu (BHAS), provela Anketu o mjerenju životnog standarda (LSMS). Osnovni cilj LSMS-a je bio obezbjeđivanje pouzdanih podataka o prihodu, zaposlenosti, obrazovanju, zdravlju i drugim ključnim varijablama potrebnim za formuliranje politike u oba Entiteta i širom BiH u cjelini.

Ured za međunarodni razvoj Vlade Velike Britanije (DFID) je učestvovao u financiranju LSMS-a, a isto tako obezbjeđuje financiranje dodatne dvije godine prikupljanja podataka za panel istraživanje, koje je poznato kao Serija panel anketa o domaćinstvima (SPAD). Birks Sinclair & Associates Ltd. su odgovorni za upravljanje SPAD uz stručne savjete i pomoć koje pruža Institut za društvena i ekonomska istraživanja (ISER), Univerzitet u Essexu, Velika Britanija. Panel istraživanje obezbjeđuje longitudinalne podatke kroz ponovljeno anketiranje otprilike polovice ispitanika iz LSMS-a tokom dvije godine poslije LSMS-a, u jesen 2002. i 2003. LSMS predstavlja Talas 1 panel istraživanja, tako da će postojati podaci za tri godine panela koji će biti dostupni za analizu. U svrhe ovog dokumenta mi koristimo sljedeću konvenciju za opis različitih krugova panel istraživanja:

Talas 1 LSMS proveden 2001. čini polazno istraživanje za panel.

Talas 2 Drugi anketni razgovor s 50% ispitanika iz LSMS-a u jesen/zimu 2002

Talas 3 Treći anketni razgovor s poduzorkom ispitanika u jesen/zimu 2003

Panel podaci će omogućiti analizu ključnih tranzicija i dešavanja tokom ovog perioda, kao što su tržište rada ili geografska pokretljivost, i praćenje rezultata koji slijede iz analiza radi dobiti pojedinaca i domaćinstava u istraživanju. Panel podaci će obezbijediti informacije o prihodu i dinamici tržišta rada u FBiH i RS. Ključna politička oblast je razvijanje strategija za smanjivanje siromaštva u FBiH i RS. Panel će obezbijediti informacije o nivou neprekinutog siromaštva koje doživljavaju različite vrste domaćinstava i pojedinaca tokom trogodišnjeg perioda. A najvažnije je to

što će se moći vršiti procjenjivanje ko-varijata povezanih s ulaskom u siromaštvo ili izlaskom iz njega i relativnih rizika siromaštva za različite ljude. Kao takav, panel teži obezbjeđivanju podataka koji će poslužiti kao informativna osnova za političke debate u FBiH i RS u vrijeme društvene reforme i brze promjene.

II. Uzimanje uzorka

II.1 Uzorak

Uzorak iz talasa 3 čine 2878 domaćinstava koji su anketirani u talasu 2 i daljnjih 73 domaćinstava koji su anketirani u talasu 1 ali nisu bili kontaktirani u talasu 2. Ukupno 2951 domaćinstava (1301 u RS i 1650 u FBiH) su izabrani u talas 3. Kao i u talasu 2, uzorak nije mogao biti zamijenjen sa bilo kojim drugim domaćinstvima.

III. Nacrt Panela

III.1 Prikladnost za uključnje

Definicije domaćinstva i članstva domaćinstva su iste standardne definicije kao i u talasu 2 (vidi Uputstva za nadglednike, Dodatak A). U isto vrijeme su definicije stanja članstva uzorka i prikladnosti za anketiranje sljedeće:

- i) Svi članovi domaćinstava anketirani u talasu 2 označeni su kao izvorni članovi uzorka (IČU). IČU obuhvataju i djecu u domaćinstvima, čak i kad su premlada za anketiranje
- ii) Svi novi članovi koji se pridružuju domaćinstvu koje sadrži bar jednog IČU prikladni su za uključnje i označeni su kao novi članovi uzorka (NoČU).
- iii) U svakom talasu, svi IČU i NoČU su prikladni za uključnje, osim onih koji su postali ispitanici van domašaja (vidi diskusiju ispod).
- iv) Svi članovi domaćinstva starosti 15 ili više godina prikladni su za anketiranje, uključujući IČU i NoČU.

III.2 Praćenje pravila

Nacrt panela znači da članovi uzorka koji su odselili sa svojih adresa iz prethodnog talasa moraju biti pronađeni i praćeni do svojih novih adresa radi anketiranja. U nekim slučajevima će svi članovi domaćinstva preseliti, ali u drugim slučajevima se može desiti da pojedini članovi odsele iz domaćinstva u kojem su bili u prethodnom talasu i formiraju vlastito novo zasebno domaćinstvo. Svi članovi uzorka, IČU i NoČU, se prate u svakom talasu i pokušanom anketnom razgovoru. Ovaj metod

ima prednost u tome što održava maksimalni broj ispitanika u panelu i što je relativno jednostavan za provedbu na terenu.

III.3 Definicija ‘van domašaja’

Važno je u uzorku održati ispitanike koji su odselili radi održavanja veličina uzoraka i smanjivanja opadanja broja članova uzorka, a isto tako radi sadržajnih istraživačkih obrazaca geografske pokretljivosti i migracije. Pravila za utvrđivanje slučajeva kad je ispitanik ‘van domašaja’ su sljedeća:

i. Ispitanici koji su odselili van zemlje, t.j., van FBiH i RS.

Ova kategorija ispitanika koji su odselili je jasna. Članovi uzorka koji sele u drugu zemlju van FBiH i RS biće van domašaja u toj godini istraživanja i neprikladni za anketiranje.

ii. Ispitanici koji su odselili u drugi Entitet

Ispitanici koji sele u drugi Entitet se prate radi anketnih razgovora. Statistički zavodi razmjenjuju osobne detalje ispitanika i dodjeljuje se novi anketar u tom Entitetu.

iii. Ispitanici koji su odselili u ustanove

Premda adrese ustanova nisu bile uključene u izvorni uzorak LSMS-a, pojedinci iz Talasa 3 koji su kasnije odselili u neku ustanovu se prate. Definicije za ustanove koje su obuhvaćene se mogu naći u Uputstvima za nadglednike.

iv. Ispitanici koji su odselili u distrikt Brčko se prate radi anketnih razgovora. Tokom kodiranja, entitet Brčko se tretira kao entitet iz kojeg domaćinstvo dolazi i iz kojeg je preselilo u Brčko.

IV. Identifikatori

Identifikatori na nivou pojedinca dati su svima članovima Talasa 3 domaćinstava odabranih za uzorak panela. Postoji identifikator na nivou domaćinstva (ID) za izdato domaćinstvo, a svaki član tog domaćinstva ima broj osobe (BO) u okviru domaćinstva. Identifikator na nivou domaćinstva je potreban za svaki talas, ali ne mora biti nužno vezan za identifikator datog domaćinstva iz prethodnog talasa. Domaćinstva mijenjaju sastav tokom vremena, što čini koncept jezgra domaćinstva koje opstaje tokom vremena problematičnim za panel.

Osim ovih identifikatora domaćinstva i broja osobe, koji su specifični za određeni talas, svaki član uzorka ima svoj lični identifikator (LID). Ovaj identifikator je jedinstveni broj koji svaki član uzorka nosi sa sobom tokom trajanja panela, čak i kad se kreću između različitih domaćinstava. To je ključni

vezivni identifikator koji se koristi u analizama kad se sparuju podaci za istog pojedinca iz različitih talasa istraživanja i predstavlja kritičnu varijablu. Dalje informacije o identifikatorima se mogu naći u Dodatku F.

V. Prenošenje podataka

Detalji adrese ispitanika koji su pronađeni u prethodnom talasu skupa s popisom članova domaćinstva koji su pronađeni u domaćinstvima u posljednjem talasu su preneseni kao početna tačka za terenski rad u Talasu 3. Podaci koji se prenose također obuhvataju ključne varijable koje su potrebne za ispravno identificiranje pojedinih članova uzorka i koje obuhvataju sljedeće:

Za svako domaćinstvo: identifikator domaćinstva (ID); puna adresa i broj telefona

Za svakog Izvornog člana uzorka: ime i prezime; broj osobe (BO); lični identifikator pojedinca (LID); spol; datum rođenja

Detalji uzorka se nalaze u pristupnoj bazi podataka a, radi održavanja diskrecije ispitanika, osobni detalji imena i prezimena i adrese se drže zasebno od podataka iz istraživanja prikupljenih tokom terenskog rada. ID, LID i BO su ključne vezivne varijable između dvije baze podataka, t.j., baze podataka sa imenima i prezimenima i adresama i baze podataka iz istraživanja. Dalje informacije o procesu prenošenja podataka mogu se naći u Dodatku F.

VI *Nacrt upitnika*

Otprilike 90% upitnika (Dodatak B) je zasnovano na upitniku za talas 2 i prenosi osnovne mjere koje su potrebne za mjerenje promjena tokom vremena. Upitnik je bio podijeljen široj grupi aktera i napravljene promjene su rezultat primljenih komentara.

VI.1 *Pilot*

U cilju sprovođenja longitudinalnog testa korišten je pilot uzorak iz talasa 2. Kontrolni formulari i pripremna pisma su napravljeni na osnovu pristupne baze podataka i sadrže detalje deset domaćinstava iz Sarajeva i četrnaest iz Banja Luke.

Pilot je sproveden u periodu od 24. marta do 4. aprila i rezultiralo je uspješnim anketiranjem 24 domaćinstva (51 pojedinac). Jedno domaćinstvo koje je odselilo je uspješno pronađeno i anketirano.

U cilju testiranja upitnika pod najtežim okolnostima nisu održane konsultacije. Spisak glavnih promjena u upitniku je dat iskusnim anketarima.

VI.2 Problemi koji proizilaze iz pilota

Anketari su bili pitani da popune formular za ocjenu i povratne informacije. Formular za povratne informacije je prikupio mišljenja o tri sljedeća pitanja:

1. Opšta reakcija na ponovno anketiranje. U nekim slučajevima je postojao oprez u traženju da se ponovo učestvuje, neki pojedinci su pitali “Zašto ja?”. Anketari su uradili dobar posao u ubjeđivanju ljudi da učestvuju, samo je jedno domaćinstvo odbilo i drugo je tražilo da bude izbrisano iz uzorka za sljedeću godinu. Povratak istog anketara istom domaćinstvu se smatra prednošću. Većina ispitanika je pitala kakvu imaju korist od učešća u istraživanju. Ovaj aspekt je ponovno naglašen u pripremnom pismu, izvještaju o ispitanicima i obuci za anketare u talasu 3.

2. Dužina upitnika. Prosječno trajanje anketiranja je bilo 30 minuta. Nije spomenut nijedan problem u vezi sa trajanjem, mada su anketari primjetili da neki ispitanici, naročito stariji, su imali tendenciju da odlutaju od svrhe pitanja i bila je potrebna kontrola da ih se vrati na pitanje u upitnike. Jedan anketar je primjetio da se ekonomska situacija mnogih ispitanika pogoršala od prošle godine i da je bilo potrebno da se slušaju “priče” ispitanika tokom anketiranja.

3. Povjerljivost. Nije spomenut nijedan problem u vezi sa povjerljivošću. Mada su anketari to spomenuli, bilo bi korisno da se spomene novi Zakon o statistici u pripremnom pismu.

Formular za ocjenu je tražio detalje o specifičnim pitanjima koji su bili nejasni. Oni su opisani ispod sa opisom napravljene promjene.

Modul 3 P29-31 je dodato da bi se identifikovala dobijena sredstva za obrazovanje, stipendije, itd.

Modul 4 Pilotirani ispitanici su se žalili da su pitanja 6 “da li Vas je Vaše zdravlje ograničilo...” i 16 “da li ste se u zadnjih 7 dana osjećali depresivno”, itd bilo previše. Oni su smanjeni za pola (P38-P48). Podaci iz LSMS-a su ispitani i izabrana su pitanja između kojih je varijabilnost bila najveća.

Modul 5. Nova pitanja o zaposlenosti (P42-P44) su se pokazala dobrim i zadržana su u glavnom upitniku.

Modul 7 Nije prijavljen nijedan problem u vezi sa dodanim pitanjima o kreditu (P28-P36)

Modul 9. GIA je predložila da neka pitanja od 1-12 su samo relevantna za one preko 18 godina tako da su dodatni filteri bili dodani. Neki ispitanici su se žalili da je upitnik dosadan. Da bi pokušali i prevazišli ovo, dodana su nova i lakša pitanja na kraju anketiranja.

VII. Glavne procedure terenskog rada

Osim novih anketara, u svim osim u pet slučajeva anketari su se vratili u domaćinstva koja su anketirali u talasu 2. Nadglednik 701 se vratio u tri domaćinstava koje je anketirala prošle godine. U talasu 2 postojalo je šest domaćinstava koji su odselili u drugi entitet (tri koji su odselili iz FBiH u RS i obratno), za talas 3 su ponovo izdati istom anketaru koji ih je anketirao prošle godine.

VII.1 Obučavanje nadglednika i anketara

Na kraju talasa 2 supervizorima su poslani formulari za ocjenjivanje rada anketara koji su bili pod njihovom kontrolom. Evaluacija je urađena po mnogim naslovima. Svi formulari su vraćeni i na osnovu njih SSA je napravio spisak koji označava 11 “slabijih” anketiranja, ali su dva od takvih zamjenjena u talasu 3. Od ukupno 126 osoba na terenu, 16 je bilo novih u talasu 3 (10 anketara i 3 nadglednika u FBiH i 4 anketara u RS).

Devetog avgusta, nadglednicima i anketarima je poslan upitnik, kontrolni formular (dodatak C), formular za one koji su odselili (dodatak D) i uputstva za nadglednike i anketare. Četverodnevna obuka za nadglednike i anketare je održana od 26. do 29. avgusta. Tri jednodnevne sesije su održane za iskusno osoblje i dodatna poludnevna za nov osoblje.

Sve informativne sesije su održane u hotelu Italija u Sarajevu. Osnovi treneri za sesiju su bili SSA Rachel Smith, članovi GIA Bogdana Radić i Vesna Grubiša (RZS RS) Zdenko Milinović i Fehrija Mehić (FZS) i Edin Šabanović i Jelena Miović (BHAS) i prevodilac na puno radno vrijeme.

Svo terensko osoblje su dobili instrukcije koje sadrže osnovne informacije potrebe za upravljanje istraživanjem, ali tokom obuke ovo je obimno nadopunjeno sa štampanim materijalima, formularima i primjerima.

Svaka sesija je bila polu-zvanična, uz mogućnosti za postavljanje pitanja i odgovaranje na njih, kao i dalja objašnjenja i dodatne primjere.

Važnost procedura kontrole kvaliteta na terenu bila je naglašena tokom cijele obuke. Procedure kontrole kvaliteta za nadglednike obuhvatale su:

1. pregled svih materijala koji se odnose na uzorak prije dodjeljivanja tog materijala pojedinim anketarima
2. izričitu kontrolu nad aktivnostima male grupe anketara (5 do 6 anketara po nadgledniku)
3. sedmično informiranje i sastanke sa svakim anketarom
4. provjeravanje 10% rada svakog anketara putem terenskih posjeta ili telefonskih poziva odabranim domaćinstvima
5. završnu provjeru i pregled svih podataka od pojedinih anketara prije unosa podataka.

Procedure kontrole kvaliteta za anketare obuhvatale su: pažljivo korištenje procedura za lociranje domaćinstava uzetih u uzorak, detaljnu identifikaciju članova domaćinstva i odabir procedura anketiranja.

Tokom svake sesija obuke, anketarima su dijeljene adrese iz uzorka i o njima se detaljno razgovaralo. Obezbijeđeno je dovoljno vremena za jasno razumijevanje materijala, kvantitet rada koji se očekivao od anketara i procedure koje treba pratiti u provedbi rada. Tako je svaki anketar pred odlazak s obuke imao: zadatak, formulare za terensko upravljanje i zalihu anketnih upitnika.

Svakom anketaru je dodjeljeno, u prosjeku, 30 domaćinstava. Period za prikupljanje podataka je trajao dvanaest sedmica.

VII.2 Napredak u radu na terenu

Nadglednici su svake dvije sedmice podnosili izvještaje Terenskom uredu o napretku ostvarenom sa svakom adresom dodijeljenom njihovim anketarima. Na taj način su Terenski ured i SSA bili upoznati s brojem završenih anketnih razgovora i stopama odbijanja odgovaranja a u svrhu ranog otkrivanja problema ili mogućih problema na terenu.

VII.3 Provjere kontrole kvaliteta koje vrši SSA

SSA i prevoditelj su vršili povremene provjere u svrhu osiguranja da su anketari posjetili adrese. Takve provjere su vršene u Grudama/Posušju (FBiH). Provjere kontrole kvaliteta su identifikovali da su sva ova domaćinstva bila anketirana u talasima 1 and 2, ali da ih anketari još nisu posjetili u talasu 3. Napredak u ovoj oblasti je bio nešto sporiji nego u ostalim oblastima ali svi su se sjetili istraživanja i razumjeli su svrhu ponovnog anketiranja istih ljudi da bi se vidjelo na koji način su se stvari promjenile. Ana Abdelbasit je preduzela daljne provjere kontrole kvaliteta u Čajniću i Višegradu putem telefona i nije identifikovan nijedan problem.

VII.4 Svođenje nedostatka odgovaranja na najmanju moguću mjeru

Glavni problem panel istraživanja je opadanje broja članova uzorka, to jeste, gubitak ispitanika koji odbijaju dalje učešće u istraživanju, koje je nemoguće kontaktirati tokom terenskog rada ili su odselili i ne mogu biti pronađeni. Opadanje u panel istraživanjima je potencijalno štetno jer se veličina uzorka za ispitanike s kompletnim longitudinalnim dosjeima smanjuje tokom vremena, a postoji i opasnost da diferencijalno opadanje uvede pristrasnost. Sljedeće procedure su preduzete u pokušaju smanjivanja opadanja.

VII.5 Otkrivanje ispitanika koji su odselili

U ovom talasu, anketarima su date informacije o otkrivanju prikupljene u talasu 2. Ovaj process je bio vrlo djelotvoran u omogućavanju anketara da pronađu one koji su odselili. Daljnje otkrivanje onih koji su odselili je sprovedeno od strane BHAS, Jelena Miović i Edin Šabanović su posebno bili odgovorni za pronalaženje domaćinstava i pojedinaca. Za talas 3, 32 domaćinstva koja su odselila su poslana BHAS od kojih 18 je uspješno pronađeno (56%).

VII.6 Pripremno pismo

Jedno pripremno pismo po domaćinstvu je bilo pripremljeno (Dodatak E). Pravljenje pripremnog pisma je bio dio procesa prenošenja podataka i svako pismo je lično/osobno adresirano na svako domaćinstvo iz uzorka. Ovo pismo je sadržavalo dodatno uputstvo u kojem je traženo da pismo bude ostavljeno tamo gdje ga mogu vidjeti ostali članovi domaćinstva.

VII.7 Poklon

Svaka anketirana osoba je dobila blok za bilješke kao mali znak zahvalnosti za učešće u istraživanju. Naziv istraživanja je odštampan na bloku za bilješke da bi ispitanici stekli osjećaj "pripadnosti" istraživanju.

VII.8 Izvještaj o ispitanicima

Prikupljen je izvještaj na dvije stranice o ispitanicima. Podaci unutar izvještaja većinom dolaze iz ISER T1/T2 izvještaja. Dodatni nalazi, vezano za pušaće, je uzet iz rada urađenog od strane Edina Šabanovića. Izvještaj je napravljen u latinici i ćirilici i dat je svakom ispitaniku.

VII.9 Prerada odbijanja odgovaranja

U FBiH pokušaji prerade odbijanja odgovora su urađeni i 70% od tih domaćinstava su uspješno prevedeno kao što je prikazano ispod.

Oblast	Broj ponovno izdatih	Broj uspješno anketiranih
Zavidovići	5	5
Visoko	22	15
Novo Sarajevo	7	7
Sarajevo Novi Grad	10	6
Sarajevo Centar	16	9
Ukupno	60	42

VII.10 Obrade teksta

Instrukcije o obradi teksta su prikupljene (Dodatak G) i poslane nadglednicima. Nadglednici u talasu 3 su bili pitani da odovoje više vremena za obradu svakog vraćenog upitnika od njihovih anketara. SSA je provjerio rad dvanaest of dvadeset dva nadglednika. Svi nadglednici su povremeno napravili greške sa kontrolnim formularom tako da je sprovedena daljna 100% provjera kontrolnih formulara i modula 1 od strane SSA i članova GIA.

VIII. Obrada podataka iz istraživanja

Kao i u talasu 2 CSPro je računarski program odabran za unos podataka. Program CSPro se sastoji od dva glavna obilježja za smanjivanje ključnih grešaka pri unošenju podataka i smanjivanje potrebnog redigiranja nakon unosa podataka:

Zaštite pri unosu podataka koji obuhvataju sve obrasce preskakanja.

Provjere opsega za svako pitanje (koji dopuštaju tri izuzetka za neprikladno, ne znam i šifre koje nedostaju).

Program za unošenje podatak u talasu 3 je imao više provjera nego u talasu 2 i osoblje za unos podataka je dobilo instrukcije da prikupe sve anomalije koje su pročišćene radom GPI na terenu. Program je bio dugo testiran prije unosa podataka.

Deset kompjuterskih tehničara je bilo zaposleno u svakoj terenskoj kancelariji i kako su svi radili u talasu 2 obuka nije održana.

IX Stope odgovaranja

Stope odgovaranja za Talas 3 su prikazane u Tabelama 1 i 2 ispod. Nivo slučajeva koji nisu mogli biti pronađeni je izuzetno nizak, kao što su niske i stope odbijanja odgovaranja cijelog domaćinstva ili nedostatka kontakta.

Panel istraživanje je uživalo vrlo visoke stope odgovaranja tokom tri godine prikupljanja podataka, dok su stope odgovaranja u talasu 3 nešto viša u odnosu na ostvarene u talasu 2. U talasu 3, 1650 domaćinstava u FBiH i 1300 domaćinstava u RS su izdata za anketiranje. S obzirom da možda postoje nova domaćinstva nastala iz razdvajanja domaćinstva koja su odselila, moguće je da se broj domaćinstava poveća tokom rada na terenu. Sličan broj domaćinstava je formiran u svakom entitetu; 62 u FBiH i 63 u RS. To znači da su identifikovana 3073 domaćinstava tokom rada na terenu. Od njih, 3003 su bila prikladna za anketiranje i 70 domaćinstava koji su ili odselili iz BiH, institucionalizirani ili preminuli (34 u RS i 36 u FBiH). Kao što tabela 1.1 pokazuje, anketiranje je ostvareno u 96% prikladnih domaćinstava što je vrlo visoka stopa odgovaranja po međunarodnim standardima istraživanja ove vrste.

Rezultati odgovaranja za sva prikladna domaćinstva u Talasu 3 po Entitetima

	Entitet		
	% za RS	% za FBiH	Ukupno % za BiH
Anketirana domaćinstva	98.3 (1305)	93.9 (1573)	95.8 (2878)
Domaćinstva nius pronađena	0.8 (11)	1.0 (16)	0.9 (27)
Nisu anketirana	0.8 (11)	5.2 (87)	3.3 (98)
Ukupni broj slučajeva	1327	1676	3003

U cjelini, 8712 pojedinaca (uključujući djecu) je popisano unutar uzorka domaćinstava (4796 u FBiH and 3916 u RS). Unutar 3003 prikladna domaćinstava, 7781 pojedinaca starosti 15 godina ili više su bila prikladna za anketiranja sa 7346 (94.4%) uspješno anketiranih. Unutar domaćinstava koja su surađivala (gdje je barem jedan član anketiran) stopa anketiranja je bila veća (98.8%).

Rezultati odgovaranja za sve prikladne pojedince u Talasu 3 po Entitetima

	Entitet		
	% za RS	% za FBiH	Ukupno % za BiH
Anketirani	97.6 (3388)	90.2 (3958)	93.5 (7346)
Nisu anketirani	2.4 (82)	9.8 (429)	6.5 (511)
Ukupni broj slučajeva	3470	4387	7857

Vrlo važna mjera u longitudinalnim istraživanjima je godišnja stopa ponovnog anketiranja pojedinaca s obzirom da visoka stopa opadanja, gdje veliki broj ispitanika napušta istraživanje tokom vremena, može dovesti u pitanje kvalitet prikupljenih podataka. U BiH stopa ponovnog anketiranja pojedinaca

u ovom istraživanju je bila vrlo visoka. Stopa ponovnog anketiranja pojedinaca je procenat osoba koje se anketiraju u vrijeme t-1 i koji su također anketirani u vrijeme t. Od onih koji su u cjelosti anketirani u talasu 2, 6653 je također u cjelosti anketirano u talasu 3. Ovo predstavlja stopu ponovnog anketiranja od 97.9% - koja je vrlo visoka po međunarodnim standardima. Kada posmatramo ispitanike koji su bili anketirani u sve tri godine istraživanja postoje 6409 slučajeva koja su dostupna za longitudinalnu analizu, 2881 u RS i 3528 u FBiH. To predstavlja 82.8% uzorka odgovora u talasu 1, i stopu očuvanja uzorka koja ponovo vrlo visoka u poređenju sa mnogim drugim panel istraživanjima u svijetu.

X Dokumentacija

Dalja dokumentacija za ovo istraživanje, uključujući anketne upitnike, uputstva za anketare, okvire za šifriranje za pitanja s otvorenim krajem i tabelu naziva varijabli po talasima za podatke iz tri talasa je dostupna za korisnike putem:

www.birks-sinclair.com (Engleska verzija) www.ibhibih.org (lokalna verzija)

Dodatak B

Institucionalni sastav i Opis aktivnosti za Grupe korisnika podataka (GKPi)

Sastav Grupe korisnika podataka za BiH po ustanovama i pojedincima

Agencija za statistiku za BiH (BHAS), predsjedavajući Izvršnog odbora, Slavka Popović
Republički zavod za statistiku Republike Srpske (RZS RS), direktor, Slavko Šobot
Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS, pomoćnik ministra, Rajko Kličković
Federalni zavod za statistiku (FZS), pomoćnik direktora, Zdenko Milinović
Federalno Ministarstvo rada i socijalne politike – Sektor za rad i zapošljavanje, pomoćnica ministra, Džana Kadribegović
Vijeće Ministara BiH, Ministarstvo za vanjsku trgovinu i ekonomske odnose BiH, nacionalni koordinator za Srednoorčnu razvojnu strategiju BiH, Zlatko Hurtić
Ministarstvo za vanjsku trgovinu i ekonomske odnose BiH, odsjek za ekonomski razvoj i poduzetništvo, šef Odjela, Dušanka Divčić
Agencija/Biro za zapošljavanje BiH
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Odjel za ljudska prava, Almina Jerković

Sastav Grupe korisnika podataka za RS po ustanovama i pojedincima

Republički zavod za statistiku Republike Srpske (RZS RS), direktor, Slavko Šobot
Predstavnik Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite RS, pomoćnik ministra, Pavle Paunić
Ministarstvo prosvjete RS, pomoćnik ministra za visoko obrazovanje, Ranko Pejić
Javni fond za dječiju zaštitu RS, direktor, Božidar Stojanović
Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS, pomoćnik ministra, Rajko Kličković
Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite RS, pomoćnik ministra za zdravstveni sektor, Stevan Jović
Zavod za zapošljavanje RS, Glavni ured – Pale, direktor, Milorad Janković
Zavod za zapošljavanje RS - Filijala Banja Luka, rukovodilac Filijale za Banju Luku, Milena Mandić
Agencija za statistiku BiH (BHAS), predsjedavajuća Poslovnog odbora, Slavka Popović

Sastav Grupe korisnika podataka za FBiH po ustanovama i pojedincima

Federalni zavod za zapošljavanje, direktor, Hasan Musemić
Zavod za zapošljavanje – Mostar, direktor, Petar Golemac
Federalno Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH – Sektor za rad i zapošljavanje, pomoćnica ministra, Džana Kadribegović
Federalno Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH – Sektor za socijalnu i dječiju zaštitu, pomoćnik ministra, Asim Zečević

Federalno Ministarstvo obrazovanja i nauke, pomoćnik ministra, Severin Montina
Agencija za statistiku BiH (BHAS), predsjedavajuća Poslovnog odbora, Slavka Popović
Federalni zavod za statistiku (FZS), direktor, Derviš Đurđević
Federalno Ministarstvo zdravstva, pomoćnica ministra, Zlata Kundurović

Posmatrači

Vijeće Ministara BiH, Ministarstvo za vanjsku trgovinu i ekonomske odnose BiH, nacionalni koordinator za Srednojočnu razvojnu strategiju BiH, Zlatko Hurtić
Ured za međunarodni razvoj Vlade Velike Britanije (DFID), koordinator socijalnu politiku, Anamaria Golemac-Powell
Svjetska banka, istraživačica-analitičarka, Irina Smirnov
Savjetnik za socijalnu zaštitu iz Svjetske banke, Christian Bodewig
Nezavisni biro za humanitarna pitanja (IBHI), direktor, Žarko Papić
Birks Sinclair & Associates Ltd., direktor projekta, Stace Birks

RADNE I SOCIJALNE POLITIKE U BOSNI I HERCEGOVINI: RAZVOJ POLITIKA DJELOVANJA I MJERA UBLAŽAVANJA NEGATIVNIH UTICAJA PRIVATIZACIJE

U saradnji sa Svjetskom bankom i Anketom o mjerenju životnog standarda (LSMS) koju podržava UNDP

Obaveze Grupa korisnika podataka za RS i FBiH

Uvod

Statistički pouzdana baza za kreiranje politike u socijalnom sektoru je prioritet za Federaciju Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republiku Srpsku (RS). Kao rezultat toga, Agencija za statistiku BiH (BHAS), Republički zavod za statistiku Republike Srpske (RZS RS) i Federalni zavod za statistiku (FZS) započinju seriju istraživanja o domaćinstvima uz podršku Ureda za međunarodni razvoj Vlade Velike Britanije (DFID), Svjetske banke (SB), UNDP-a i niza drugih donatora.

Među tim istraživanjima o domaćinstvima su Anketa o mjerenju životnog standarda (LSMS), koja je trenutno u toku, i Panel istraživanje – prikupljanje longitudinalnih podataka o domaćinstvima tokom tri godine. Osim toga, u planu je provedba Ankete o prihodima domaćinstava (APD), koja prema svim znakovima treba početi početkom 2002., a koja će trajati većim dijelom godine, i Ankete o radnoj snazi (ARS), u trajanju od dvije sedmice, koja treba biti provedena početkom 2003.

Ciljevi ovog Projekta

Cilj Panel istraživanja je jačanje radnih i socijalnih politika za ublažavanje socijalnih efekata privatizacije, restrukturiranja preduzeća, nezaposlenosti i socijalne isključenosti.

Kroz longitudinalno panel istraživanje i jačanje sposobnosti za razvijanje politike u Entitetima koje je vezano za njega, ovaj projekt je oblikovan u svrhu:

- poboljšanja okvirnih načela u okviru kojih se kreirati može socijalna politika;
- podrške statističkim ustanovama odgovornim za statističke analize i izvještavanje; i
- jačanja funkcije kreiranja politike na nivou Entiteta (i kantona u FBiH), uz planiranje poboljšanja provedbe socijalne politike na nivou opština.

Ovo se prije svega provodi u tijesnoj saradnji s razvojem i analizom LSMS-a.

Grupe korisnika podataka su sredstvo za:

- uspostavljanje veza i saradnje između LSMS-a i Panel istraživanja;
- uspostavljanje pristupa zasnovanog na sudjelovanju u planiranju i provedbi Panel istraživanja, u punom partnerstvu između svih aktera u BiH i uz pune konsultacije s glavnim učesnicima radi osiguravanja da istraživanje zadovoljava lokalne ciljeve;

- postizanje rezultata sa standardima svjetske klase, u smislu informacija i razvoja politike;
- promociju korištenja podataka u analizi politike i donošenju odluka na nivou države, Entiteta, kantona (u FBiH) i opština.

Komponente Panel istraživanja

Ovaj projekt se nadovezuje na Anketu o mjerenju životnog standarda (LSMS), koju podržavaju SB, UNDP, DFID i drugi donatori, a provodi SB. LSMS će obezbijediti mjeru poprečnog presjeka siromaštva i dobrobiti u RS i FBiH.

LSMS će također obezbijediti osnovni uzorak i referentnu tačku za Panel istraživanje, koje će stvoriti longitudinalne podatke za praćenje rezultata za pojedince i porodice tokom trogodišnjeg perioda.

Projekt Panel istraživanja će to ostvariti kroz pružanje pomoći statističkim ustanovama, ministarstvima i agencijama u sticanju i kvalitativnih i kvantitativnih informacija o:

- kretanjima u nezaposlenosti, nedovoljnoj zaposlenosti i zaposlenosti;
- socijalnim podacima o vezama između radnih i socijalnih politika; i
- nezvaničnom sektoru.

Projekt Panel istraživanja će također, sa svojom metodologijom zasnovanom na sudjelovanju, razvijati sa akterima na nivou Entiteta:

- strategije za pružanje podrške u ublažavanju negativnih posljedica privatizacije kroz:
 - razvijanje održive politike i
 - provedbu praktičnih mjera za smanjivanje siromaštva i socijalne isključenosti.

To će biti ostvareno u partnerstvu između savjetodavnog tima (međunarodnog i lokalnog) i ustanova BiH, RS i FBiH, čiji rezultat će biti:

- ojačani kapaciteti za kreiranje socijalne politike u ustanovama koje koriste podatke na nivou Entiteta;
- jačanje kapaciteta statističkih ustanova za prikupljanje i akumuliranje podataka koji su relevantni za formuliranje i razvijanje politike;
- prikupljanje longitudinalnih podataka iz panela o kretanjima u zaposlenosti i socijalnoj politici, što će stvoriti kapacitete za razvijanje analiza i implikacija za politiku ovih i drugih podataka.

Razvijanje LSMS-a

Nakon razvijanja uzorka i upitnika na osnovu konsultacija, sad je završeno anketiranje domaćinstava. Skupovi podataka su unošeni istovremeno s prikupljanjem a, nakon završetka ankete, podaci će biti provjereni a napravljene tabele obrađene. Spisak tih osnovnih tabela je u prilogu.

Sljedeća faza je pripremanje detaljnije analize podataka i tumačenje podataka iz LSMS-a, radi prečišćenja i tumačenja politike.

Zadaci koji slijede poslije toga obuhvataju:

- korištenje LSMS-a za razvijanje uzorka za Panel istraživanje za sljedeće dvije godine krugova anketiranja i
- tumačenje podataka u formuliranju socijalne politike, na osnovu zajedničkog učešća, time jačajući kapacitete za analizu podataka i razvijanje politike u BiH.

Ove aktivnosti će biti povezane s drugim istraživanjima o domaćinstvima u BiH, kao što su Anketa o prihodima domaćinstava, Anketa o radnoj snazi i druga povezana istraživanja i analize koje provode SB i drugi donatori.

Karakter i namjene Grupa korisnika podataka

U oba Entiteta će biti uspostavljena Grupa korisnika podataka (GKP).

GKP će imati stratešku i upravnu ulogu.

Početni razgovori s nizom glavnih učesnika (uključujući: DFID; SB; UNDP; BHAS; RZS RS; FZS) su potvrdili potrebu za ovim GKP kao sredstvima za:

- opštu promociju LSMS-a, DFID-ovog panel istraživanja i njihovih rezultata;
- uspostavljanje razumijevanja između pojedinačnih “proizvođača” statistike i krajnjih korisnika i kreatora politike na nivou entitetskih ministarstava, kantona (u FBiH) i opština;
- uspostavljanje dosljednosti rezultata podataka, standarda i koherentnosti pristupa po korisničkim grupama;
- preliminarnu i prečišćeniju analizu podataka iz LSMS u oblasti socijalne politike;
- početak tehničke tranzicije sa skupa podataka iz LSMS-a na skup longitudinalnih podataka izvučenih iz Panel istraživanja; i
- konsultacije o fokusu predloženih kvalitativnih studija i ad hoc izvještaja u oblasti socijalne politike.

DFID-ov projekt, “Radne i socijalne politike u BiH: razvoj politika i mjera za ublažavanje negativnih posljedica privatizacije”, koji podržava Panel istraživanje, obezbijediće logističku podršku za GKP.

Obaveze Grupa korisnika podataka

Svaka GKP će u oblasti socijalne politike:

- usmjeravati, nadgledati i učestvovati u analizi podataka i razvijanju politike na osnovu podataka iz istraživanja o domaćinstvima, posebice iz LSMS-a u početku, a kasnije iz Panel istraživanja;
- davati preporuke entitskim vladama za kreiranje politike na osnovu skupova podataka o domaćinstvima;
- prema potrebi, pružati podršku u distribuciji:
 - statističkih rezultata i
 - implikacija za politikuiz različitih anketa/istraživanja, državnim i upravnim strukturama, agencijama i stanovništvu BiH;
- inicirati, usmjeravati i nadgledati seminare i radionice, i održavati sastanke koji uključuju širi spektar predstavnika iz entiteta, kantona (u FBiH) i opština i drugih agencija, prema potrebi, radi pregleda statističkih ili političkih pitanja od posebnog interesa;
- davati preporuke o sadržaju i metodologiji drugih planiranih istraživačkih aktivnosti;
- poticati i podržavati jaču saradnju između statističkih ustanova i korisnika podataka i kreatora politike u svrhu izvlačenja maksimalne koristi iz statističkih podataka;
- održavati veze s drugim naučno i akciono orijentiranim istraživanjima;
- komentirati rezultate analize LSMS-a;
- komentirati godišnje kvalitativne studije iz Panel istraživanja;
- komentirati godišnji izvještaj o Panel istraživanju;
- uspostavljati radne grupe za podršku u pripremi specijalnih izvještaja o temama od posebnog interesa, uključujući godišnje Kvalitativne studije koje će biti provedene u okviru ovog DFID-ovog projekta Panel istraživanja;
- savjetovati, usmjeravati i učestvovati u aktivnostima na razvijanju kapaciteta u statistici i razvoju politike; i
- prema potrebi se udruživati s drugim statističkim i odnosnim političkim inicijativama, kao što je inicijativa koju provodi Grupa za strategiju u smanjivanju siromaštva iz SB.

GKP će razgovarati o svojim Opisima aktivnosti i odobriti ih na prvom sastanku.

Članstvo Grupa korisnika podataka

Spisak mogućih članova je u prilogu.

Sastav Koordinacione grupe projekta

Predstavnik pojedinačnih GKP će biti odabran za člana Koordinacione grupe projekta, u svrhu predstavljanja GKP na nivou upravljanja projektom.

Raspored sastanaka i trajanje Grupa korisnika podataka

Predviđa se da će se GKP sastajati svaka tri mjeseca. Njihov životni vijek će biti, u najmanju ruku, do sredine 2004., radi doprinosa GKP u:

- analizi LSMS-a i njenom doprinosu u razvijanju politika koje će voditi ka smanjivanju siromaštva i socijalne isključenosti;
- razvijanju metodologije i nacрта upitnika za Panel istraživanje; i
- analizi APD, ARS i drugih istraživanja koja će biti provedena sljedećih godina.

**RADNE I SOCIJALNE POLITIKE U BOSNI I HERCEGOVINI: RAZVOJ POLITIKA
DJELOVANJA I MJERA UBLAŽAVANJA NEGATIVNIH UTICAJA PRIVATIZACIJE**

PRIJEDLOG

OPIS AKTIVNOSTI I OBAVEZE

GRUPA KORISNIKA PODATAKA ZA BiH

Uvod

Cilj ovog projekta je poboljšanje okvirnih načela u kojima se može kreirati socijalna politika u BiH, kroz podršku:

- statističkim ustanovama na nivou Entiteta i države, koje su odgovorne za statističke analize i izvještavanje i
- jačanje funkcije kreiranja politike na nivou Entiteta.

Značajne aktivnosti su poduzete i poduzimaju se u razvoju socijalne politike, ali je bavljenje pitanjima socijalne politike posebice otežano u BiH zbog:

- relativno malog broja kvalificiranih i starijih osoba koje su sposobne za upravljanje socijalnom tranzicijom i
- nedostatka pouzdanih podataka o socijalnim i ekonomskim pitanjima relevantnim za socijalnu politiku, posebice uslijed nedostatka skupova podataka o domaćinstvima.

Ovaj projekt će pomoći FBiH i RS u bavljenju ovim drugim zadatkom i ojačaće institucionalne kapacitete za ublažavanje prvog od ova dva ograničenja.

Opis Projekta

Cilj Projekta radne i socijalne politike je:

- jačanje radnih i socijalnih politika u svrhu ublažavanja socijalnih efekata privatizacije, restrukturiranja preduzeća, nezaposlenosti i socijalne isključenosti.

Namjene ovog Projekta su:

- prikupljanje longitudinalnih podataka iz panela o kretanjima u zaposlenosti i o uticaju socijalnih politika i
- jačanje odgovornih statističkih ustanova na nivou države i Entiteta.

Ukratko, aktivnosti ovog Projekta su fokusirane na četiri rezultata:

Rezultat 1: ojačani kapaciteti za kreiranje socijalne politike

Rezultati obuhvataju sljedeće:

- pružanje podrške Grupama korisnika podataka (GKP) u oba Entiteta, čije članstvo izvorno potiče iz RZS RS i FZS i ministarstava i agencija iz socijalnog sektora. Prema potrebi će biti uspostavljene Radne grupe. Obje entitetske GKP mogu naručivati i objavljivati izvještaje i Kvalitativne studije i uspostavljati entitetsko vlasništvo nad procesom;
- niz Kvalitativnih studija, koje će služiti kao izvor informacija za oblikovanje nacrtu Panel istraživanja, i istraživati rezultate samog Panela;
- niz ministarskih i regionalnih radionica, okruglih stolova i seminara za distribuciju ključnih otkrića iz Panela; i
- entitetski Godišnji izvještaj, koji će odražavati glavna otkrića iz Panel istraživanja, i prikazivati ključne promjene koje utiču na tržište rada i socijalnu politiku.

Rezultat 2: ojačani kapaciteti statističkih ustanova na nivou države i Entiteta.

Pružanje savjeta i smjernica o:

- uspostavljanju standarda EU u oblasti istraživanja o domaćinstvima;
- distribuciji reprezentativnog skupa podataka za BiH;
- nacrtu i vođenju studija longitudinalnih podataka iz reprezentativnog skupa podataka za BiH; i
- pružanju podrške u obučavanju FZS i RZS RS u statističkim zadacima relevantnim za SPAD. Ta podrška će biti pružana lokalno i zajednički koliko je moguće.

Rezultat 3: razvijanje longitudinalnih podataka iz panela o kretanjima u zaposlenosti i socijalnoj politici

- doprinos u konstrukciji upitnika za LSMS u svrhu obezbjeđivanja da:
 - (a) je upitnik za LSMS oblikovan tako da olakšava kasnija pitanja za panel i
 - (b) sadrži ključne podatke u šifriranju, npr., identifikatore članova domaćinstva, u svrhu omogućavanja longitudinalnih analiza rezultata tokom vremena;
- pomoć FZS i RZS RS u provedbi Panel istraživanja o domaćinstvima u 3. tromjesečju 2002. i 2003., sa oko 1500 domaćinstava u svakom; pomoć FZS i RZS RS u čišćenju, unošenju i analiziranju podataka; poduzimanje a first order podataka analysis; početi proces longitudinalnih analiza podataka; priprema dosjea za javno objavljivanje koje će ujediniti Tima za stručnu pomoć DFID-a i koji će biti predati u BHAS kao dosje za javno objavljivanje; i održavanje podataka iz Panela za istraživanja u sljedećim godinama.

Rezultat 4: *promocija poboljšanih lokalnih kapaciteta za analizu longitudinalnih podataka*

To će biti ostvareno kroz:

- promociju malog fonda za istraživanje koji će koristiti lokalni istraživači.

Namjene i aktivnosti GKP za BiH

GKP za BiH će imati dvije ključne uloge:

1. kratkoročnu i neposrednu ulogu u okviru Projekta panel istraživanja u skladu s opisom u Memorandumu projekta, posebice u korištenju podataka u razvijanju politika, s naglaskom na socijalnu politiku i socijalni sektor i
2. širu, dugoročniju i stratešku ulogu koja se odnosi na:
 - statistiku i njeno prikupljanje, specifikaciju i korištenje i
 - pružanje podrške u razvoju, nadgledanju i ocjenjivanju socijalne politike.

U oba konteksta, fokus će biti stavljen na:

- razvoj statistike na bolji način;
- korištenje ove statistike na djelotvorniji način; i
- jačanje pristupa u razvijanju socijalne politike koji se zasniva na kvalitetu i dokazima.

Kratkoročne uloge GKP za BiH u okviru Projekta

Ove kratkoročne uloge – u okviru konteksta Projekta – biće fokusirane na:

- konsultacije i savjetovanje o provedbi projekta i njenom pravcu i
- opštu promociju DFID-ovog Projekta panel istraživanja i Kvalitativnih studija i njihovih rezultata.

Tako će GKP za BiH imati sljedeće namjene:

- djelovaće kao forum na kojem se mogu postavljati metodološka pitanja radi njihovog rješavanja na prikladnom nivou;
- djelovaće kao forum za poboljšanje analize i korištenja podataka;
- konsultacioni forum za diskusiju i koordinaciju aktivnosti na razvijanju kapaciteta; i
- sredstvo veze i komunikacije s entitetskim GKP i koordinacija statističkih ustanova (entitetski SZ i BHAS).

Tako bi, u okviru ovog projekta, GKP za BiH mogla davati savjete o:

- metodološkoj podršci GKP;
- komentirati aspekte Kvalitativnih studija i Lokalnih istraživačkih programa na nivou države;
- sadržaju Godišnjeg izvještaja;
- pomagati RZS RS i FZS u distribuciji rezultata Projekta na nivou Entiteta;
- pomagati BHAS u distribuciji skupova podataka za BiH i Kvalitativnih studija koje rezultiraju iz Projekta;
- sadržaju upitnika za Panel, sa stručnog stajališta;
- odabiru pod-uzorka za Panel;
- terenskim procedurama;
- procedurama i sistemima obrade podataka, rutinama post-terenskog čišćenja podataka i redigiranja;
- procedurama upravljanja uzorkom i održavanja panela; i
- pomoć u koordinaciji, definiciji i logistici obuke i izgradnje kapaciteta.

Ove uloge će se prirodno razviti u šire aktivnosti koje će se, na jedan održivi način, nastaviti van okvirnih načela Projekta.

Uloge GKP za BiH koje prevazilaze okvirna načela Projekta

Šire uloge GKP za BiH su važne.

GKP za BiH će potencijalno imati stratešku i vodeću ulogu za zajednice statističara i kreatora socijalne politike BiH i međunarodnu zajednicu. Ona će se posebno baviti olakšavanjem boljih odnosa i radnih partnerstava između proizvođača podataka i korisnika podataka i kreatora politike na nivou države i Entiteta.

Početni razgovori s nizom glavnih učesnika (uključujući: DFID; SB; UNDP; BHAS; RZS RS; FZS) su potvrdili potrebu za GKP za BiH kao sredstvom za:

- uspostavljanje razumijevanja između pojedinačnih “proizvođača” statistike i krajnjih korisnika i kreatora politike, entitetskih ministarstava, na nivou kantona (u FBiH) i opština i ustanova na nivou BiH, što će osigurati političku relevantnost rezultata statističke zajednice;
- uspostavljanje dosljednosti rezultata podataka, standarda i koherentnosti pristupa po korisničkim grupama;
- kreiranje strateških planova za zadovoljavanje potreba kreatora politike za podacima u ključnim oblastima. To će obuhvatiti ponovnu specifikaciju skupova podataka i zajedničko dodjeljivanje specifičnih istraživanja, pristupa u analizi i Kvalitativnim studijama;

- preliminarnu i prečišćeniju analizu statističkih podataka za namjene socijalnog sektora;
- pružanje podrške razvoju uzoraka i standarda za analizu i – u partnerstvu s donatorima – kao lokalni aspekti upravljanja Anketom o prihodima domaćinstava (APD), Ankete o radnoj snazi (ARS), drugim anketama o domaćinstvima i drugim istraživanjima koja će biti provedena sljedećih godina;
- zagovaranje i doprinos razvoju budućeg popisa stanovništva za BiH;
- jačanje institucionalnog razvoja i stručnih kapaciteta glavnih učesnika koji proizvode i koriste podatke, putem upućivanja na relevantne inicijative u obrazovanju i obučavanju za proizvođače i korisnike statistike, uz dugoročni osvrt na poboljšano djelovanje na nivoima i standardima EU;
- osiguravanje strateškog vizije statističkog razvoja u oba entiteta i na nivou države, uključujući stajališta o popisu stanovništva;
- koordinirane pristupe donatorima u smislu traženja fondiva i usmjeravanja njihovih prijava; i
- koordinirane pristupe u razvoju PRSP i njenoj provedbi, nadgledanju i ocjenjivanju.

DFID-ov projekt, “Radne i socijalne politike u BiH: razvoj politika i mjera za ublažavanje negativnih posljedica privatizacije”, koji podržava Panel istraživanje, obezbijediće svu potrebnu logističku podršku za GKP za BiH tokom trajanja Projekta, kao što opslužuje i GKP na nivou Entiteta.

Obaveze GKP za BiH

GKP za BiH će:

- usmjeravati, nadgledati i učestvovati u analizi podataka i razvijanju politike na osnovu podataka iz istraživanja o domaćinstvima, posebice iz LSMS-a u početku, a kasnije iz Panel istraživanja;
- usmjeravati – u okviru ukupne upravne strukture – razvoj APD i ARS u smislu standarda i analiza uzoraka;
- prema potrebi davati preporuke entitskim vladama i državnoj vladi za kreiranje politike na osnovu analize skupova podataka o domaćinstvima;
- prema potrebi, pružati podršku u distribuciji:
 - rezultata iz istraživanja o domaćinstvima i drugih anketa i drugih relevantnih izvora statistike;
 - implikacija takvih statistika za politiku;
 - različitih anketa i istraživanja,

državnim i upravnim strukturama, agencijama i stanovništvu BiH;

- usmjeravati ukupni razvoj statistike korisne za politiku u BiH i njenim Entitetima;
- inicirati, usmjeravati i nadgledati seminare i radionice, i održavati sastanke koji uključuju širi spektar predstavnika iz entiteta, kantona (u FBiH) i opština i drugih agencija, prema potrebi, radi pregleda statističkih ili političkih pitanja od posebnog interesa;

- davati preporuke o sadržaju i metodologiji drugih planiranih anketnih aktivnosti;
- poticati i podržavati jaču saradnju između statističkih ustanova i korisnika podataka i kreatora politike u svrhu izvlačenja maksimalne koristi iz statističkih podataka i analiza;
- održavati veze s drugim naučno i akciono orijentiranim istraživanjima;
- komentirati rezultate analize LSMS-a;
- komentirati i doprinositi u analizi, fokusu i promociji godišnje Kvalitativne studije iz Panel istraživanja;
- komentirati godišnji izvještaj o Panel istraživanju;
- savjetovati, usmjeravati i učestvovati u aktivnostima na obrazovanju i obučavanju i razvijanju kapaciteta u statistici i povezanim razvojem politike. GKP za BiH će olakšavati niz aktivnosti u obučavanju koje su usmjerene na praktične zadatke; i
- prema potrebi se udruživati s drugim statističkim i odnosnim političkim inicijativama, kao što je inicijativa koju provodi Grupa za strategiju u smanjivanju siromaštva iz SB i inicijative uspostavljene u posebne svrhe i istraživanja. To bi obuhvatalo iniciranje koordiniranog pristupa nadgledanju i ocjenjivanju PRSP i sličnih budućih inicijativa

Odobranje OA za GKP za BiH

Nakon konsultacija na pripremnom sastanku, ovaj OA za GKP za BiH je revidiran i o njemu će se razgovarati ponovo na kasnijim sastancima, sve dok – na osnovu konsenzusa – GKP za BiH ne odobri vlastiti OA.

Članstvo GKP za BiH

Spisak članova je priložen ovom OA.

Dodatni članovi mogu biti odobreni na prijedlog i putem konsenzusa članova.

Odabir i imenovanje predsjedavajuće osobe za GKP za BiH

Na svom prvom sastanku, GKP za BiH je odabrala Predsjedavajuću osobu, Koordinatora tima za PRSP BiH. Uslov je da ta osoba može biti zamijenjena u prikladnom trenutku.

Raspored i učestalost sastanaka GKP za BiH

Predviđa se da će se GKP za BiH sastajati u šestomjesečnim intervalima, ili češće, ako tako zahtijevaju članovi.

Predviđa se da će životni vijek GKP za BiH biti, u najmanju ruku, do kraja 2004., radi omogućavanja da GKP za BiH može doprinositi u koordinaciji i razvojnoj ulozi na nivou države u okviru DFID-ovog Projekta radne i socijalne politike i radi doprinosa rezultatima iz aktivnosti Panel istraživanja.

Važnost koordinacije proizvodnje i korištenja podataka i fokusa vlada BiH i Entiteta i međunarodne zajednice na proizvodnju prikladnih visokokvalitetnih podataka u BiH sugeriraju vjerovatnoću buduće dugoročne prirode za GKP za BiH.

Dodatak C

Sažetak projekta

Radne i socijalne politike u Bosni i Hercegovini: razvoj politika i mjera ublažavanja negativnih posljedica privatizacije

Kratki opis projekta

Uvod

Ured za međunarodni razvoj Vlade Velike Britanije (DFID) podržava projekt koji se bavi suštinskim pitanjem pravilnog razvoja socijalne politike u Bosni i Hercegovini (BiH). Faza oblikovanja nacrtu ovog projekta je završeno u partnerstvu s vlastima BiH, Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republike Srpske (RS). Birks Sinclair & Associates Ltd. je organizacija odgovorna za provedbu ovog projekta, koji će trajati do četiri godine

Za FBiH i RS je sada prioritet jedna statistički pouzdana osnova za kreiranje politike, naročito u socijalnoj sferi. U skladu s tim, Agencija za statistiku BiH (BHAS), Republički zavod za statistiku Republike Srpske (RZS RS) i Federalni zavod za statistiku (FZS) počinju Seriju panel anketa o domaćinstvima (SPAD). Svrha DFID-ovog Projekta je:

- pružanje podrške za SPAD putem Panel istraživanja u svrhu stvaranja longitudinalnih podataka tokom tri godine, s osnovom u Anketi o mjerenju životnog standarda (LSMS) iz 2001; i
- jačanje okvirnih načela u kojima se kreira socijalna politika.

DFID će pružati podršku statističkim ustanovama odgovornim za statističku analizu i izvještavanje, i ojačati funkciju kreiranja politike na nivou Entiteta i države.

Ciljevi projekta

Predloženi cilj projekta je osnaživanje radnih i socijalnih politika za ublažavanje socijalnih uticaja privatizacije, restrukturiranja preduzeća, nezaposlenosti i socijalne isključenosti.

Svrha projekta je prikupljanje longitudinalnih panel podataka o kretanjima u zapošljavanju i o uticaju socijalnih politika za 2001., 2002. i 2003. godinu i jačanje odgovornih državnih i entitetskih statističkih ustanova.

Aktivnosti

U kontekstu BiH će sposobnost praćenja promjena tokom vremena, u vrijeme restrukturiranja tržišta radne snage i uvođenja privatizacije, biti kritična za formuliranje socijalne politike i mjera za ublažavanje nekih od potencijalno štetnih uticaja privatizacije na socijalnu zaštitu pojedinaca i porodica.

Kao polazna tačka u 2001., Anketa o mjerenju životnog standarda (LSMS) će dati pokazatelje prihoda i socijalne zaštite za nacionalno reprezentativan uzorak za BiH u jednom trenutku u vremenu. Serija panel istraživanja o domaćinstvima će pružiti longitudinalne podatke za praćenje promjena kod pojedinaca i porodica u periodu od tri godine do 2003.

Projekat će to ostvariti kroz pomoć statističkim ustanovama u usvajanju i analiziranju i kvalitativnih i kvantitativnih informacija o:

- kretanjima u nezaposlenosti, nedovoljnoj zaposlenosti i zaposlenosti;
- socijalnim podacima o povezanosti rada i socijalne politike i blagostanja; i
- strategijama za ublažavanje negativnih socijalnih posljedica putem razvoja i provedbe praktičnih mjera za smanjivanje siromaštva u prihodima i socijalne isključenosti.

Birks Sinclair će, u partnerstvu s Institutom za društvena i ekonomska istraživanja (ISER) i Nezavisnim birooom za humanitarna pitanja (IBHI), biti zaduženi za pružanje podrške u razvoju, distribuciji i komunikaciji analitičkih rezultata koji proizilaze iz projekta.

Osim pomoći statističkim ustanovama u prikupljanju podataka, Tim projekta će također vršiti obučavanje i osposobljavanje osoblja iz sve tri statističke ustanove, i time ih osposobiti da u budućnosti uspješno obavljaju i kvalitativna i kvantitativna istraživanja. Tim projekta će također pružati podršku Grupama korisnika podataka (GKP) u oba Entiteta i na nivou BiH, koje će tumačiti podatke iz SPAD iz perspektive politike i pomoći u prečišćavanju djelotvornijih socijalnih politika.

Rezultati

Postoje četiri glavna rezultata ovog Projekta, tokom četiri godine njegovog djelovanja:

1. ojačani kapaciteti za kreiranje socijalne politike;
2. ojačani kapaciteti statističkih ustanova na nivou države i Entiteta;
3. razvoj longitudinalnih podataka iz panela o kretanjima u zaposlenosti i socijalnoj politici; i
4. poboljšani kapaciteti za analiziranje longitudinalnih podataka u okviru BiH.